

Ø-kommunernes økonomiske og servicemæssige problemer

*Betænkning afgivet af
indenrigsministeriets udvalg af 25. april 1979*

ex. 2
21.5742

BETÆNKNING NR. 913
KØBENHAVN 1981

ISBN 87-503-3566-9

Eloni Tryk . København
In 00-20-bet.

INDHOLDSFORTEGNELSE

	Side
I . Udvalgets nedsættelse m.v.	1
II . Disposition og arbejdsmetode	4
III. Befolkningsforhold	6
IV . Beskatningsforhold	9
V . Beskatningsgrundlag	12
VI. Social- og sundhedsvæsen	16
VII. Folkeskolevæsen	25
VIII. Uddannelse for 16-19-årige	36
IX. Andre serviceområder	49
X. Konklusion III - IX	57
XI. Erhvervsforhold	61
XII. Besejlingsforhold	72
XIII. Udvalgets overvejelser og forslag	87

BILAGSFORTEGNELSE

Bilag 1:	Udvalgets nedsættelse og kommissorium.
Bilag 2:	Befolkningsstrukturen pr. 1. januar 1979-
Bilag 3:	Udsnit af kommuner sorteret efter størrelse af skalaindkomst og beskatningsgrundlag pr. indbygger.
Bilag 4:	Plejhjemsdækning m.v. pr. 1. januar 1979.
Bilag 5:	Tabeller med oplysninger om social- og sundhedsvæsenet.
Bilag 5, tabel 1:	Dagpleje og daginstitutioner for børn.
tabel 2:	Dagpleje og daginstitutioner for børn opdelt efter kommunetype.
tabel 3:	Uddannelse m.v. efter bistandslovens § 42.1.
tabel 4:	Folkepensionister under 67 år.
tabel 5:	Antal invalidepensionister.
Bilag 6:	Efteruddannelse af folkeskolelærere.

- Bilag 7: Antal 17-24-årige mænd og kvinder i procent af antal 16-årige.
- Bilag 8: Tabeller med oplysninger om 16-19-åriges uddannelse.
- Bilag 8, tabel I: Folkeskolens elevafgang 1975-76 efter uddannelsesplacering pr. 1. oktober 1976.
- tabel 2: Folkeskolens elevafgang 1975-76 efter uddannelsesplacering pr. 1. oktober 1977.
- tabel 3: Folkeskolens elevafgang 1976-77 efter uddannelsesplacering pr. 1. oktober 1977.
- Bilag 9: Tabeller med oplysninger om sundhedsvæsenet.
- Bilag 9, tabel I: Indlæggelser, sengedage og gennemsnitlig liggetid på sygehuse.
- tabel 2: Betjening af alment praktiserende læger.
- tabel 3: Gennemsnitlig udgift pr. gruppe 1-sikret.
- Bilag 10: Tabeller med oplysninger om erhvervsforhold m.v.
- Bilag 10, tabel 1: Aktiv dag- og natbefolkning (pendling).
- tabel 2: Samlet dyrket areal fordelt på anvendelse.
- tabel 3: Antal beskæftigede ved fremstillingsvirksomhed.
- tabel 4: Antal virksomheder og beskæftigede inden for industrien.
- tabel 5: Antal beskæftigede ved detailhandel.
- tabel 6: Den erhvervsaktive befolknings fordeling på erhvervshovedgrupper.
- tabel 7: Den erhvervsaktive befolknings fordeling på arbejdsstilling
- tabel 8: Erhvervsfrekvens.
- tabel 9: Personer berørt af ledighed.
- tabel 10: Antal fuldt ledige.
- Bilag 11: Skitse til tekstanmærkning til finansloven.
- Bilag 12: Oversigt over egnsudviklingsstøtte ydet til virksomheder på de større øer.

I. UDVALGETS NEDSÆTTELSE M.V.

1. Nedsættelse og kommissorium.

Den 25. april 1979 nedsatte indenrigsministeren udvalget om de større øers økonomiske og servicemæssige problemer.

Udvalget fik til opgave at redegøre for de større øers servicemæssige og økonomiske problemer. I den udstrækning det skønnedes, at øernes status som øer kunne betragtes som årsag til særlige belastninger af økonomisk og servicemæssig art, kunne udvalget stille forslag til udbedring af disse. For så vidt angik øernes økonomiske problemer, måtte udvalgets overvejelser foregå inden for rammerne af de overvejelser, som i øvrigt gøres om mulige ændringer i det kommunale finansieringssystem i de kommende år.

Udvalget havde følgende medlemmer:

Kæmner Ingolf Sørensen, Samsø kommune, (indstillet af Kommunernes Landsforening).

Fuldmægtig Henrik Christoffersen, Kommunernes Landsforening.

Fuldmægtig Frank Andersen, Fyns amtskommune, (indstillet af Amtsrådsforeningen i Danmark).

Sekretær Peter Brix Kjeldgaard, Amtsrådsforeningen i Danmark.

Fuldmægtig Johan Nielsen, miljøministeriet.

Fuldmægtig Ole Harritshøj, ministeriet for offentlige arbejder.

Ekspeditionssekretær Birgitte Oxdam, ministeriet for kulturelle anliggender.

Fuldmægtig Poul Møller Petersen, undervisningsministeriet.

Fuldmægtig U. Horst Petersen (formand), indenrigsministeriet.

Fuldmægtig Jens Kristian Poulsen og fuldmægtig Jens Christian Jacobsen, indenrigsministeriet, har været sekretærer for udvalget med bistand af stud. polit. Kis Thuesen og stud. scient. pol. Anders Willumsen, indenrigsministeriet.

Udvalget har holdt 7 ordinære møder. Udvalget har besøgt Læsø, Samsø, Ærøskøbing og Marstal kommuner samt sammenligningskommunerne, d.v.s. Thyholm, Bredebro, Tranekær og Sydlangeland kommuner.

Udvalget vil gerne takke disse kommuner for deres medvirken og venlige modtagelse af udvalget.

Udvalget har i enighed udarbejdet følgende betænkning.

2. Afgrænsning af "større øer".

Udvalgets arbejde har været begrænset til kommunerne på de "større øer", d.v.s. øer der rummer en eller to kommuner: Fanø, Læsø, Samsø og Ærø. Ved "ø-kommuner" forstås følgelig Fanø, Læsø, Samsø, Marstal og Ærøskøbing kommuner.

Udvalget har ikke beskæftiget sig med de små øer, d.v.s. øer der ikke udgør en kommune, og heller ikke med de store øer, d.v.s. øer der rummer mere end to kommuner. De små øers trafikproblemer behandles for tiden i et udvalg under miljøministeriet, planstyrelsen.

3. Baggrunden for nedsættelsen af udvalget.

Den umiddelbare anledning til at udvalget blev nedsat var, at Kommunernes Landsforening i 1977 udsendte en redegørelse om "De større øers særlige økonomiske problemer" og i december 1978 bad den daværende regering om en forhandling om de forslag, der var indeholdt i redegørelsen. Denne henvendelse blev drøftet mellem indenrigsministeren, miljøministeren, ministeren for offentlige arbejder og undervisningsministeren, som var enige om, at en undersøgelse på embedsmandsplan var ønskelig, inden forhandlingen med landsforeningen kunne finde sted.

Landsforeningens redegørelse, der var udarbejdet sammen med ø-kommunerne, gav en bred beskrivelse af øernes forhold, men dog med vægten lagt på at analysere og vurdere ø-kommunernes økonomiske grundlag, udgiftsbehov og serviceniveau. Redegørelsen konkluderede, at ø-kommunernes økonomiske grundlag ikke adskilte sig bemærkelsesværdigt fra forholdene i andre kommuner i udkantområder. Til gengæld fandtes det, at ø-status afføder specielle udgiftsbehov og tillige - bl.a. i forbindelse med ø-kommunernes forholdsvis lave befolkningstal - skaber øgede omkostninger for de kommunale foranstaltninger. Der pegedes i denne forbindelse på en række problemer på forskellige områder af

den kommunale aktivitet, hvoriblandt navnlig skal fremhæves spørgsmålet om (tilskud til) de 16-19-åriges uddannelse.

Det alvorligste enkeltproblem i økonomisk henseende for ø-kommunerne fandtes dog at være besejlingen. Blandt redegørelsens forslag til forbedringer af ø-kommunernes forhold spillede besejlingsforholdene da også en afgørende rolle.

Herudover har det naturligvis været af betydning for nedsættelsen af udvalget, at der i det hele taget i årene efter kommunalreformen har været ført en levende debat om øernes forhold, der dog ikke specielt har koncentreret sig om de større øer og heller ikke kun har sigtet til den kommunale økonomi og den service, ø-kommunerne kan stille til rådighed for deres borgere. De små øer har spillet en vigtig rolle i debatten, der tillige emnemæssigt har været meget vidtspændende og har haft forbindelse med en række andre centrale temaer i tiden såsom centralisering-decentralisering, nærdemokrati, livskvalitet m.v.

Udvalget har ikke kunnet gå ind i denne debat i hele dens bredde, og det har heller ikke været dets opgave. Den primære opgave har været at undersøge en speciel gruppe kommuners - ø-kommunernes - økonomiske og service-mæssige forhold. Rapportens sigte er at bidrage til at klarlægge, om disse kommuners indtægts- og udgiftsforhold påvirkes af så specielle omstændigheder, at særlige støtteforanstaltninger er påkrævet.

Der er således tale om en specialstudie med et begrænset undersøgelsesfelt, der ikke foregiver at behandle ø-samfundenes økonomiske, sociale og kulturelle problemer i deres helhed. På et enkelt punkt har udvalget dog fundet det nødvendigt at tage et emne op, der må siges at ligge "på grænsen" af kommissoriet. Det er kun en del af øernes økonomiske problemer, der er knyttet til den kommunale økonomi og det kommunale serviceapparat. Mindst lige så vigtige problemer knytter sig til øernes muligheder for at fastholde en tilfredsstillende erhvervsudvikling i fremtiden. Udvalget fandt det uacceptabelt at lade dette spørgsmål ude af betragtning, selv om det måske indebar, at emnet fik en mindre fyldestgørende behandling end den offentlige økonomi og service. Derfor talte erhvervsudviklingens betydning for den enkeltes og kommunernes økonomi, og at erhvervsproblemerne uundgåeligt måtte spille ind i vurderingen af øernes besejlingsforhold. Udvalget valgte derfor på dette område at gå en "mellemvej": at beskrive øernes erhvervsforhold, at pege på erhvervsudviklingens centrale betydning for ø-samfundenes eksistens og at tillægge erhvervsudviklingen betydelig vægt i overvejelserne om en eventuel støtteordning til besejling af øerne.

II. DISPOSITION OG ARBEJDSMETODE.

1. Disposition.

I den hidtidige debat om ø-kommunernes økonomiske og servicemæssige problemer har der udkrystalliseret sig 4 nogenlunde velafgrænsede - omend ikke lige betydningsfulde - problemer.

For det første pegede Kommunernes Landsforenings redegørelse på, at den omstændighed, at ø-kommunernes økonomiske grundlag ikke adskiller sig bemærkelsesværdigt fra forholdene i andre kommuner i udkantområder, ikke kan tages som udtryk for, at ø-status ikke skulle give anledning til økonomiske og servicemæssige problemer, der er særegne for ø-kommunerne. Ø-kommunernes isolerede beliggenhed - og forholdsvis lave befolkningstal - fandtes således at afføde udgiftsbehov, der er særegne for disse kommuner, og at skabe et højere omkostningsniveau på øerne.

Redegørelsen indeholdt derfor et forslag om, at der skulle nedsættes en arbejdsgruppe, der skulle udforme forslag til en tilskudsordning til afhjælpning af disse problemer.

For det andet har spørgsmålet om uddannelse efter folkeskolen (især gymnasieuddannelse) påkaldt sig opmærksomhed på grund af de specielt store udgifter, der er forbundet med en sådan (videre) uddannelse for de unge på øerne og deres familie.

For det tredje frembyder besejlingsforholdene et centralt problem for ø-kommunerne .

For det fjerde er øernes muligheder for at fastholde en tilfredsstillende erhvervsudvikling som allerede nævnt af central betydning for ø-samfundenes eksistens.

2. Arbejdsmetode.

Rapporten er opdelt i en analyserende del (kapitlerne III - XII) og en del, der indeholder udvalgets overvejelser og forslag (kapitel XIII).

I den analyserende del koncentrerer opmærksomheden først om ø-kommunernes økonomi og serviceapparat. Der gives til indledning en kort fremstilling af øernes befolkningsforhold, hvorefter kommunernes indtægts- og udgiftsforhold analyseres. Selv om de 16-19-åriges (videre) uddannelse logisk er en del af spørgsmålet om ø-kommunernes service, udskilles det dog på grund af den opmærksomhed, det har vakt, til særskilt behandling (i kapitel VIII).

Det spørgsmål, der er rejst i Kommunernes Landsforenings redegørelse, kan i al korthed siges at være, om der på grund af ø-beliggenheden påføres ø-kommunerne særlige udgiftsbehov eller omkostninger, hvortil der ikke i tilstrækkelig grad tages hensyn i de generelle tilskuds- og udligningsordninger, der er indført i årene efter kommunalreformen.

Når dette spørgsmål skal undersøges, er det ikke nok at analysere ø-kommunernes indtægts- og udgiftsforhold for sig. De særlige forhold, der måtte vise sig ved en sådan analyse, ville meget vel kunne skyldes andre omstændigheder end ø-beliggenheden og måtte følgelig kunne genfindes i andre kommuner i udkantområder med et indbyggertal, der ikke afveg nævneværdigt fra kommunernes.

Undersøgelsen af ø-kommunernes økonomi og serviceapparat må med andre ord baseres på et sammenlignende materiale. Til brug herfor tog udvalget kontakt med 4 sammenligningskommuner, Thyholm kommune i Nordvestjylland, Bredebro kommune i Sydvestjylland og Tranekær og Sydlangeland kommuner på Langeland. De 4 sammenligningskommuner var udvalgt sådan, at de med hensyn til befolkningstal, indtægtsforhold og placering i afstand af et større bycenter meningsfuldt kunne sammenlignes med ø-kommunerne. Udvalget udarbejdede derefter et omfattende spørgeskema, der udgiftsmæssigt dækkede hovedparten af de kommunale serviceforanstaltninger, og på grundlag af ø-kommunernes og sammenligningskommunernes oplysninger til disse skemaer, det talmateriale der kunne hentes fra de officielle statistikker samt endelig en møderække med samtlige deltagende kommuner, er den følgende analyse fremkommet.

I den endelige redaktion dækker den navnlig de to store kommunale udgiftsområder: social- og sundhedsvæsen og skoleområdet. Andre områder er knap så indgående behandlet, fordi talmaterialet har været mindre anvendeligt eller udgiftsområdet af mindre vægt, men også fordi værdien af den kvantitative arbejdsmetode, udvalget har anvendt, kan være problematisk på visse områder, f.eks. det kulturelle.

I rapportens tekst præsenteres undersøgelsen så vidt muligt i sammendrag. Den, der er interesseret i dens mange detaljer, henvises til bilagene.

Til supplerung af undersøgelsen af kommunernes forhold gøres i kapitel IX nogle korte bemærkninger om visse amtskommunale ydelser.

Om undersøgelsen af erhvervsforhold og besejlingsforhold henvises til de respektive kapitler (XI og XII).

III. BEFOLKNINGSFORHOLD.

Ø-kommunerne hører til landets mindste kommuner med hensyn til indbyggertal, og Læsø og Fanø kommuner er de mindste.

Det fremgår af tabel 1, at øerne med undtagelse af Fanø gennem en lang år-række har haft en betydelig befolkningstilbagegang. I perioden 1950-1970 formindskedes indbyggertallet på Samsø og Læsø således med 27 % og 21 %, og på Ærø faldt det med 13 %. I landet som helhed voksede indbyggertallet i samme tidsrum med 15 %. Befolkningstilbagegangen skal ses i sammenhæng med den nedgang i beskæftigelsen, der i perioden er sket i landbruget, der er de tre øers hovederhverv, jfr. kapitel XI.

Tabel 1: Befolkningsudvikling på de større øer 1950-1970.

	1950	1970	Ændring 1950-70 %
	----	----	-----
Læsø	3.445	2.720	- 21
Samsø	7.052	5.164	- 27
Ærø	10.667	9.287	- 13
Fanø	2.605	2.694	3
Hele landet	4.251.500	4.906.900	15

I løbet af 70'erne er denne tendens i befolkningsudviklingen i nogen grad blevet brudt, jfr. tabel 2. Siden 1971 har befolkningstallet på Læsø været stort set uændret, og på Samsø og Ærø er formindskelsen i indbyggertallet faldet til 4-5 %. Det er endvidere bemærkelsesværdigt, at indbyggertallet på de to sidstnævnte øer har været relativt stabilt siden midten af 70'erne.

Tabel 2: Befolkningsudviklingen på de større øer 1971-1979.

Kommuner	Indbygger- tal 1.1.1979	Indeks for befolkningsudvikling 1971-1979		
		1.1.1971	1.1.1975	1.1.1979
Fanø	2.878	100	98	106
Læsø	2.711	100	101	100
Marstal	3.941	100	96	96
Samsø	4.908	100	96	95
Ærøskøbing	4.887	100	98	95
Hele landet	5.111.534	100	102	103

Denne udvikling skyldes først og fremmest, at nettovandringerne i det væsentlige har kunnet opveje fødselsunderskuddet på øerne. Med undtagelse af Fanø har de større øer gennem 70'erne haft et fødselsunderskud (antal døde større end antal levendefødte), størst i Samsø og Ærøskøbing kommuner, hvor underskuddet på årsbasis har udgjort en halv procent (ca. 25 personer) eller mere af indbyggertallet.

I perioden 1975-78 har nettotilflytningen til Samsø imidlertid udgjort ca. 100 personer, til Marstal kommune ca. 50, medens der i Læsø og Ærøskøbing kommuner stort set har været ligevægt mellem til- og fraflytning. I samme tidsrum har Fanø haft en nettotilflytning på 170 personer svarende til ca. 6 % af øens indbyggertal.

Uden de senere års tilflytning ville faldet i indbyggertallet med andre ord være fortsat, især på Samsø og Ærø.

Den mangeårige afvandring fra de større øer har ført til en skæv aldersfordeling med en kraftig overvægt af ældre og en underrepræsentation af børn og unge samt yngre erhvervsaktive, jfr. bilag 2, mest udtalt i Samsø og Ærøskøbing kommuner. Her udgør personer i alderen 65 år og derover således 25 % af det samlede indbyggertal mod 14 % i landet som helhed og antallet af 17-44-årige 29 % af det samlede indbyggertal mod 40 % i landet som helhed. Læsø har både overvægt af børn og unge i den undervisningspligtige alder og af ældre, d.v.s. af de mest udgiftskrævende aldersklasser. Fanø har en aldersstruktur, der stærkt ligner aldersstrukturen i det øvrige land.

Den kraftige underrepræsentation af de yngre aldersklasser bliver især tydelig efter skolegangens ophør, da mange unge forlader øerne for at søge beskæf-

tigelse eller uddannelse andetsteds. I andre kommuner, f.eks. i sammenligningskommunerne, er det i vidt omfang muligt at søge uddannelse eller beskæftigelse uden for hjemstedskommunen uden at skulle skifte bopæl, jfr. herom kapitel VIII.

Med den kraftige overvægt af ældre kan det blive vanskeligt at sikre det nuværende befolkningsgrundlag på de større øer, især på Samsø og Ærø, medmindre nettotilflytningen fortsætter. Øernes erhvervsgrundlag kan gøre det vanskeligt at opnå eller fastholde en sådan udvikling. Det skyldes først og fremmest, at beskæftigelsen ved øernes hovederhverv, landbruget, fortsat må forventes at gå tilbage. Samtidig er beskæftigelsen inden for fremstillingsvirksomhed begrænset, jfr. herom kapitel XI.

Ifølge Danmarks Statistiks befolkningsprognoser for perioden 1977-2000 kan det skønnes, at der uden flytninger vil ske en nedgang i indbyggertallet på Samsø og Ærø frem til 1990 på ca. 7 %, medens indbyggertallet på Læsø skønnes at vokse med ca. 1,5 % og på Fanø med ca. 8 %, jfr. tabel 3.

Tabel 3: Befolkningsprognose 1977-2000.

Kommuner	Antal personer						Indeks			
	Indbyggertal 1.1.1977	Indbyggertal 1.1.1990		Indbyggertal 2000		1977 = 100	1.1.1990		2000	
		Uden flyt- ninger i årene 1973-76	Flytning- er som 1973-76	Uden flyt- ninger i årene 1973-76	Flytning- er som 1973-76		Uden flyt- ninger i årene 1973-76	Flytning- er som 1973-76	Uden flyt- ninger i årene 1973-76	Flytning- er som 1973-76
Marstal	4.050	3.808	3.964	3.676	4.003	100	94	98	91	99
Ærøskøbing	4.941	4.556	4.772	4.350	4.696	100	92	97	88	95
Fanø	2.771	2.980	2.935	3.085	3.000	100	108	106	111	108
Samsø	4.904	4.556	4.815	4.459	4.843	100	93	98	91	99
Læsø	2.699	2.742	2.811	2.873	2.897	100	102	104	106	111

Kilde: Statistiske undersøgelser nr. 36 "Befolkningsprognoser 1977-2000".

Uden flytninger kan der i perioden frem til år 2000 forventes en formindskelse af befolkningen på Samsø og Ærø med ca. 10 %, hvorimod Læsø og Fanø kan skønnes at opnå en befolkningstilvækst på 6-10 %. Under antagelse af samme flyttemønster som i årene 1973-76 må befolkningstilbagegangen skønnes at blive mindre på Samsø og Ærø, idet den skønnes at blive ca. 2 % frem til 1990 og 1-3 % frem til år 2000. Læsø og Fanø kan frem til 1990 skønnes at opnå en tilvækst på 4-6 % og frem til år 2000 en tilvækst på 8-11 %.

IV. BESKATNINGSFORHOLD.

Gennemgående har kommunerne på de større øer haft en skatteudskrivning på linie med udskrivningen i andre kommuner, jfr. tabel 1 og 2. I de seneste år har Læsø kommune dog fået et meget højt skattetryk.

Tabel 1: Ø-kommunernes skatteudskrivning 1978.

Kommuner	Kommunale beskatningsniveauer 1980.		
	Udskrivnings- procent	Grundskyld- promille	Beskatnings- niveau
Marstal	17,0	5	16,8
Ærøskøbing	15,8	2	14,5
Fanø	16,5	18	16,9
Samsø	17,0	9	15,9
Læsø	19,0	25	19,8
Kommuner i:			
Fyns amt	17,2	8,4	16,5
Ribe amt	17,9	7,2	17,0
Århus amt	18,9	14,2	18,6
Nordjyllands amt	17,8	13,1	17,4
Hele landet	17,4	10,9	16,8

Beskatningsniveau: (Personlig indkomstskat + grundskyld):

(indkomstskattegrundlag + 10 % af afgiftspligtige grundværdier).

Tages der hensyn til både indkomstbeskatning og grundbeskatning udgør det gennemsnitlige beskatningsniveau i 1980 16,8 %. I forhold hertil ligger Samsø og Ærøskøbing kommuner henholdsvis et og to procentpoints lavere. Læsø kommune overstiger det gennemsnitlige med tre procentpoints, idet udskrivningsprocenten for 1980 er fastsat til 19,0 og grundskyldpromillen til 25. Den gennemsnitlige kommunale udskrivningsprocent udgør i 1980 17,4 og den gennemsnitlige grundskyldpromille 10,9.

Tabel 2: Ø-kommunernes skatteudskrivning 1977-80.

a. Kommunal udskrivningsprocent.

Kommuner	1977	1978	1979	1980
Marstal	14,9	15,4	17,0	17,4
Ærøskøbing	13,4	13,5	15,8	15,8
Fanø	15,9	15,9	15,9	16,5
Samsø	14,4	15,0	17,0	17,0
Læsø	15,5	16,5	18,0	19,0
Kommuner i:				
Fyns amt	15,2	15,2	16,9	17,2
Ribe amt	16,0	16,1	17,6	17,9
Århus amt	16,3	16,5	18,4	18,9
Nordjyllands amt	15,1	15,3	17,1	17,8
Hele landet	15,5	15,7	16,9	17,4

b. Kommunale og amtskommunale udskrivningsprocenter.

Kommuner	1977	1978	1979	1980
Marstal	21,2	21,7	24,0	24,6
Ærøskøbing	19,7	19,8	22,8	23,0
Fanø	22,8	22,4	22,4	23,2
Samsø	21,3	21,7	23,7	23,7
Læsø	22,2	23,0	24,5	25,6
Kommuner i:				
Fyns amt	21,5	21,5	23,9	24,4
Ribe amt	22,9	22,6	24,1	24,7
Århus amt	23,2	23,2	25,1	25,6
Nordjyllands amt	21,8	21,8	23,7	24,4
Hele landet	22,3	22,3	23,6	24,5

c. Kommunal grundskyldpromille.

Kommuner	1977	1978	1979	1980
Marstal	10,0	5,0	5,0	5,0
Ærøskøbing	12,0	2,0	2,0	2,0
Fanø	28,0	18,0	18,0	18,0
Samsø	13,5	9,0	9,0	9,0
Læsø	28,0	20,0	24,0	25,0
Kommuner i:				
Fyns amt	14,1	5,4	6,1	8,4
Ribe amt	11,2	6,3	6,8	7,2
Århus amt	13,0	9,6	11,9	14,2
Nordjyllands amt	15,8	9,5	12,9	13,1
Hele landet	13,4	8,3	9,5	10,9

I 1980 modtager Læsø - som den eneste af ø-kommunerne - tilskud som særlig vanskeligt stillet kommune efter § 7 i lov om generelle tilskud til amtskommuner og kommuner.

V. BESKATNINGSGRUNDLAG.

I forhold til gennemsnittet for andre kommuner har kommunerne på de større øer, Fanø kommune dog undtaget, et lavt indkomst skattegrundlag pr. indbygger, jfr. tabel 1. I 1978, hvorfra de seneste endelige oplysninger foreligger, udgjorde indkomstskattegrundlaget pr. indbygger i ø-kommunerne 71-84 % af det gennemsnitlige indkomstskattegrundlag pr. indbygger.

Tabel 1: Indkomstskattegrundlag og beskatningsgrundlag¹⁾ pr. indbygger i ø-kommunerne 1978 og 1980.

Kommuner	Indkomstskat- tegrundlag pr. indbygger 1978	Beskatnings- grundlag pr. indbygger 1978	Budgetteret indkomst- skattegrund- lag pr. ind- bygger 1980	Budgetteret beskatnings- grundlag pr. indbygger 1980
	kr.	kr.	kr.	kr.
Marstal	24.432	25.905	28.352	29.883
Ærøskøbing	21.669	24.120	24.243	26.733
Fanø	27.920	39.423	30.499	41.457
Samsø	21.251	25.625	27.938	31.898
Læsø	20.554	24.272	25.639	29.854
Kommuner i:				
Fyns amt	25.835	28.499	31.064	33.737
Ribe amt	26.249	28.119	31.028	33.905
Århus amt	26.373	29.249	31.908	34.805
Nordjyllands amt	24.077	26.738	29.462	32.158
Hele landet	28.987	32.243	34.960	38.226

1) Beskatningsgrundlag (def): Indkomstskattegrundlag + 10 % af afgiftspligtige grundværdier.

For landet som helhed udgjorde indkomstskattegrundlaget pr. indbygger ca. 29.000 kr. i 1978, men i Læsø, Samsø og Ærøskøbing kommuner omkring 21.000 kr. og i Marstal kommune 24.400 kr. Med 27.900 kr. pr. indbygger lå Fanø kommune på et niveau, der var nogle få procent lavere end i landet som helhed - og 10 % højere end gennemsnittet for kommunerne i Ribe amt.

Gennemgående har ø-kommunerne relativt store afgiftspligtige grundværdier. Tages der hensyn til disse, var beskatningsgrundlaget pr. indbygger i Fanø kommune i 1978 således 22 % over gennemsnittet for samtlige kommuner, som udgjorde 32.200 kr. I de øvrige ø-kommuner, som i 1978 havde et beskatningsgrundlag pr. indbygger mellem 24.000 og 26.000 kr., lå niveauet 20-25 % lavere end niveauet for landet som helhed.

Sammenligninger på amtsplan viser, at kommunerne på de større øer, med undtagelse af Fanø, har et indkomst- og beskatningsgrundlag pr. indbygger, som er lavere end de respektive amts gennemsnit. I forhold til de samhørende amts gennemsnit for indkomstskatte- og beskatningsgrundlag lå ø-kommunerne i 1978 på et niveau, der var 10-15 % lavere.

Disse niveauforskelle med hensyn til beskatningsgrundlag afspejler en mere permanent struktur og kan derfor også aflæses af budgettallene for 1980. Fanø kommune budgetterer således med et indkomstskattegrundlag pr. indbygger på 30.500 kr., de andre ø-kommuner med beløb mellem 24.200 kr. og 28.400 kr. Gennemsnittet for samtlige kommuner udgør ca. 35.000 kr. Beskatningsgrundlaget pr. indbygger er for samtlige kommuner budgetteret til 38.200 kr. Til sammenligning budgetterer Fanø kommune med et niveau på 41.500 kr. og de øvrige ø-kommuner med et niveau varierende mellem 26.700 kr. og 31.900 kr.

Niveauet for ø-kommunernes beskatningsgrundlag kan dog ikke betragtes som usædvanligt lavt. Adskillige andre kommuner, ikke mindst kommuner i tyndt befolkede områder uden større bykoncentrationer, eksempelvis landkommuner i det nordlige og vestlige Jylland, har et beskatningsgrundlag pr. indbygger, der svarer til niveauet for ø-kommunerne. Nogle kommuner befinder sig endda på et lavere niveau. Dette er illustreret i bilag 3, der viser et udsnit af kommuner rangordnet efter størrelsen af indkomstskattegrundlag og beskatningsgrundlag pr. indbygger.

Ved vurderingen af beskatningsgrundlagets betydning for en kommunes økonomiske stilling må der tages hensyn til virkningen af den kommunale udligningsordning, der udligner for forskelle i beskatningsgrundlag. Til kommuner, hvis beskatningsgrundlag pr. indbygger er mindre end gennemsnittet for samtlige kommuner, ydes der et tilskud, der kompenserer for 50 % af forskellen i forhold til det gennemsnitlige beskatningsgrundlag pr. indbygger.

Samtidig må en kommunes beskatningsgrundlag ses i sammenhæng med udgiftsbehovet. Et lavt udgiftsbehov vil helt eller delvis opveje betydningen af et lavt beskatningsgrundlag. Omvendt vil et stort udgiftsbehov kunne forstærke følgerne af et lavt beskatningsgrundlag.

Sammenhængen mellem beskatningsgrundlag og udgiftsbehov er søgt angivet som forholdet mellem en kommunes andel af det samlede kommunale udgiftsbehov og kommunens andel af det samlede beskatningsgrundlag. Som indikator for en kommunes andel af det samlede kommunale udgiftsbehov anvendes kommunens udgiftsbehovstal, som dette er opgjort ved beregningen af kommunernes tilskud efter objektive udgiftsbehovskriterier for 1980 efter lov om generelle tilskud til amtskommuner og kommuner. Udgiftsbehovstallet beror på værdien af en række variable vedrørende kommunens befolkning, sociale forhold m.v. Udvalget er opmærksom på, at udgiftsbehovstallet ikke kan sammenfatte alle forskelle i kommunernes udgiftsbehov. Oplysninger om beskatningsgrundlag hidrører fra den kommunale udligning for 1980.

Overstiger forholdstallet 1,00, er dette udtryk for, at kommunen har en større andel af det samlede udgiftsbehov end af det samlede beskatningsgrundlag. Omvendt er et forholdstal, der er mindre end 1,00 udtryk for, at kommunens andel af det samlede beskatningsgrundlag er større end kommunens andel af det samlede udgiftsbehov. Som udgangspunkt er et forholdstal, der er større end 1,00 således indikator for en relativt dårlig kommunaløkonomisk stilling. Den kommunale udligning vil dog i nogen grad kunne opveje dette.

Opgørelsen over forholdet mellem udgiftsbehov og beskatningsgrundlag viser, jfr. tabel 2, at ø-kommunernes udgiftsbehov overstiger andelen af beskatningsgrundlaget med 20-50 %. Fanø kommunes gode beskatningsgrundlag inde-

Tabel 2. Forholdet mellem udgiftsbehov og beskatningsgrundlag.

Ø-kommuner		Sammenligningskommuner		Kommuner i	
Marstal	1,20	Sydlangeland	1,26	Fyns amt	1,12
Ærøskøbing	1,40	Tranekær	1,21	Sønderjyllands amt	1,21
Fanø	0,78	Breddebro	1,52	Ribe amt	1,19
Samsø	1,32	Thyholm	1,44	Ringkøbing amt	1,26
Læsø	1,51			Århus amt	1,11
				Nordjyllands amt	1,22

- 1) Forholdet mellem udgiftsbehov og beskatningsgrundlag er defineret som forholdet mellem udgiftsbehovstal og andel af kommunernes samlede beskatningsgrundlag.

bærer dog, at kommunens udgiftsbehov i forhold til beskatningsgrundlaget er ca. 20 % mindre end gennemsnittet. Inden for de enkelte amter har ø-kommunerne ligeledes et større udgiftsbehov i forhold til beskatningsgrundlaget end gennemsnittet.

I sammenligning med andre kommuner med et lavt beskatningsgrundlag pr. indbygger kan relationen mellem udgiftsbehov og beskatningsgrundlag dog ikke anses for specielt ugunstig for kommunerne på de større øer. De udvalgte sammenligningskommuner befinder sig således på samme eller et højere niveau.

Blandt ø-kommunerne har Læsø kommune det ugunstigste forhold mellem udgiftsbehov og beskatningsgrundlag. Udgiftsbehovet er forholdsmæssigt ca. 50 % større end beskatningsgrundlaget. Hos sammenligningskommunerne har Bredebro og Thyholm kommuner en lignende overvægt på udgiftsbehovssiden. I den forbindelse kan nævnes, at både Læsø, Bredebro og Thyholm kommuner i forhold til landet som helhed har mange børn og unge samt ældre. Begge alderskategorier stiller særligt store krav til en kommunes økonomi.

VI. SOCIAL- OG SUNDHEDSVÆSEN.

1. Driftsudgifterne til social- og sundhedsvæsen udgør i gennemsnit omkring 1/3 af kommunernes driftsudgifter.

Blandt de faktorer, der påvirker kommunernes udgiftsbehov på det sociale og sundhedsmæssige område, er befolkningens aldersfordeling. I kommuner med relativt mange indbyggere i de ældre aldersklasser vil man således vente at se en forholdsvis stor del af ressourcerne anvendt til ældreomsorg. Som vist i kapitel 11 L. Befolkningsforhold har alle ø-kommunerne en overvægt af ældre indbyggere, mest udtalt i Samsø og Ærøskøbing kommuner, hvor andelen af indbyggere i alderen 65 år og derover udgør 25 %, hvoraf lo % er fyldt 75 år, medens de tilsvarende andele for befolkningen som helhed er 14 %, henholdsvis 5i %.

2. Ø-kommunernes udgifter til ældreomsorgsforanstaltninger (nettodriftsudgifter) udgør gennemgående 15-20 % af driftsudgifterne, jfr. tabel 1. Til belysning af de økonomiske konsekvenser af marginale budgetændringer kan nævnes, at en ændring i udgiftsniveauet med 5 % gennemgående vil svare til en ændring i ø-kommunernes udskrivningsprocent med ca. 0,2 procentpoints.

Tabel 1: Ø-kommunernes nettodriftsudgifter til ældreomsorg (Budget 1979).¹⁾

Kommuner	Ældreomsorgs- udgifter	Udgifter i % af samlede driftsudgif- ter	Ændring i ud- skrivningspct. ved ændring i nettodriftsudg. med 5 %
	1.000 kr.	pct.	pct.
Marstal	4.145	19,6	0,22
Ærøskøbing	4.757	17,8	0,24
Fanø ²⁾	1.095	5,7	0,07
Samsø	4.138	15,2	0,20
Læsø	2.786	16,4	0,25
Hele landet	-	5,3	0,12

1) Fanø dog regnskabstal 1979.

2) Det lave nettoudgiftsniveau skyldes især, at Fanø kommune har næsten nye ældreomsorgsinstitutioner og derfor modtager særlig stor refusion af kapitaludgifter. De refusionsberettigede kapitaludgifter er beregnede beløb, der ikke indgår i driftsudgifterne.

Tabel 2 viser udgiftsniveauet for ældreomsorgsforanstaltninger (hjemmehjælp, omsorgsarbejde m.v. samt ældreinstitutioner) i ø-kommunerne. Niveauet er højest i Marstal og Læsø kommuner, der med 5.600 kr. og 5.800 kr. pr. indbygger på 65 år eller derover overstiger gennemsnittet med henholdsvis 8 % og 15 %. Læsø kommune har et relativt højt udgiftsniveau for hjemmehjælp og ældreinstitutioner, Marstal kommune relativt høje plejehjemsudgifter.

Tabel 2: Ældreomsorgsudgifter pr. indbygger i alderen 65 år og derover i 1979 (nettodriftsudgifter ifølge budget 1979).

Kommuner	1. Hjemme- hjælp kr.	2. Hjælpe- midler og omsorgs- arbejde kr.	3. Ældre- instituti- oner kr.	4. = 1 + 2 + 3 Udgifter til ældreomsorg kr.
Marstal	1.002	334	4.278	5.614
Ærøskøbing	1.078	241	2.456	3.775
Fanø	991	544	2.282	3.817
Samsø	802	268	2.199	3.269
Læsø	1.868	171	3.799	5.838
Sydlangeland	900	344	2.946	4.190
Tranekær	711	456	1.888	3.055
Bredbro	876	357	3.120	4.353
Thyholm	1.036	395	3.130	4.561
Kommuner i:				
Fyns amt	1.065	465	3.675	5.205
Sønderjyllands amt	838	494	2.977	4.309
Ribe amt	1.032	578	2.703	4.313
Ringkøbing amt	977	493	3.955	5.425
Århus amt	1.108	577	4.064	5.749
Nordjyllands amt	1.204	480	3.398	5.085
Hele landet	1.089	545	3.918	5.552

De øvrige ø-kommuner, specielt Samsø kommune, har i forhold til andre kommuner et relativt lavt udgiftsniveau.

De forholdsvis lave tal for Samsø og Ærøskøbing kan have sammenhæng med, at der ligger et sygehus i begge kommuner. Tranebjerg sygehus under Århus amtskommune med 34 senge, der er omdannet til langtidsmedicinsk afdeling, og Ærøskøbing sygehus under Fyns amtskommune med 38 senge, der er en geriatricisk afdeling. Begge sygehuse har samarbejde med deres beliggenhedskommune om ældre patienter og giver derfor en vis aflastning i grænseområdet mellem sygehusfunktion og plejefunktion. Samarbejdet bidrager formentlig i øvrigt til at stabilisere grundlaget for sygehusenes opretholdelse.

Bortset herfra har både Samsø og Ærøskøbing en dækning med plejehjemspladser, der ligger noget under gennemsnittet, jfr. bilag 4. Bemandingen på de to kommuners plejehjem er den samme og - sammen med Læsø - noget under gennemsnittet, mens Fanø og Marstal ligger over.

Det relativt høje driftsudgiftsniveau i Læsø og Marstal kommuner modsvarer af, at begge kommuner har en høj dækning med plejehjemspladser. Læsø overstiger således den gennemsnitlige dækningsgrad med ca. 80 %. Læsø anvender desuden forholdsvis mange ressourcer på plejehjemsforebyggende foranstaltninger i form af især hjemmehjælp og hjemmesygepleje.

Omsorgsarbejdet uden for institutioner (madudbringning, besøgsordninger, klubarbejde m.v.) synes indtil nu ikke udbygget så meget i ø-kommunerne som i det øvrige land, og alternative boligtilbud for ældre er ligeledes gennemgående af mindre omfang end i landet som helhed. Generelt er landkommunerne imidlertid ikke nået så langt som bykommunerne med hensyn til alternative boligtilbud. Da ejerboligen er den dominerende boligform i mindre landkommuner, vil støtte til indretning af boligen suppleret med støtte i eget hjem reducere behovet for alternative boligtilbud. På den anden side betyder det, da der ikke i disse kommuner findes et udbud af gode, mindre lejligheder i den almindelige boligmasse, at en eventuel efterspørgsel vil rette sig mod de alternative boligformer for ældre. I nogle tilfælde er behovet søgt dækket ved optagelse på kommunens plejehjem, hvilket kan forklare noget af den højere dækning med plejehjemspladser.

Samtlige ø-kommuner lægger vægt på, at plejebehovet dækkes på øerne selv, fordi ophold udenfor kommunen ville betyde brud med det hidtidige miljø. Samme synspunkt anlægges i øvrigt i sammenligningskommunerne, selv om bruddet her ville være mindre end på øerne.

I de gennemgående få tilfælde, hvor patienter er optaget på udenøs hjem, jfr. tabel 3» skyldes det normalt ønsker hos patient eller pårørende. Derudover kan der være tale om patienter med plejebehov, som kan tilgodeses ved optagelse på specialplejehjem, f.eks. psykiatriske patienter eller yngre, fysisk handicappede personer.

Tabel 3: Antal plejehjemspatienter optaget på hjem uden for hjemstedskommunen ultimo 1979.

Kommuner	Antal patienter
Marstal	8
Ærøskøbing	2
Fanø	5
Samsø	4
Læsø	4
Sydlangeland	10
Tranekær	2
Bredebro	7
Thyholm	2

Kilde: Oplysninger fra kommunerne.

Udvalget har ikke søgt at vurdere, i hvilket omfang forskellene i forsyningsgrader ø-kommunerne imellem og i forhold til det øvrige land modsvarer forskelle i udgiftsbehov og serviceniveau.

I ingen af ø-kommunerne er der åbenbart ventetid af betydning til plejehjemsophold. Der må tages hensyn til, at boligmønsteret og formentlig også en vis mentalitetsforskel i forhold til navnlig de større bysamfund påvirker efterspørgslen. Endelig finder man f.eks. på plejehjemsområdet i sammenligningskommunerne tilnærmelsesvist de samme variationer mellem det beregnede standardforbrug og det antal pladser, der er til rådighed, som i ø-kommunerne, jfr. bilag 4.

3. Ø-kommunernes udgiftsniveau for så vidt angår dagforanstaltninger for børn og unge fremgår af tabel 4. Samsø og Fanø har det højeste udgiftsniveau med 1.400 - 1.500 kr. pr. barn mellem 0 og 6 år, Marstal og Læsø kommuner har det laveste med 900 - 1.000 kr. pr. barn. Den tilsvarende gennemsnitsudgift for samtlige kommuner udgør 4.363 kr. Ø-kommunerne kan dog ikke siges at have udgifter, der ligger markant lavere end i sammenligningskommunerne.

Tabel 4: Udgifter til daginstitutioner m.v. pr. indbygger i alderen 0-6 år (net-
todriftsudgifter ifølge budget 1979).

Kommuner	Udgifter til daginstitutioner m.v. 1979 pr. 0-6 årig (kr.)
Marstal	867
Ærøskøbing	1.205
Fanø	1.404
Samsø	1.554
Læsø	1.052
Sydlangeland	911
Tranekær	1.856
Bredebro	1.226
Thyholm	1.876
Kommuner i:	
Fyns amt	2.740
Sønderjyllands amt	2.277
Ribe amt	2.703
Ringkøbing amt	2.297
Århus amt	4.016
Nordjyllands amt	2.070
Hele landet	4.363

1 hvilken udstrækning afvigelser mellem ø-kommunerne indbyrdes og i forhold til andre kommuner med hensyn til dækningen med pladser i dagpleje og daginstitutioner beror på forskelle i behov og serviceniveau er ikke analyseret. En sådan analyse ville - som på ældre-området - ligge uden for udvalgets opgaver. Det kan dog nævnes, at erhvervsfrekvensen for yngre, gifte kvinder (juli 1976) i ø-kommunerne gennemgående kun udgør omkring 3/4 af niveauet i det øvrige land. På Samsø svarer de yngre, gifte kvinders erhvervsfrekvens stort set til landsgennemsnittet.

Ingen af de undersøgte kommuner yder særlige tilskud til nedsættelse af forældrebetalingen.

Dagforanstaltninger for børn og unge omfatter daginstitutioner og formidlet dagpleje. Forbørn i alderen 0-2 år benytter alle ø-kommuner med undtagelse

af Læsø formidlet dagpleje som pasningstilbud. I de øvrige aldersgrupper benyttes i højere grad daginstitutioner. Samsø har dog ingen daginstitutioner.

Dagplejens overvægt må bl.a. ses i sammenhæng med, at dagplejen er en særlig fleksibel foranstaltningstype i områder med spredt bebyggelse, hvilket gennemgående kendetegner bosætningen på de større øer. Dagplejen giver i disse områder mulighed for pasning nær barnets og forældrenes sædvanlige miljø. Desuden kan det være vanskeligt at opnå et rimeligt befolkningsunderlag for en daginstitution i de enkelte lokalområder.

Ø-kommunernes dækning med pladser i dagpleje eller daginstitutioner viser et ret forskelligartet mønster. Læsø kommune har i forhold til andre landkommuner en meget lav dækning med pladser, Samsø kommune en rimelig god dækning, specielt for børn i alderen 0-2 år. Fanø kommune og de to Ærø-kommuner har en ringere dækning med pladser for 0-2-årige, hvorimod dækningen med pladser for børn i alderen 3-6 år i det væsentligste svarer til forholdene i andre kommuner med mindre bymæssige bebyggelser. For børn i den undervisningspligtige alder er dækningen med pladser meget lav i samtlige kommuner. Skolepasningsordninger er ikke etableret.

I sammenligning med dækningsgraden for samtlige kommuner under ét har ø-kommunerne således en relativ lav dækning i alle aldersklasser>men ikke markant lavere end i sammenligningskommunerne, jfr. bilag 5, tabel 1 og 2.

4. På revalide ring som rådet synes ø-beliggenhed at give særlige problemer.

Revalidering m.v. omfatter støtte til uddannelse, optræning eller omskoling, således at støttemodtageren i højere grad end hidtil bliver økonomisk selvhjulpent. Endvidere omfatter støtten beskæftigelsestilbud på beskyttede virksomheder eller lignende for personer, som af fysiske eller psykiske årsager ikke er i stand til at fastholde eller opnå normal beskæftigelse i det almindelige erhvervsliv.

Det foreliggende materiale (bilag 5, tabel 3) synes gennemgående at vise, at der har været forholdsvis færre personer omfattet af revalideringsforanstaltninger m.v. i ø-kommunerne end i det øvrige land. Der er dog tale om relativt få personer, hvorfor tilfældige variationer specielt i mindre kommuner som ø-kommunerne kan påvirke opgørelsen af indsatsen.

Behovet for en indsats på dette område skønnes stort og voksende såvel i ø-kommunerne som i andre kommuner. Sammensætningen af ø-kommunernes arbejdsstyrke med en betydelig overvægt af personer med fysisk krævende arbej-

de, jfr. kapitel XI, øger endvidere risikoen for forholdsvis mange erhvervsbetingede slidskader og sygdomme. Det høje ledighedsniveau har desuden forøget behovet for en indsats samtidig med, at ledigheden forringer mulighederne for at bringe indsatsen for den enkelte person til en heldig afslutning.

Afstanden fra ø-kommunerne til revaliderings- eller optræningsinstitution vil som oftest vanskeliggøre eller udelukke brug af disse. Dette fænomen kan dog ikke betragtes som et isoleret ø-kommuneproblem, men findes også i sammenligningskommunerne. Da ø-kommunerne ikke har et tilstrækkeligt befolkningsunderlag til at kunne få lokale institutioner, bliver mulighederne for at placere revalidender i private virksomheder af væsentlig betydning. Denne løsning forudsætter, at der findes egnede og villige lokale virksomheder.

Det er på dette punkt, at ø-kommunerne må anses for dårligere stillede end andre kommuner. Læsø kommune synes dårligst stillet, hvorimod ø-beliggenheden er uden betydning for Fanø. Det skyldes først og fremmest, at de større øer med undtagelse af Fanø som selvstændige arbejdskraftoplande giver væsentligt færre og mindre differentierede beskæftigelsesmuligheder og tilbud end andre områder, jfr. kapitel XI. Andre kommuner - f.eks. sammenligningskommunerne - indgår som en del af et større arbejdskraftopland. Disse kommuner har i modsætning til ø-kommunerne mulighed for at få revalidender placeret i virksomheder beliggende i nabokommuner. Udvalgets undersøgelser viser, at denne mulighed udnyttes.

Ø-beliggenheden synes således at forringe ø-kommunernes muligheder for at iværksætte revalideringsforanstaltninger. Det er uvist, om dette har påvirket behovet for førtidspension. I sammenligning med andre kommuner har ø-kommunerne forholdsmæssigt det samme antal førtidspensionister (bilag 5, tabel 4.). Både Læsø og Marstal kommuner har over for udvalget givet udtryk for, at de manglende revalideringsmuligheder på de to øer er en stærkt medvirkende årsag til førtidspensionering.

Revalideringsproblemerne har dog ikke belastet ø-kommunernes budgetter, idet udgifterne til revalidering på årsbasis maksimalt udgør 100.000 kr. pr. ø. Sammenligningskommunerne afholder beløb af den dobbelte størrelsesorden. Revalideringsudgifternes ringe vægt kan dog ikke tages som udtryk for, at ø-beliggenheden er uden betydning for revalideringsmulighederne. For den berørte personkreds vil konsekvenserne naturligvis blive følelige.

5. 0-kommunernes befolkningsunderlag er næppe af en sådan størrelse, at der i forhold til normaldækningen med sundhedsplejersker er behov for en heltidsansat person. Det løses normalt ved et samarbejde med nabokommuner, hvilket sker på Ærø.

Det synes dog muligt gennem utraditionelle løsninger at opnå en rimelig udnyttelse af et heltidsansat personale. Udgiften til sundhedspleje har desuden kun ganske ringe vægt i den kommunale økonomi. Ø-beliggenheden synes derfor ikke at skabe særlige problemer for sundhedsplejeordningen i ø-kommunerne. Den generelle knaphed på sundhedsplejersker bevirker måske, at ø-kommunerne får særlig vanskeligt ved at skaffe personale. Læsø kommune har således ingen sundhedsplejerske.

6. Ved overvejelser om etablering af kommunale børnetandklinikker er det ofte blevet anført, at en kommunal børnetandklinik vil udhule grundlaget for privat tandlægepraksis. Problemer med at skaffe tandlæger til en kommunal klinik er også blevet fremført som begrundelse for at udvise tilbageholdenhed med etablering af kommunale klinikker.

Et beskedent befolkningsunderlag har i høj grad bidraget til at gøre denne problemstilling aktuel på de større øer. På Fanø og Ærø er den kommunale børnetandpleje tilrettelagt som dispensationsordninger. På Samsø og Læsø forstås børnetandplejen af kommunale børnetandklinikker, der samtidig benyttes til privat tandlægepraksis. Ved at udleje den kommunale børnetandklinik til privatpraksis har Læsø kommune sikret, at der overhovedet kan ydes tandlægebehandling til både børn og voksne på øen. Den omvendte fremgangsmåde er anvendt på Samsø, hvor kommunen har lejet sig ind i en privat tandlægeklinik. Erfaringerne fra Samsø og Læsø synes således at vise, at ø-kommunerne gennem valg af utraditionelle løsninger kan sikre den samme tandlægebistand som andre kommuner, f.eks. sammenligningskommunerne.

Den økonomiske belastning ved den kommunale børnetandplejeordning er væsentlig højere i Læsø kommune end andre steder, idet udgiften svarer til 1,1 udskrivningsprocentpoints mod 0,4 - 0,5 i andre kommuner, jfr. tabel 5. Denne forskel afspejler også, at udgiften pr. barn er betydeligt højere i Læsø kommune, idet udgiften pr. indbygger i alderen 7-16 år i 1979 andrager ca. 1.400 kr. mod gennemsnitligt ca. 900 kr.

Tabel 5: Udgifter til børnetandpleje i 1979 (nettodriftsudgifter – budget 1979).

Kommuner	Udgifter 1.000 kr.	Udgifter pr. 7-16- årig kr.	Udgifter i pct. af ud- skrivnings- grundlaget
Marstal	451	816	0,45
Ærøskøbing	402	594	0,38
Fanø	430	1.080	0,58
Samsø	620	886	0,56
Læsø	690	1.397	1,14
Sydlangeland	550	713	0,45
Tranekær	550	998	0,60
Bredebro	743	1.104	0,85
Thyholm	435	640	0,49
Alle kommuner	–	881	0,43

VII. FOLKESKOLEVÆSEN.

1. I gennemsnit udgør skoleudgifterne omkring 1/3 af en kommunes driftsudgifter, og ø-kommunerne følger med små udsving gennemsnittet, jfr. tabel 1.

Tabel 1: Budgetterede nettodriftsudgifter til folkeskolevæsen 1979.

Kommuner	Nettodrifts- udgifter folkeskole- væsen	Driftsudgifter folkeskolevæsen i % af netto- driftsudgifter i alt	Ændring i ud- skrivningsprocent ved ændring i net- todriftsudgifter til folkeskolevæ- sen med 5 %
	1.000 kr.	%	procentpoints
Marstal	6.182	29,2	0,31
Ærøskøbing	7.822	29,4	0,37
Fanø	5.801	29,7	0,34
Samsø	9.493	34,8	0,44
Læsø	5.505	32,8	0,46
Alle kommuner	-	33,0	0,34

Som på det sociale område medfører skolevæsenets store økonomiske betydning, at relativt beskedne ændringer i udgiftsniveauet får betydelige konsekvenser for kommunernes beskatning. Til eksempel kan angives, at en ændring i udgiftsniveauet på 5 % i 1979 ville svare til en ændring i ø-kommunernes udskrivningsprocent mellem 0,31 og 0,46 procentpoints.

2. Elevtallet varierer mellem 385 elever i Fanø og 671 i Samsø kommune (undervisningsåret 1978/79), jfr. tabel 2. Skolestrukturen i Samsø og Ærøskøbing kommuner er decentraliseret med henholdsvis 4 og 3 skoler og centraliseret i Marstal og Læsø kommuner, der hver har 1 skole. Fanø kommune har 2 skoler, hvoraf den ene med 19 elever indtil 5. årgang ikke har årgangsdeling.

Tabel 2: Oversigt over skoler og elevtal i ø-kommunerne.

Kommuner	Elev-tal 1.-10. klasse- trin pr. 1.9.78	Skoler m. 1. klassetrin		Skoler m. 6.klassetrin		Skoler m. 7.klassetrin		Skoler m. 8. - 10. klas- setrin		Skoler i alt
		antal	spor	antal	spor	antal	spor	antal	spor pr. trin	
Marstal	547	1	3	1	3	1	3	1	3	1
Ærøskøbing	640	2	3	3	4	3	5	1	3 - 4	3
Fanø	385	1	2	1	2	1	2	1	2	2
Samsø	671	4	4	4	5	4	4	1	4	4
Læsø	477	1	2	1	2	1	2	1	2	1

Kilde: "Folkeskolen i de enkelte kommuner 1978-79", Undervisningsministeriet.

Skolerne på Fanø og Læsø drives som to-sporede skoler, medens skolen i Marstal kommune har 3 spor. I Fanø og Marstal kommuner afspejler skolestrukturen, at hovedparten af befolkningen er bosiddende i et enkelt større byområde, Nordby by og Marstal by. Læsø kommunes skole er etableret som en central-skole. Da bebyggelsen på Læsø er spredt med 3 bymæssige bebyggelser, må en væsentlig del af eleverne transporteres med skolebusser.

I Samsø kommune omfatter hver årgang normalt 4 spor. På 1.-7. klassetrin foregår der undervisning ved alle 4 skoler, medens undervisningen på 8.-10. klassetrin alene finder sted på en enkelt skole (Tranebjerg skole). I Ærøskøbing kommune omfatter hver årgang 3-4 klasser, en enkelt dog 5 klasser. 2 skoler forestår undervisning på 1.-7. klassetrin (Rise sogneskole og Søby skole), medens den tredje skole (Ærøskøbing skole) har undervisning på 5.-10. klassetrin.

Skolestrukturen i Samsø og Ærøskøbing kommuner kan opfattes som temmelig typisk for skolestrukturen i mindre landkommuner med spredte bebyggelser. Skolerne i Fanø, Læsø og Samsø kommuner er typiske eksempler på 2-3-sporede skoler med fuld årgangsdækning.

I en række kommuner kan private skoler og lignende skabe usikkerhed omkring skoleudbygningsplanlægningen, især i områder, hvor elevgrundlaget for de eksisterende skoler i forvejen er lavt. Dette er ikke noget problem i ø-kommunerne. Efterskoleophold, der kan træde i stedet for undervisning på 8.-10. klassetrin, forekommer kun i ganske enkelte tilfælde.

Efter udbygningsplanlægningen venter ø-kommunerne - bortset fra Fanø - stagnerende eller faldende elevtal i de kommende år, jfr. tabel 3.

Tabel 3: Ændring i folkeskolens elevtal i 1.-lo. klassetrin i perioden 1978/79 - 1989/90.

Kommuner	Ændring i elevtal 1978/79 - 1985/86	Ændring i elevtal 1978/79 - 1989/90
	%	%
Marstal	- 14	- 21
Ærøskøbing	0	- 4
Fanø	+ 16	+ 29
Samsø	- 15	- 22
Læsø	- 12	- 14

Kilde: Udbygningsplaner i de enkelte kommuner.

Marstal, Samsø og Læsø kommuner forventer en tilbagegang i den kommende halve snes år på K-22 %, Ærøskøbing kommune et svagt fald og Fanø en vækst på næsten 30 %.

Ingen af kommunerne har planer om ændringer i skolestrukturen. I Samsø kommunes kommentarer til udbygningsplanlægningen erkendes, at det kraftige fald i elevgrundlaget kan gøre det vanskeligt at opretholde den nuværende skolestruktur uændret.

3. I undervisningsåret 1978/79 havde samtlige kommuner under ét en gennemsnitlig klassekvotient på 19,13. Læsø kommunes var 13 % højere, de øvrige ø-kommuners under gennemsnittet, jfr. tabel 4, Samsøs særlig lav: ca. 15 % lavere end gennemsnittet.

Tabel 4: Klassekvotienter pr. 1. september 1978 på 1.-lo. klassetrin.

Kommuner	Gennemsnitlig klassekvotient 1.-lo. klasse	Variation i gennemsnitlig klassekvotient 1.-lo. klasse
Marstal	18,45	15,00 - 21,33
Ærøskøbing	17,78	15,75 - 21,67
Fanø	17,43	14,50 - 22,00
Samsø	16,24	11,75 - 21,00
Læsø	21,68	16,50 - 26,50
Hele landet	19,13	-

Kilde: "Folkeskolen i de enkelte kommuner 1978-79", Undervisningsministeriet.

Den gennemsnitlige klassekvotient dækker over betydelige forskelle i størrelsen af de enkelte klasser. Disse forskelle kan dels afspejle forskelle i årgangenes størrelse, dels forskelle i de enkelte skoledistrikters elevgrundlag. I undervisningsåret 1976/77 havde Samsø kommune klasser med et elevtal, der varierede mellem 4 og 34 elever. Variationen i den gennemsnitlige klassekvotient på de enkelte årgange udgjorde mellem 6 og 10 i de fem ø-kommuner.

4. Især i skolesystemer med et ringe elevgrundlag er der strukturelle bindinger, der gør det vanskeligt at opnå rimelige holdstørrelser. En kommune med gennemsnitligt 48 elever pr. årgang får således en lav klassekvotient, hvis der oprettes 3 klasser pr. årgang, og en høj, hvis der kun oprettes 2 klasser pr. årgang.

I vurderingen af dette problem og kommunens mulighed for at påvirke det må bl.a. inddrages den skolekapacitet, som anses for nødvendig på længere sigt, herunder dels lokalekapaciteten, dels lærerbehoget. Lærerstaben må tillægges en vis vægt som strukturel binding, da den kun langsomt kan tilpasses et fallende elevtal. I et lille skolevæsen er lærerafgangen normalt mindre jævn end i et stort.

Specielt Fanø og Læsø kommuner forekommer berørt af dette udelelighedsproblem. I Fanø kommune omfatter den gennemsnitlige årgangsstørrelse ca. 38 elever, i Læsø kommune 48. Både på Fanø og Læsø er skolerne to-sporede. Som følge af et væsentligt bedre beskatningsgrundlag bliver den relative økonomiske belastning af denne strukturelle binding mindre alvorlig for Fanø kommune end for Læsø kommune.

De strukturelle bindinger er særligt mærkbare i en kommune med en decentraliseret skolestruktur. Elevgrundlaget i de enkelte skoledistrikter vil være relativt begrænset. Som regel har den enkelte skole kun en eller to klasser på hvert klassetrin. Denne problemstilling kan illustreres af oversigten over skolestrukturen i en af sammenligningskommunerne (Bredebro kommune), hvis skolevæsen omfatter ca. 625 elever. I nogle skoler vil elevgrundlaget føre til klasser med meget få elever, medens andre vil få klasser med et relativt stort antal elever. I et sådant skolesystem kan det være vanskeligt at opnå et rimeligt ressourceforbrug pr. elev, selv om de strukturelle bindinger i et vist omfang kan modvirkes gennem tilpasninger i undervisningstidens længde, gennem brug af deletimer og ved anvendelse af flydende skoledistrikter.

Den decentraliserede skolestruktur vil være meget følsom over for svingninger i elevtallet og over for et vigende elevtal. Inden for de givne struktu-

Antal skolebørn på de enkelte
klassetrin

Antal førskolebørn fordelt efter
fødselsår

10.
9.
8.

18	17		
19	15	18	6
16	13	15	17

BREDEBRO
KOMMUNES
SKOLEVÆSEN
PR. 1.2.80

7.
6.
5.
4.
3.
2.
1.

15
24
13
16
14
14
12

15	15	
16	18	
15	14	
13	14	
14	15	
18	17	2
14	15	

22
22
12
13
10
13
12
8

5

2

2
4

2

Ngl.
1974
1975
1976
1977
1978
1979

12
15
15
11
11
17
15

40
34
30
42
34
35
36

9
12
14
13
10
13

1
1
3
2
2
3
2

relle rammer vil et faldende elevtal hurtigt kunne føre til uøkonomisk små hold og et stort lærerskematimeforbrug pr. elev.

Det vil imidlertid være vanskeligt at ændre skolestrukturen inden for et kort og mellemlangt tidsperspektiv. Skolestyrelseslovens særlige regler om nedlæggelse af skoler kan umuliggøre en hurtig nedlæggelse af en skole. Dernæst betyder nedlæggelse af en lille skole, at lokalsamfundet mister et vigtigt samlingspunkt. Af politiske grunde vil det formentlig være vanskeligt at nedlægge små skoler i mindre landkommuner med en veletableret sognestruktur. Skolenedlæggelser vil endvidere føre til øgede udgifter til befordring af skolebørn og kunne udløse krav om øget lokalekapacitet andre steder i skolevæsenet, og endelig kan det være vanskeligt at foretage justeringer i lærerstabens størrelse.

De strukturelle bindinger på en kommunes skoleforhold synes ikke at kunne betragtes som et specifikt ø-kommune- eller småkommuneproblem. Konsekvenserne af de strukturelle bindinger vil dog formentlig blive større i et lille skolesystem i situationer, hvor der er behov for strukturelle tilpasninger, da dette må antages at have færre frihedsgrader end et større system.

5. Ø-kommunernes relativt små årgangsstørrelser har givet anledning til formodninger om, at undervisningen i valg- og tilbudsfag på 8.-10. klassetrin enten måtte foregå på meget små hold eller eventuelt helt måtte aflyses for nogle fags vedkommende. Gennemgående varierer årgangene på 8.-10. klassetrin mellem 40 og 10 elever. Udtyndingen af elevmassen på 10. klassetrin har dog medført, at enkelte kommuner har noget færre elever på 10. klassetrin.

Udvalgets undersøgelser synes imidlertid at vise, at årgangenenes størrelse ikke volder særlige problemer ved gennemførelsen af undervisningen på 8.-10. klassetrin. Hverken med hensyn til fagudbud eller holdstørrelse kan ø-kommunerne anses for dårligere stillede end sammenligningskommunerne. Samtidig rummer folkeskoleloven mulighed for et samarbejde mellem den kommunale ungdomsskole og folkeskolen om undervisningen i valg- og tilbudsfag. Denne samarbejds mulighed forbedrer mulighederne for at gennemføre undervisning i fag, hvor tilslutningen er beskeden. Den sammenlignende undersøgelse viser, at denne mulighed i høj grad indgår i kommunernes overvejelser og fungerer tilfredsstillende.

Dog kan arbejdsmarkedets ringe størrelse gøre det vanskeligt for ø-kommunerne at skaffe et tilfredsstillende udbud af erhvervspraktikpladser inden for øens grænser. Dette problem synes dog uden nævneværdig betydning. For det

første udgør udgifterne til erhvervspraktik kun nogle få tusinde kr. Det største beløb til dette formål i 1979 er afholdt af Læsø kommune og udgør 30.000 kr. For det andet synes problemet at kunne løses ved at tilrettelægge erhvervspraktikperioden som lejrskoleophold.

6. Som et sammenfattende mål for undervisningsindsatsen benyttes sædvanligvis det ugentlige lærer skematimeforbrug pr. elev, jfr. tabel 5. Alle ø-kommuner har et skematimeforbrug, der overstiger undervisningsministeriets vejledende norm. Læsø kommunes er ca. 1 % højere, kommunerne på Ærø og Samsø overstiger normen med ca. 14 %, Fanø kommune med ca. 22 %. I forhold til gennemsnittet for samtlige kommuner har Læsø kommune et skematimeforbrug pr. elev, der er ca. 7 % lavere, mens de øvrige ø-kommuners forbrug overstiger det gennemsnitlige med 5-13 %.

Tabel 5: Skematimeforbrug pr. 1. september 1978.

Kommuner	Normalundervisning			Specialundervisning	
	Skematimeforbrug pr. elev pr. uge	Afvigelse fra vejledende norm %	Afvigelse fra gennemsnit %	Skematimeforbrug pr. elev pr. uge	Afvigelse fra landsgennemsnit %
Marstal	1,58	14,5	5,3	0,18	÷28
Ærøskøbing	1,58	13,7	4,6	0,08	÷68
Fanø	1,70	22,3	12,6	0,02	÷92
Samsø	1,63	14,8	5,8	0,18	÷28
Læsø	1,41	1,4	÷6,6	0,14	÷44
Kommuner i:					
Fyns amt	1,51	9,4	0,7	0,23	÷ 8
Ribe amt	1,52	10,1	1,3	0,22	÷12
Århus amt	1,47	8,1	÷0,7	0,21	÷16
Nordjyllands amt	1,50	7,9	÷0,7	0,20	÷20
Landstal	1,50	8,7	0,0	0,25	0

Kilde: Nøgletal for det kommunale skolevæsen, Undervisningsministeriet 1979.

Det ugentlige lærerskematimeforbrug pr. elev til specialundervisning m.v. er derimod betydeligt mindre i ø-kommunerne end gennemsnitligt for samtlige kommuner. Også i forhold til de respektive amts gennemsnit har ø-kommunerne et noget lavere timeforbrug, jfr. tabel 5.

0-kommunerne og sammenligningskommunerne har stort set samme skematimeforbrug pr. elev til specialundervisning, jfr. tabel 6. Heri er der dog ikke taget hensyn til skematimeforbruget for elever, som modtager specialundervisning i andre kommuner. Alle sammenligningskommuner har elever (2-10), der modtager specialundervisning uden for kommunen. Dette er også tilfældet for Fanø kommune og - til og med 1980/81 - Ærøskøbing kommune, som udnytter specialundervisningstilbud i Marstal kommune.

Tabel 6: Specialundervisning i ø-kommuner og sammenligningskommuner.

Kommuner	Ugentligt skematimeforbrug pr. elev 1978/79	Afvigelse fra lands-gennemsnit %	Antal elever, der modtager specialundervisning uden for kommunen	Kommuner, hvor ekstern specialundervisning modtages
Marstal	0,18	÷ 28	0	-
Ærøskøbing	0,08	÷ 62	2	Marstal
Fanø	0,02	÷ 92	4	Esbjerg
Samsø	0,18	÷ 28	0	-
Læsø	0,14	÷ 44	0	-
Sydlangeland	0,12	÷ 52	10	Rudkøbing
Tranekær	0,14	÷ 44	9	Rudkøbing
Bredbro	0,21	÷ 16	3	Åbenrå, Tønder
Thyholm	0,12	÷ 52	2	Struer

Kilde: Nøgletal for det kommunale skolevæsen, Undervisningsministeriet 1979» samt oplysninger fra de enkelte kommuner.

Samsø og Læsø kommuner har ikke tilsvarende muligheder for at udnytte specialundervisningstilbud i andre kommuner. Ulempen herved må dog efterhånden anses for begrænset. Afgørende for denne vurdering er den voksende integration af specialundervisningen i den almindelige folkeskole. Den sammenlignende undersøgelse viser således, at sammenligningskommunerne ønsker og i stigende grad anser det for muligt at lade specialundervisningen foregå inden for rammerne af den enkelte kommunes skolevæsen.

7. Det er anført, at ø-kommunerne har ringere mulighed for samarbejde med andre kommuner om skolepsykologer m.v. og med hensyn til læreres adgang til videre uddannelse.

Undersøgelsen viser, at både ø-kommuner og sammenligningskommuner sam-

arbejder med andre kommuner om skolepsykologiske ydelser. Transportforholdene fordyrer og besværliggør udnyttelsen af skolepsykologisk assistance på øerne - Fanø undtaget - hvorfor udgiften pr. ydelse bliver højere end i andre kommuner. Dette må vurderes i sammenhæng med behovet for bistand og områdets vægt i kommunens samlede økonomi.

Tilsyneladende er det muligt for ø-kommunerne at opnå en rimelig betjening ved en hensigtsmæssig arbejdstilrettelæggelse. Gennemgående svarer ø-kommunernes udgiftsniveau for skolepsykologer da også til udgiftsniveauet i sammenligningskommunerne, jfr. tabel 7, hvorimod udgiftsniveauet gennemgående er noget højere end for alle kommuner under ét. Udgifterne til skolepsykologer udgør li-2 pct. af de samlede folkeskoleudgifter.

Tabel 7: Udgifter til skolepsykologer.

Kommuner	Samlede udgifter		Udgift pr. 7-16-årig 1979
	1978	1979	
	— 1.000 kr. —		— kr. —
Marstal	121	142	257
Ærøskøbing	137	154	227
Fanø	60	65	163
Samsø	165	186	266
Læsø	59	64	130
Sydlangeland	187	193	250
Tranekær	128	140	254
Bredebro	211	220	327
Thyholm	127	137	201
Alle kommuner	-	-	197

Kilde: Oplysninger fra de enkelte kommuner og Danmarks Statistik.

Problemerne om læreres adgang til videreuddannelse kan næppe betragtes som et isoleret ø-kommuneproblem. Tilsvarende problemer har i et vist omfang også kunnet påvises i sammenligningskommunerne og må antages at forekomme i andre kommuner i større afstand fra efteruddannelsesinstitutioner og lignende. Samtidig har andre personalekategorier, f.eks. administrativt personale, lignende problemer. Fanø danner dog en undtagelse som følge af den korte afstand til Esbjerg. Hvis efteruddannelsestilbuddene er tilrettelagt som opholdskurser, bliver ø-beligheden dog uden betydning.

Det synes dog givet, at af Standsfaktoren i højere grad virker som en hæmsko på mulighederne for at udnytte efteruddannelses tilbud for lærere m.v. i ø-kommunerne end i andre kommuner. Blandt ø-kommunerne må Læsø kommune anses for dårligst stillet på dette område.

Problemerne synes imidlertid ikke at have påvirket ø-kommunernes økonomi nævneværdigt eller at have givet større udgifter end i sammenligningskommunerne. De kan i et vist omfang modvirkes gennem (kortvarige) kurser på øerne og gennem ø-kommunernes ansættelsespolitik. I den forbindelse kan nævnes, at Læsø og Samsø kommuner har haft vanskeligt ved at få besat ledige lærerstilling, medens de øvrige ø-kommuner og sammenligningskommuner kun har mødt få problemer. Vanskelighederne har dog ikke resulteret i ubesatte stillinger, og det er uvist, om vanskelighederne har haft at gøre med problemerne i forbindelse med videreuddannelsen, jfr. i øvrigt bilag 6.

8. De strukturelle bindinger på ø-kommunernes skolevæsen, der kan føre til et særligt højt eller lavt skematimeforbrug pr. elev og høje eller lave klassekvotienter, synes i høj grad at have påvirket driftsudgiftsniveauet i ø-kommunerne. Derudover påvirkes udgiftsniveauet bl.a. af forskelle i lærernes lønniveau, som beror på stedtillægsordningen og lærernes anciennitet.

Et særligt højt udgiftsniveau pr. elev har Samsø og Fanø kommuner, der i 1979 har haft en nettodriftsudgift pr. elev på henholdsvis 13.062 kr. og 14.126 kr., jfr. tabel 8.

Tabel 8: Budgetterede nettodriftsudgifter pr. elev til folkeskolevæsen i 1979.

Kommuner	Nettodriftsudgift pr. elev kr.
Marstal	10.416
Ærøskøbing	11.139
Fanø	14.126
Samsø	13.062
Læsø	10.563
Kommuner i:	
Fyns amt	12.911
Ribe amt	12.570
Århus amt	12.582
Nordjyllands amt	11.679
Hele landet	13.276

Kilde: Nøgletal for det kommunale skolevæsen. Undervisningsministeriet 1979.

I forhold til landsgennemsnittet har Fanø kommune et udgiftsniveau, der er ca. 6 % højere, medens Samsøs stort set svarer til det gennemsnitlige. Det er bemærkelsesværdigt, at både Fanøs og Samsøs udgiftsniveau overstiger de respektive amts gennemsnit. Omvendt ligger Læsø, Marstal og Ærøskøbing kommuner med et udgiftsniveau på 10.500-11.000 kr. pr. elev 10-20 % under de respektive amts gennemsnit.

VIII. UDDANNELSE FOR 16-19-ÅRIGE.

1. Efter folkeskolens ophør har unge fra de større øer kun begrænsede muligheder for at opnå en uddannelse på hjemøen. På Fanø og i Marstal findes søfarts- og navigationsskoler. Andre former for uddannelsesinstitutioner, f.eks. gymnasier, handelsskoler og tekniske skoler, findes ikke på øerne. De eksisterende uddannelsestilbud omfatter først og fremmest traditionelle lærlingeuddannelser inden for håndværk og lignende. Derudover er der beskæftigelsesmuligheder inden for landbrug og fiskeri.

På Samsø og Ærø er der etableret prøveforberedende enkeltfagsundervisning for voksne med undervisning på HF-niveau. Udgifterne hertil afholdes af amtskommunerne. Enkeltfagsundervisningen er primært et tilbud til den voksne del af befolkningen. Det vil ikke være realistisk at forvente, at de større øers unge ad denne vej skulle kunne sammenstykke en HF-eksamen.

De manglende uddannelsesmuligheder på de større øer betyder, at de unge må opsøge uddannelsestilbuddene udenøs. For unge fra Fanø er det dog ikke noget problem, idet færgeforholdene sikrer en let adgang til en vidt forgrenet vifte af uddannelsestilbud i Esbjerg. På de øvrige større øer vil det være nødvendigt at tage ophold uden for øen ved uddannelse eller skolegang på fastlandet. Det kan skyldes, at færgernes sejlplan og uddannelsesinstitutionernes mødetidspunkter ikke er eller ikke kan afpasses med hinanden. Den væsentligste årsag er imidlertid, at tidsforbruget ved daglig transport mellem hjem og uddannelsessted ville blive urimeligt stort. Nogle unge fra Ærøskøbing og Marstal benytter dog daglig færgetransport i forbindelse med uddannelse i Svendborg, især til handelsskole. Den daglige transporttid mellem bopæl i de to byer og uddannelsessted i Svendborg og retur bliver ca. 4 timer, hvilket må anses for uacceptabelt. Opretholdelse af bopæl på Ærø, Samsø og Læsø i forbindelse med uddannelse i nærmeste egnscenter må derfor betragtes som urealistisk.

2. I det øvrige land, f.eks. i sammenligningskommunerne, er det som regel ikke nødvendigt for de 16-19-årige at skifte bopæl i forbindelse med påbegyndelse af en uddannelse efter folkeskolens ophør. Findes der ikke tilstrækkelige uddannelsestilbud i hjemkommunen, er det normalt muligt at få uddannelsesønskerne opfyldt inden for det opland, som kommunen tilhører.

På gymnasieområdet er den geografiske dækning sådan, at næsten alle om-

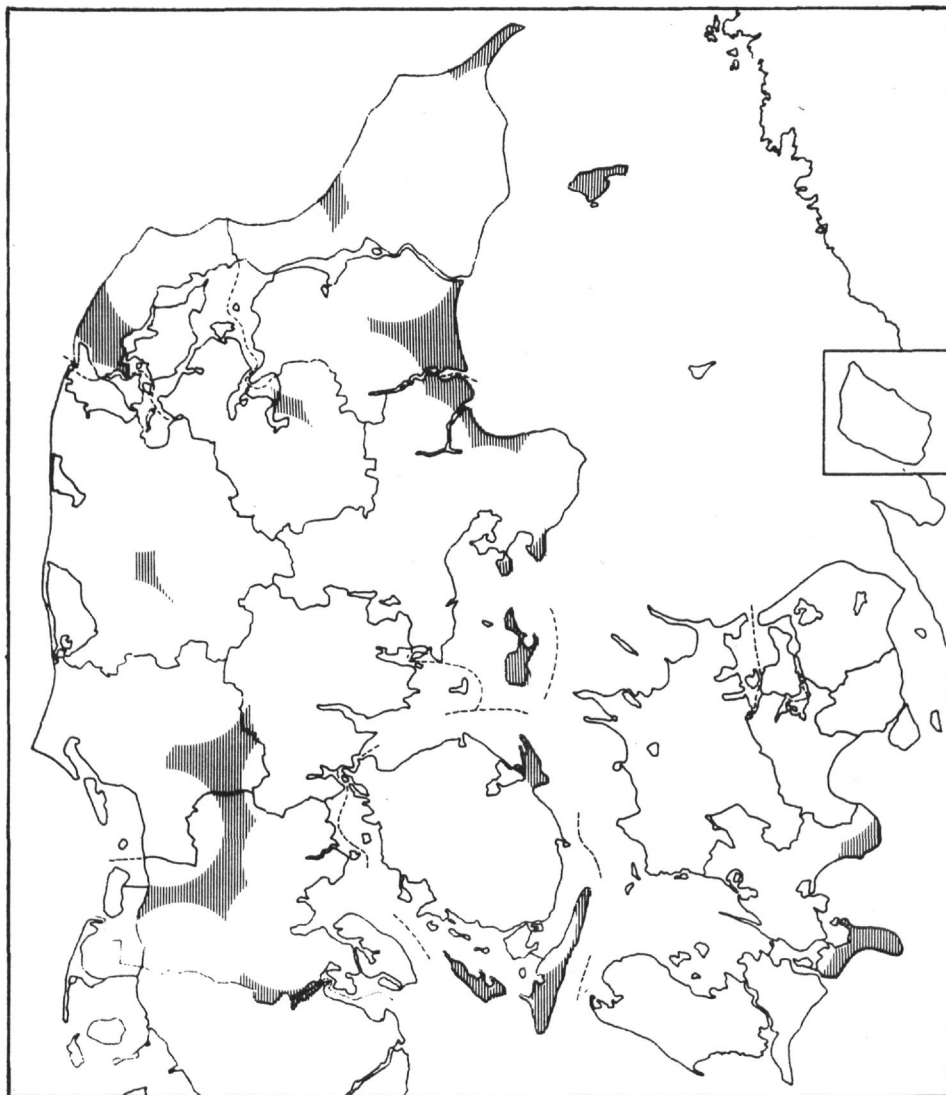
råder af landet har mindre end 25 km til nærmeste gymnasieskole, jfr. figur 1. Områder med mere end 25 km til nærmeste gymnasium omfatter først og fremmest de større øer og enkelte egne i det vestlige og nordlige Jylland. Af sammenligningskommunerne har Sydlangeland og Tranekær kommuner mere end 25 km til nærmeste gymnasium. De to kommuner har derfor etableret særlige busordninger for uddannelsessøgende for at nedbringe transporttiden til uddannelsesinstitutionerne i Svendborg til et nogenlunde rimeligt niveau.

Inden for erhvervsuddannelsesområdet er den geografiske dækning væsentlig mindre, jfr. figur 2. Især er dækningen begrænset inden for de beskæftigelsesmæssigt mindre fag, som kun tilbydes på få skoler. Dette er tilfældet på levnedsmiddel- og serviceområdet, inden for de grafiske fag og - i et vist omfang - også for bygge- og anlægsgagene. Den bedste dækning har handelsskolerne, hvis spredning over landet tilnærmelsesvist kan sammenlignes med gymnasiedækningen. Erfaringerne fra sammenligningskommunerne tyder dog på, at handelsskolerne ofte virker som et 11. skoleår, der udskyder tidspunktet for endeligt erhvervsvalg, idet en betydelig del af handelsskoleeleverne ikke opnår relevant beskæftigelse efter basisårets udløb.

Selv om afstanden til erhvervsskoler således ikke blot kan være et problem for de unge fra de større øer, må problemet dog anses for væsentligt større for disse end for unge fra det øvrige land. I det øvrige land, f.eks. i sammenligningskommunerne, vil der som hovedregel findes en handelsskole og teknisk skole med jern- og metalfag eller bygge- og anlægsgag inden for det opland, som hjemkommunen tilhører.

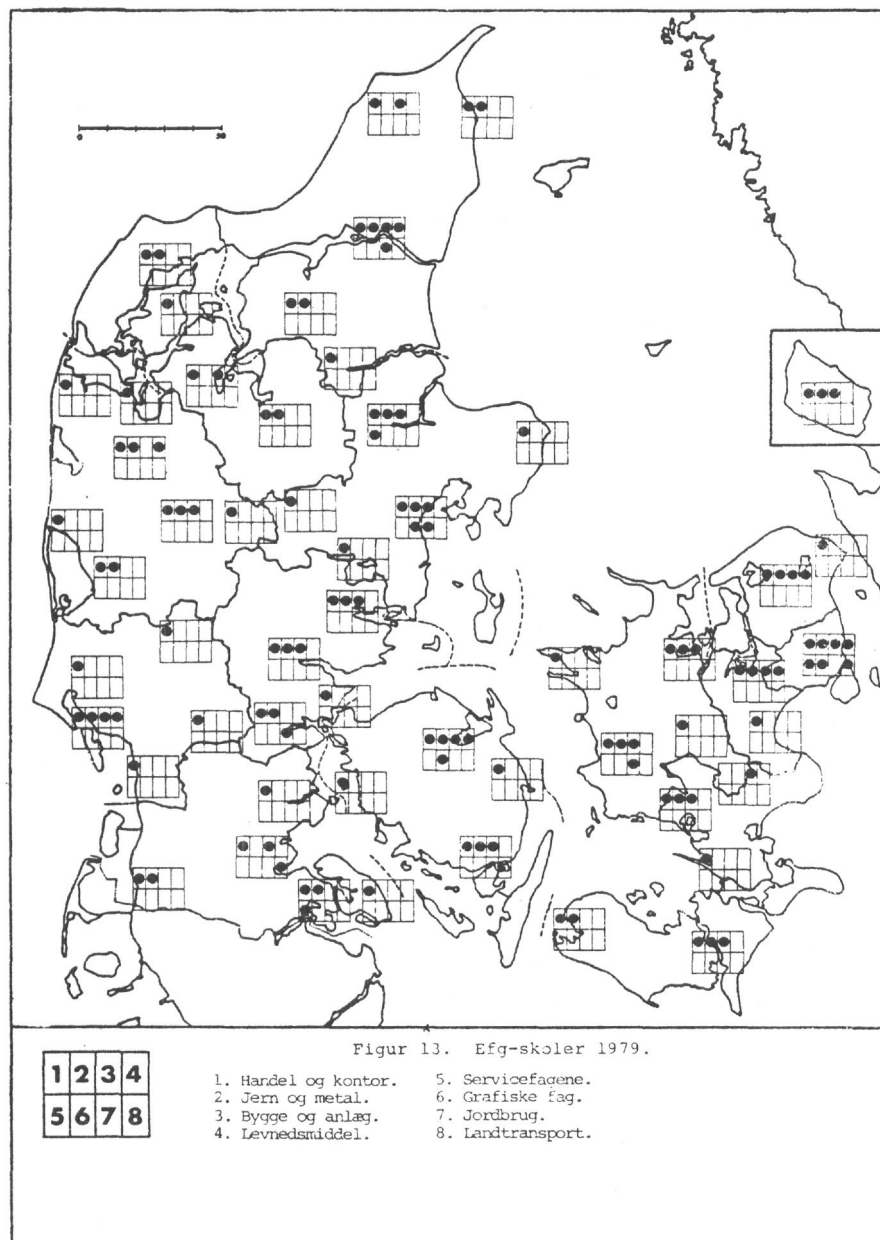
Overgangen til EFG-uddannelse vil formentlig skærpe problemerne omkring adgang til erhvervsskoler, idet lokale uddannelses tilbud derved går tabt på øerne. Det betyder, at de unge som minimum må forlade øen i basisåret.

Figur I. Områder (skraverede) med mere end 25 km til nærmeste gymnasium.
1979.

Kilde: Gymnasieredegørelse 1979•

Figur 2. EFG-skoler. 1979.

Kilde: Gymnasieredegørelse 1979.

3. Som indikator for flyttemønstret i forbindelse med uddannelse efter folkeskolen kan benyttes det indbyrdes størrelsesforhold mellem en række yngre årgange, jfr. bilag 7, der pr. 1. januar 1979 for ø-kommunerne og sammenligningskommunerne angiver størrelsen af nogle yngre årgange vurderet i forhold til antal 16-årige. Selv om årgangenenes størrelse påvirkes af tilfældige udsving, er det dog bemærkelsesværdigt, at antallet af unge på de større øer, Fanø undtaget, i forhold til andre kommuner formindskes stærkt efter skolegangens ophør og især efter det fyldte 20. år. Når der i Fanø og Marstal kommuner er mange unge mænd, skyldes det tilstedeværelsen af søfarts- og navigationsskoler.

A. Da de unge fra de større øer således normalt må skifte bopæl i forbindelse med fortsat skolegang eller uddannelse efter folkeskolens ophør, har det særlig interesse at undersøge den uddannelsesmæssige placering for unge fra henholdsvis ø-kommunerne og sammenligningskommunerne. Til det formål har udvalget indhentet oplysninger fra Det integrerede Elevregister om den uddannelsesmæssige placering af elevafgangen fra folkeskolen i ø-kommuner og sammenligningskommuner. Bilag 8, der indeholder et uddrag af disse, angiver den uddannelsesmæssige status pr. 1. oktober 1976 og 1. oktober 1977 for elever, som er udskrevet fra folkeskolen i 1975/76 og 1976/77 •

Derudover har udvalget hos de undersøgte kommuner indhentet oplysninger om det antal unge, som i skoleåret 1977/78 og 1978/79 er indstillet til optagelse i gymnasiet fra de pågældende kommuners folkeskoler, jfr. tabel 1. Disse tal kan med tilnærmelse anvendes til belysning af gymnasiefrekvensen.

Tabel 1 : Elever fra ø-kommuner og sammenligningskommuner indstillet til op-
tagelse i gymnasiet.

Kommuner	Elever indstillet i skoleåret 1977/78		Elever indstillet i skoleåret 1978/79	
	Antal elever	Antal elever i % af 16-årige pr. 1.1.1978	Antal elever	Antal elever i % af 16-årige pr. 1.1.1979
		%		%
Marstal	17	31	17	30
Ærøskøbing	11	23	13	19
Fanø	9	26	9	30
Samsø	13	17	10	14
Læsø	4	12	5	10
Sydlangeland	6	7	12	13
Tranekær	9	15	17	25
Bredebro	5	7	10	14
Thyholm	7	14	13	20
Gymnasiefrekvens				
hele landet	—	28	—	30

Kilde: Oplysninger fra kommunerne.
Gymnasieredegørelse 1979 side 14.

En særlig høj uddannelsesfrekvens har unge fra Fanø, hvor ca. 3/4 af elevafgangen har påbegyndt en uddannelse umiddelbart efter udskrivning fra folkeskolen, medens dette kun er tilfældet for godt halvdelen af elevafgangen for landet som helhed (1975/76 og 1976/77). Heraf påbegynder en betydelig del en gymnasieuddannelse, idet 25-30 % af en årgang fortsætter i gymnasiet efter folkeskolen. Denne frekvens svarer stort set til den gennemsnitlige gymnasiefrekvens. Selv om der er gode muligheder for at udnytte det store uddannelses-tilbud i Esbjerg fra Fanø, er det dog næppe tilstrækkeligt til at forklare den store andel af uddannelsessøgende fra Fanø. I forhold til gennemsnittet for Ribe amt er der således en væsentlig større andel af de unge fra Fanø, der påbegynder en uddannelse.

Den uddannelsesmæssige placering for elevafgangen fra folkeskolen i Marstal udviser i et vist omfang et lignende mønster. Af elevafgangen i 1976/77 havde næsten 2/3 påbegyndt en uddannelse pr. 1. oktober 1977 mod gennemsnit-

lig godt halvdelen, og af det foregående års elevafgang var det kun 1/6, der ikke havde påbegyndt en uddannelse, mod 1/3 for landet som helhed. Samtidig er der gennemgående en forholdsvis høj gymnasiefrekvens blandt unge fra Marstal kommune på linie med frekvensen for unge fra det øvrige land og dermed over det gennemsnitlige niveau for unge fra Fyns amt. Som tidligere omtalt kan unge fra Marstal kommune kun under et uforholdsmæssigt stort tidsforbrug til transport bevare bopæl i hjemkommunen i forbindelse med udnyttelse af uddannelses-tilbud i andre kommuner.

I de øvrige ø-kommuner, d.v.s. Ærøskøbing, Samsø og Læsø kommuner, svarer andelen af unge, der påbegynder en uddannelse, stort set til andelen for landet som helhed. Af elevafgangen fra de tre kommuner i 1975/76 synes lidt færre end gennemsnitligt at have påbegyndt en uddannelse, medens det omvendte nærmest synes at være tilfældet med elevafgangen i 1976/77. Der synes imidlertid at være en tilbøjelighed til at vælge en erhvervsrettet uddannelse frem for en gymnasial uddannelse. I forhold til det øvrige land vælger relativt mange en handels- og kontoruddannelse. Af de unge på Læsø har således omkring ca. 25 % valgt denne uddannelse mod ca. 16. % for landet som helhed.

I sammenligning med det øvrige land er det derimod væsentligt færre af de unge fra især Samsø og Læsø, der påbegynder en gymnasieuddannelse. I 1977/78 indstilledes 17 % af en årgang fra Samsø til optagelse i gymnasiet og 12 % fra Læsø. I 1978/79 er 14 % af en årgang fra Samsø blevet indstillet til gymnasiet og 10 % fra Læsø. I de samme år har den gennemsnitlige gymnasiefrekvens udgjort ca. 30 %. En lignende struktur kan påvises i de foregående år.

Uddannelsesmønsteret i ø-kommunerne synes dog ikke at kunne forklares ud fra ø-beliggenheden alene. Selv om sammenligningskommunerne indgår i oplande, der rummer flere uddannelsesinstitutioner for 16-19-årige, er andelen af unge, der påbegynder en uddannelse, ikke højere blandt unge fra sammenligningskommunerne end fra ø-kommunerne. Blandt de unge fra Sydlangeland og Thyholm kommuner synes der således at være relativt færre, der påbegynder en uddannelse. På gymnasieområdet synes uddannelsesfrekvensen, specielt i Sydlangeland kommuner og i et vist omfang også i Bredebro kommune, kun at ligge en anelse over niveauet for Samsø og Læsø kommuner.

5. Når daglig transport mellem hjem og uddannelsessted er udelukket, opstår der en række problemer om de unges indkvartering i nærheden af uddannelsesstedet. I forhold til unge, der kan bo hos forældrene under uddannelsen, påføres unge fra de større øer merudgifter til ophold uden for hjemmet. Disse

merudgifter afhænger af valget af indkvartering, af den uddannelsessøgendes behov og vaner m.v., hvorfor der ikke kan foretages en generel vurdering.

Forskellen mellem det maksimale stipendiebeløb fra statens uddannelsesstøtte (1980/81) til en hjemmeboende og udeboende studerende mellem 18 og 22 år udgør 6.700 kr. Denne forskel kan imidlertid ikke opfattes som statens uddannelsesstøttes vurdering af forskellene i leveomkostningerne. Beregningsværdien af gratis kost og logi på kostskoleafdelinger er af statens uddannelsesstøtte skønsmæssigt fastsat til 9.000 kr. for 1980/81.

Foruden de økonomiske problemer, som kan opstå i forbindelse med udgifter til indkvartering ved uddannelsesstedet, kan de unges miljøskifte føre til sociale og tilpasningsmæssige problemer. Sidstnævnte problemer kan ikke betragtes som et isoleret problem for unge fra de større øer. For disse vil problemet dog opstå på et tidligere tidspunkt end for unge i det øvrige land.

6. Indkvarteringsproblemerne kan løses privat, således at den uddannelsessøgende selv sørger for kost og logi ved at leje et værelse i uddannelsesbyen. Det kan diskuteres, om denne løsning er særlig velegnet for unge på 16-17 år, og den må antages at forstærke de tilpasningsproblemer, som opstår ved flytning fra øerne. Under udvalgets drøftelser med ø-kommunerne er det blevet anført, at frafaldet blandt gymnasieelever, der indkvarteres privat, gennemgående er større end blandt elever, der indkvarteres kollektivt.

. Gymnasieuddannelsen kan ske på kostskole. Kostafdelinger findes ved 6 statsgymnasier og ved gymnasierne i Nyborg og Grenå. Heraf benytter de større øers unge først og fremmest kostafdelingerne i Viborg og i Nyborg. Derudover er der mulighed for ophold på kostafdelinger ved private gymnasieskoler og studenterkurser. Optagelse på studenterkursus, hvor uddannelsen er 2-årig mod normalt 3-årig, forudsætter dog, at den unge er fyldt 17 år senest 31. januar i det år, hvor optagelse finder sted.

7. For ophold på statens kostskoler og kostafdelingerne ved Nyborg gymnasium og Grenå gymnasium betales efter undervisningsministeriets cirkulære af 14. juni 1979 en opholdsafgift, som afhænger af forældrenes skattepligtige indkomst, formue og forsørgerbyrder. I 1979/80 kan opholdsafgiften maksimalt andrage 18.169 kr. Denne afgift betales, hvis forældrenes korrigerede skattepligtige indkomst i 1978 overstiger 155.150 kr. Ved en skattepligtig indkomst på mindre end 42.000 kr. er opholdet gratis, jfr. tabel 2.

Tabel 2: Oversigt over ophold saf gift for kostelever ved statens kostskoler i 1979/80.

Forældrenes korrigerede skattepligtige indkomst i kr. -----	Årlig opholdsafgift kr. -----
indtil 42.800	0
42.800 - 58.849	4.677
58.850 - 74.899	5.221
74.900 - 85.599	5.597
85.600 - 96.299	7.718
96.300 - 106.999	9.695
107.000 - 123.049	11.602
123.050 - 139.099	14.004
139.100 - 155.149	16.141
155.150 -	18.169

Den skattepligtige indkomst forhøjes med 10 % af formuebeløb ud over 300.000 kr. Har kosteleven søskende under 18 år eller uddannelsessøgende søskende mellem 18 og 23 år, reduceres forældrenes skattepligtige indkomst med 10.900 kr. pr. barn. Det er dog en forudsætning, at de pågældende søskende ikke har en månedlig indtægt, der eksklusive uddannelsesstøtte overstiger 1.815 kr.

Ophold saf giften og indtægtsgrænserne reguleres for løn- og prisudviklingen.

8. For EFG-elever og lærlinge er der mulighed for optagelse på skolehjem, som er oprettet i tilknytning til en række tekniske skoler og enkelte handelsskoler. Når afstanden mellem hjem og skole nødvendiggør fast ophold uden for hjemmet, sker optagelsen på særlig favorable vilkår. Dette er tilfældet, hvis rejsetiden mellem bopæl og skole samt retur overstiger ca. 2½ time. I 1979/80 er denne opholdsbetaling, som kun betales af ikke-forsørgere og uafhængigt af forældreindkomst, fastsat til 19 kr. pr. dag eller i alt 5.320 kr. på årsbasis. Opholdsbetalingen reguleres for stigninger i reguleringspristallet. Andre elever på skolehjem betaler en omkostningsbestemt ophold saf gift.

Udgifterne til skolehjemmenes drift afholdes af staten. I 1980 dækker opholdsbetalingen ca. 25 % af de samlede driftsudgifter på 94 mill.kr.

9. Til delvis dækning af ø-befolkningernes merudgifter yder de respektive amtskommuner en godtgørelse til unge fra de større øer, som må tage ophold uden for øen i forbindelse med uddannelse. Godtgørelsen beregnes på grundlag af udgifterne til daglig færgetransport, idet amtskommunerne til visse grupper af uddannelsessøgende, f.eks. elever ved gymnasieskoler, HF-kurser, tekniske skoler, handelsskoler m.v., betaler befordringsgodtgørelse, hvis elevens samlede skolevej fra bopæl til skole og tilbage overstiger 18 km. Godtgørelsen dækker udgifterne ved befordring med offentligt transportmiddel.

I 1979/80 yder Fyns amtskommune 4.000 kr. pr. udeboende elev fra Ærø og småøerne i Det sydfynske Ø-hav, som søger en uddannelse ved gymnasium, HF-kursus, handelsskole, EFG m.v. Århus amtskommune yder 3.500 kr. til unge fra Samsø, medens Nordjyllands amtskommune yder 5.600 kr. til unge fra Læsø.

10. Derudover må merudgifterne søges dækket gennem de generelle støtteordninger, som består af ungdomsydelse og støtte fra statens uddannelsesstøtte. Disse støtteordninger er imidlertid afhængige af forældrenes indkomstforhold og tager ikke særskilt hensyn til ø-boernes merudgifter ved forsørgelse af unge i forbindelse med ophold uden for hjemmet under uddannelsen.

Ungdomsydelsen er en godtgørelse, som kommunerne inden for rammerne af et tildelt rådighedsbeløb kan udbetale til dækning af forældres udgifter til forsørgelse og til uddannelse af 16- og 17-årige børn (L 609, 1978). Rådighedsbeløbet er den enkelte kommunes andel af finanslovbevillingen til ungdomsydelse. Fordelingen på kommuner foretages efter socialministerens bestemmelse på grundlag af antallet af 16-17-årige og indkomstforholdene i kommunerne. Ved fordeling af rådighedsbeløb til kommunerne er der ikke hjemmel til at tage hensyn til forskelle mellem de enkelte kommuner i udgiften til forsørgelse og til uddannelse af børn.

Ungdomsydelsen, der gives efter ansøgning, fastsættes på grundlag af et skøn over behovet i det enkelte tilfælde. For 1980 er ungdomsydelsens maksimumsbeløb fastsat til 8.300 kr. (sikringsstyrelsens skrivelse af 12. juni 1980). Udbetaling af den fulde ydelse forudsætter normalt, at husstandsindkomsten ikke overstiger 70.000 kr., og at barnets egen indtægt ikke overstiger 6.000 kr. Ydelsen skal normalt bortfalde, hvis barnets indtægt overstiger 15.000 kr. De nævnte beløb angiver imidlertid alene grænsen for, hvornår den fulde ungdomsydelse kan ydes, men hjemler ingen egentlig ret til den fulde ydelse.

Fastsættelse af skalaen for udbetaling af ungdomsydelse er overladt til

den enkelte kommune. Ved udmåling af ungdomsydelsens størrelse i det enkelte tilfælde kan der ud over indtægtsforholdene tillige tages hensyn til antallet af børn i familien, familiens boligudgifter og andre særlige forhold, f.eks. udgifter ved uddannelsen.

Dette giver ø-kommunerne mulighed for at tage hensyn til forældrenes merudgifter til betaling af kostskoleophold ved tildeling af ungdomsydelse. Denne hjemmel giver dog ikke ø-kommunerne mulighed for at sikre forældre med uddannelsessøgende børn ligestilling med befolkningen i det øvrige land. For det første omfatter ungdomsydelsen alene 16- og 17-årige. For det andet må vurderingen af støttebehovet bero på en afvejning af ansøgerens udgifter til kostskoleophold over for ansøgernes indtægtsforhold m.v. Endelig begrænses kommunens støttemuligheder af det tildelte rådighedsbeløbs størrelse.

11. Gennem statens uddannelsesstøtte kan der ydes støtte til uddannelsessøgende, som er fyldt 18 år, i form af stipendiestøtte og statsgaranti for studielån i banker og sparekasser (L 218, 1979). Støtten ydes til heltidsstuderende, herunder elever ved gymnasieskoler, HF-kurser, EFG-elever m.v.

For elever mellem 18 og 22 år er stipendiestøtten ud over elevens egne økonomiske forhold afhængig af forældrenes økonomiske forhold. Forældrenes støtteevne vurderes på grundlag af den skattepligtige indkomst i det seneste år forud for støtteåret. Der fradrages (i 1980/81) 11.300 kr. for mindreårige søskende eller søskende under uddannelse, der ikke er fyldt 23 år. Det er en forudsætning, at disse søskende højst må have en månedlig indtægt, der eksklusiv eventuel støtte fra statens uddannelsesstøtte ikke overstiger 1.900 kr. Overstiger forældrenes formue en nærmere angiven grænse (1980/81: 341.100 kr.), forhøjes den skattepligtige indkomst med 10 % af det overskydende beløb.

I 1979/80 udgør det maksimale stipendiebeløb til en udeboende elev, f.eks. en kostskoleelev eller en EFG-elev med ophold på skolehjem, 13.000 kr., hvilket ydes ved en forældreindkomst (i 1978) på indtil 98.000 kr. Ved højere forældreindkomster nedsættes støtten forholdsmæssigt, idet den reduceres med 195 kr. pr. 1.000 kr. 's indkomst ud over 98.000 kr. (1980/81: 244 kr. pr. 1.000 kr. 's indkomst ud over 106.900 kr.). Støtten bortfalder ved en forældreindkomst på 163.000 kr. Ved fastsættelsen af stipendiestøtten modregnes værdien af hel eller delvis fritagelse for betaling af opholdsafgifter på kostskoler og lignende. Denne modregning foretages for opholdsafgifter (i 1979/80) på under 8.400 kr. og indebærer, at elever med forældreindkomster på indtil 96.300 kr.

(i 1978) modtager netto 4.600 kr. i støtte i 1979/80 efter betaling af opholdsafgift.

Tages der hensyn til såvel afgift for kostskoleophold, statens uddannelsesstøtte som den amtskommunale støtte til udeboende elever fra øerne, jfr. tabel 3, må elever fra de større øer anses for dårligere stillede end unge fra f.eks. sammenligningskommunerne, når forældreindkomsten overstiger 123.000 kr., idet der for hjemmeboende elever skal korrigeres for udgifter til kost og lignende.

Som eksempel på forældreindkomst af denne størrelsesorden kan nævnes en husstandsindkomst svarende til indkomsten for en fuldtidsbeskæftiget specialarbejder og hjemmehjælper.

Tabel 3: Støtte til kostskoleelever fra de større øer og hjemmeboende gymnasieelever i sammenligningskommunerne 1979/80.

Forældres korrigerede skattepligtige indkomst (1978)	Nettoudgift ¹⁾ for unge fra			Uddannelsesstøtte til hjemmeboende unge fra sammenligningskommunerne	Forældreindkomst svarende til indkomst for
	Ærø	Samsø	Læsø		
kr.	kr.	kr.	kr.	kr.	
42.000	÷ 8.600	÷ 8.100	÷ 10.200	÷ 9.200	pensionist
58.000	÷ 8.600	÷ 8.100	÷ 10.200	÷ 9.200	husmand
74.000	÷ 8.600	÷ 8.100	÷ 10.200	÷ 9.200	ufaglært, dagpengemodtager
85.000	÷ 8.600	÷ 8.100	÷ 10.200	÷ 9.200	faglært
96.000	÷ 8.600	÷ 8.100	÷ 10.200	÷ 9.200	assistent i kommune
106.000	÷ 5.742	÷ 5.242	÷ 7.342	÷ 8.105	overassistent i kommune
123.000	÷ 513	÷ 13	÷ 2.113	÷ 5.777	overlærer
139.000	5.015	5.515	3.415	÷ 3.586	specialarbejder + hjemmehjælper
155.000	10.278	10.778	8.678	÷ 1.395	håndværker + hjemmehjælper
156.000	12.482	12.982	10.882	÷ 1.258	
163.000 og derover	14.149	14.649	12.549	o	

÷ = indtægt
(+) = udgift

1) Netttoudgift = opholdsafgift ÷ Statens Uddannelsesstøtte ÷ amtskommunal ydelse.

12. Unge fra de større øer, som søger en EFG-uddannelse, kan i langt de fleste tilfælde ikke anses for dårligere stillet end elever fra f.eks. sammenligningskommunerne. Dette skyldes muligheden for optagelse på skolehjem til en særlig favorabel opholdsafgift og den amtskommunale ydelse til udeboende elever fra de større øer.

Derimod er unge fra de større øer, som søger en gymnasieuddannelse, klart dårligere stillet end hjemmeboende elever fra f.eks. sammenligningskommunerne som følge af nødvendige udgifter til kostskoleophold eller lignende. Selv om merudgifterne i et vist omfang kan afbødes af ungdomsydelsen og især stipendiestøtte fra statens uddannelsesstøtte, bliver der dog tale om betydelige merudgifter selv ved forældreindkomster, der er sammensat af relativt beskedne lønmodtagereindkomster.

IX. ANDRE SERVICEOMRÅDER.

1. Teknik og miljø.

Inden for den kommunale forsyningsvirksomhed har udvalget først og fremmest beskæftiget sig med ø-kommunernes elforsyning, spildevandsforhold, affaldshåndtering og vandforsyning.

Elforsyningen synes ikke at volde særlige problemer for ø-kommunerne. Dog er der fra Læsø kommune givet udtryk for en vis usikkerhed omkring de økonomiske muligheder for at opretholde forsyningssikkerheden på længere sigt. Læsø's elforsyning varetages af Læsø kommune. Forsyningen sker gennem søkabel fra Vendsyssel. Desuden er der blevet etableret en reserveforbindelse via Elsams Kontiscan kabel, som løber mellem Vendsyssel og Sverige. Elforsyningen på Ærø forestås af et lokalt fordelingsselskab, som via en søkabelforbindelse fra Als køber strøm fra Sønderjyllands Højspændingsværk. Samsø's elforsyning sker gennem et regionalt fordelingsselskab, mens Fanø forsynes gennem elforsyningsvirksomheden i Esbjerg kommune.

Ø-beligheden synes ikke at have nogen særlig ugunstig indflydelse på elpriserne. Forbrugerpriserne i ø-kommunerne adskiller sig ikke væsentligt fra elpriserne i det øvrige land.

På spildevandsområdet afhænger behovet for spildevands- og rensningsanlæg og omkostningerne ved etablering og drift af disse bl.a. af kommunens bebyggelsesstruktur og beskaffenheden af det vandområde, hvortil spildevandet udledes (recipientkvaliteten). Der er intet i ø-kommunernes forhold, der tyder på, at disse er dårligere stillede ved løsningen af denne opgave end andre kommuner.

Derimod knytter sig en vis usikkerhed til den fremtidige affaldshåndtering.

Hidtil har ø-kommunerne anvendt traditionelle lossepladser til almindeligt affald fra husholdninger, virksomheder m.v. Det er imidlertid tvivlsomt, om et sådant arrangement kan fortsætte. Flere af de nuværende lossepladser er således ved at være opfyldte. Dernæst må de hidtidige lossepladsordninger gennemgående anses for utilstrækkelige til at sikre en tilfredsstillende standard med hensyn til miljøkvalitet.

For at sikre en tilfredsstillende standard på affaldshåndteringsområdet har mange kommuner etableret eller planlægger at etablere kontrollerede lossepladser og i mange tilfælde egentlige behandlingsanlæg for affald (forbrændingsanlæg). Samtidig giver forbrændingsanlæggene mulighed for at producere varme til opvarmningsformål. Da en rimelig økonomi ved etablering og drift af forbrændingsanlæg

og kontrollerede lossepladser forudsætter store affaldsmængder, oprettes disse anlæg ofte i et samarbejde mellem flere kommuner. Dette er eksempelvis tilfældet hos sammenligningskommunerne.

Ø-kommunernes relativt beskedne affaldsmængder kan gøre det umuligt at oprette forbrændingsanlæg med rimelig økonomi på øerne. Transport af affaldet væk fra øerne til fælleskommunale anlæg må imidlertid skønnes at blive bekostelig. Såfremt lossepladser etableres så nær havet, at bundmembran kan undværes, vil denne bortskaffelsesmåde være mest økonomisk. I øjeblikket svarer øernes renovationsafgifter til afgifterne i sammenligningskommunerne, jfr. oversigten over affaldshåndteringen.

Oversigt over affaldshåndtering i ø-kommuner og sammenligningskommuner primo 1980.

Kommune	Renovations- afgift pr. år for énfamilie- huse kr.	Anlæg	Fælleskom- munal løs- ning	Overvejelser om nye anlæg
Marstal	264	Losseplads	Nej	Nej
Ærøskøbing	230	Losseplads	Nej	P.t. ikke aktuel
Fanø	295	Losseplads	Nej	Kontrolleret losseplads
Samsø	324	Losseplads	Nej	Losseplads
Læsø	300	Losseplads	Nej	Kontrolleret losseplads
Sydlangeland	366	Forbræn- dingsanlæg og kontrolle- ret losse- plads	Forbræn- dingsanlæg og kontrol- leret losse- plads	Nej
Tranekær	311	do	do	Nej
Bredebro	260	Forbræn- dingsanlæg og losse- plads	Forbræn- dingsanlæg	Kontrolleret losseplads (fælleskomm- unal)
Thyholm	418	do	do	Kontrolleret losseplads

Kilde: Oplysninger fra kommunerne.

En dyberegående vurdering af de problemer, der knytter sig til ø-kommunernes fremtidige affaldshåndtering må i første række afhænge af den kortlægning og planlægning, som foretages i medfør af miljøbeskyttelseslovens kapitel 9. Efter denne udarbejder amtskommunen med bistand fra kommunerne bl.a. planer for etablering eller udbygning af forbrændingsanlæg, lossepladser og lignende indretninger til oplagring eller behandling af affald. Affaldsplanerne indgår som en del af regionplanlægningen.

Planlægningen skal foretages under hensyntagen til omgivelsernes sårbarhed ved forurening, f.eks. forurening af vandrecipienter, grundvands- og råstofforekomster, til landskabelige interesser, til arealernes fremtidige anvendelsesmuligheder og til behovet for anlæggenes placering inden for øen.

Dernæst skal etablering eller udvidelser af eksisterende affaldsbehandlingsanlæg m.v. godkendes efter bestemmelserne i miljøbeskyttelseslovens kapitel 5 om særlig forurenende virksomheder. Efter disse bestemmelser kan et anlæg ikke påbegyndes, inden amtskommunens godkendelse af anlægget foreligger. Er der tale om eksisterende anlæg, f.eks. ikke kontrollerede lossepladser, kan amtskommunen meddele påbud om afhjælpende foranstaltninger, hvis anlægget medfører en ikke uvæsentlig forurening. I givet fald kan amtskommunen meddele forbud mod anlægget og derigennem tvinge kommunen til at sikre en efter amtskommunens opfattelse tilfredsstillende miljøstandard. I miljøbeskyttelsesloven er der dog ikke indeholdt bestemmelser, der forhindrer, at amtskommunen kan bidrage til finansieringen af affaldsanlæg i forbindelse med et pålæg, der er led i amtskommunens affaldsplanlægning.

Inden for vandforsyningsområdet har især Ærø betydelige problemer. Specielt har Marstal kommune store vanskeligheder med at sikre en tilfredsstillende vandforsyning. Som følge af utilstrækkelige ferske grundvandsforekomster må der anvendes grundvand med et højt indhold af salt. Saltindholdet skyldes indtrængen af havvand i de sandlag, hvorfra indvinding foregår. Forsøgene på at rense drikkevandet via afsaltningsanlæg har ikke ført til tilfredsstillende resultater. Marstal kommune har da også højere vandpriser end de øvrige undersøgte kommuner, jfr. nedenstående oversigt over ø-kommunernes vandforsyning.

Oversigt over vandforsyningen i ø-kommuner og sammenligningskommuner.

Kommune	Vandafgift for parcelhus med årsforbrug på 200 m ³ (primo 1980 kr.)	Muligheder for at indvinde vand af tilfredsstillende kvalitet
Marstal	1.040	Yderst begrænsede
Ærøskøbing	900	Begrænsede
Fanø	425	Tilstrækkelige
Samsø	488	Nogenlunde tilfredsstillende
Læsø	475	Nogenlunde tilfredsstillende
Sydlangeland	480	Yderst begrænsede
Tranekær	300 - 600	Meget store
Bredebro	150 - 408	Tilstrækkelige
Thyholm	100 - 1.000 ¹⁾	Tilstrækkelige

1) De fleste af i alt 11 værker har en årlig afgift på mellem 100 kr. og 400 kr.

På Samsø har vandforsyningen hidtil ikke voldt større problemer. Dog gives der udtryk for en vis frygt for indtrængen af saltvand i øens ferske grundvandsforekomster.

På Læsø er der etableret et centralvandværk til forbedring af øens vandforsyning. Til delvis dækning af renteudgifter for lån optaget til centralvandværket yder indenrigsministeriet Læsø kommune et tilskud. Tilskuddet, der fortsætter til 1991-92, andrager for 1980 133.500 kr. Læsø kommune oplyser, at der til værkets drift knytter sig betydelige tekniske problemer. Dette kan nødvendiggøre investeringer på ca. 1 mill.kr., svarende til ca. 600 kr. pr. husstand.

Som følge af de yderst begrænsede muligheder for at indvinde vand af tilfredsstillende kvalitet, indgår det i Marstal kommunes overvejelser, at det kan blive aktuelt at udnytte vandforekomster uden for Ærø. Det skal nævnes, at vandforsyningsmulighederne, som det fremgår af oversigten, ligeledes anses for yderst begrænsede i Sydlangelands kommune.

En dyberegående vurdering af de problemer, der knytter sig til ø-kommunernes fremtidige vandforsyning må bero på den vandindvindings- og vandforsyningsplanlægning, som amtskommune og kommuner skal gennemføre i medfør af vandforsyningsloven inden for den enkelte amtskommune.

Sammenfattende kan man sige, at med hensyn til affaldsbehandling - og i øvrigt også et område som brandvæsen - står ø-kommunerne over for det særlige problem, der knytter sig til, at fælleskommunalt samarbejde besværliggøres og fordyres på grund af ø-beliggenheden. På vandforsyningsområdet gør der sig

specielt dårlige forhold gældende for Marstal kommune, men en kortlægning af problemets omfang - herunder i hvilken grad forholdene er tilsvarende dårlige i andre kommuner - må bero på gennemførelsen af den omtalte planlægning.

2. Det kulturelle område.

Som helhed bruger kommunerne ca. 3,2% af de samlede nettodriftsudgifter på biblioteker og andre kulturelle foranstaltninger.

Som nævnt i kapitel 11.2. kan det diskuteres, hvor velegnet den kvantitative metode, udvalget har anvendt på de forskellige serviceområder, er til at analysere de kulturelle foranstaltninger og derigennem danne sig en opfattelse af den kulturelle "situation" på øerne sammenholdt med andre kommuner, f.eks. sammenligningskommunerne.

Dette skyldes ikke blot, at det talmateriale, udvalget har rådet over, i sig selv ikke har været ganske tilfredsstillende på dette område, men også at kulturbegrebet ikke med rimelighed kan begrænses til de specifikke kulturelle ydelser, der stilles til rådighed af det offentlige (kommune, amtskommune og stat). Det har kulturel betydning, hvad der foregår på andre offentlige serviceområder end det kulturelle i snæver forstand, man tænke f.eks. på hele folkeskoleområdet. Der kan udfolde sig vigtige kulturelle aktiviteter i private kredse, og endelig unddrager de immaterielle værdier, der kan ligge i lokalsamfundet og dettes levevis, sig kvantitative sammenligninger.

Mød disse forbehold synes tendensen at være, at af Standsfaktoren betyder, at ø-kommunerne i højere grad end sammenligningskommunerne må være "selvforsynende" i kulturel henseende, og at det på øerne kræver en nok så bevidst indsats både fra kommunernes side og fra private (på foreninsplan) for i større udstrækning at skaffe øernes beboere adgang til visse kulturelle ydelser (især teater og musik).

På folkebiblioteksområdet gør der sig mellem øerne under ét og sammenligningskommunerne ingen markante forskelle gældende med hensyn til lokaler, bogbestand, udlån o.s.v.

Der findes lokalhistoriske museer på alle 4 øer. Museerne er imidlertid meget små og har ikke ansat egentligt museumskyndigt personale. På Samsø og Ærø ydes der statstilskud til museernes driftsudgifter m.v. Statstilskuddet beregnes som 40 % af de tilskud, der fra anden side ydes til det pågældende museum. På grund af museernes begrænsede størrelse og manglen på fast museumskyndigt personale har disse ikke mulighed for at danne ramme om kulturel aktivitet af større omfang udover, hvad selve museumsvirksomheden betinger. I øvrigt modtager museerne kun en relativ begrænset støtte fra kommunerne.

På teater- og musikområdet rejser ø-beligheden visse problemer. Teaterloven og musikloven bygger på en kulturpolitisk hovedtese om kulturelt demokrati, som bl.a. indebærer, at bopælsens geografiske beliggenhed ingen indflydelse bør have på udnyttelsen af kulturelle tilbud. Denne målsætning er imidlertid vanskelig at opfylde for øernes vedkommende.

Det rejsende Landsteater, der omfatter Det danske Teater, Den jyske Opera og et antal andre turnerende teatre, har i sit budget indregnet udgifter til dækning af de medvirkendes rejse- og overnatningsomkostninger. Disse teaterforestillinger er således ikke dyrere på de større øer end i det øvrige land. Den enkelte forestilling koster imidlertid stort set det samme, hvad enten den engagerende teaterforening er stor eller lille. Staten yder endvidere tilskud til teaterforeningerne i forhold til antallet af solgte billetter. Denne ordning gælder også for de turnerende teatre, der ikke henhører under Det rejsende Landsteater.

Den eksisterende offentlige tilskudspolitik medfører, at de lokale teaterforeninger, der køber en forestilling, påtager sig en ikke ubetydelig økonomisk risiko, hvilket specielt bliver af betydning i samfund med et beskedent befolkningsmæssigt underlag, hvis indbyggere ikke har forholdsvis let adgang til teater i et nærliggende større bysamfund. Det ville derfor være af betydning for sådanne samfund, såfremt der i stedet for statstilskud pr. solgt billet kunne være mulighed for i visse særlige tilfælde at yde et tilskud direkte til teaterforeningen ved køb af den enkelte forestilling.

For så vidt angår børneteatre, er det især kommunerne, der køber forestillingerne. Staten refunderer 50 % af kommunernes udgifter.

På musikområdet er der i landsdelsorkestrenes budgetter kun til dels indregnet rejse- og overnatningsomkostninger for orkestermedlemmerne, hvilket medfører, at koncertarrangementer på øerne fordyres. Hvad angår anden koncertvirksomhed med amatørorkestre og -kor m.v. har disse mulighed for at modtage støtte gennem musikloven, fritidsloven og fra amtsmusikudvalget.

Manglen på egnede lokaler til musik- og teaterarrangementer er et problem for øernes kulturliv, og det ville være af betydning, såfremt ny og eksisterende lokaler bl.a. blev indrettet med dette formål for øje. Her kan peges på værdien af saglig, rådgivende bistand fra statslig side. Der findes i musikloven mulighed for støtte til kommunale initiativer på dette område.

På grund af ø-beligheden kommer foreningerne muligvis til at spille en vigtigere rolle i øernes kulturelle liv end andre steder. Det gælder både som initiativtagere til og underlag for forskellige kulturelle arrangementer (teater, film, musik) og som samlingspunkt for fritidsinteresser i vid forstand.

3. 0-kommunernes relationer til amtskommunen på det sundhedsmæssige område.

Amtskommunerne stiller en række ydelser til rådighed for kommunens borgere på det sundhedsmæssige område, herunder lægebetjening ved alment praktiserende læger, speciallæger samt behandling på sygehuse.

Udvalget har ikke undersøgt, om 0-kommunernes geografiske placering påvirker befolkningens forbrug af de ydelser, som sundhedsvæsenet stiller til rådighed. En sådan undersøgelse ville falde uden for kommissoriet og desuden stille krav til ressourcer, som udvalget ikke har kunnet honorere. De følgende betragtninger tilsigter derfor kun at give en meget skitsemæssig fremstilling af området og at pege på enkelte problemer på dette.

Man har opgjort antallet af alment praksiserende læger i 0-kommunerne og i sammenligningskommunerne, samt undersøgt antal sengedage og gennemsnitlig liggetid ved sygehusindlæggelse.

I bilag 9, tabel 1, er anført antal indlæggelser, sengedage og gennemsnitlig liggetid for indbyggere fra 0-kommunerne og de respektive amtskommuner. Tallene muliggør ingen slutninger med hensyn til 0-beliggenhedens eventuelle indflydelse på indlæggelsesmønsteret.

Marstal og Ærøskøbing kommuner ligger med hensyn til gennemsnitlig liggetid væsentligt under både amts- og landsgennemsnittet. Fanø, Samsø og Læsø kommuner og sammenligningskommunerne har derimod en gennemsnitlig liggetid, der overstiger såvel amts- som landsgennemsnittet. Den forholdsvis lange gennemsnitlige liggetid for patienter fra Samsø kommune skyldes formentlig, at Tranebjerg sygehus er omdannet til langtidsmedicinsk afdeling. Den lange liggetid for Læsø kommune sammenholdt med det forholdsvis lave indlæggelsestal kunne måske skyldes, at indlæggelse udskydes på grund af afstanden. Tallene muliggør ingen vurdering heraf, og en analyse af de tilsvarende tal for sammenligningskommunerne kan hverken bekræfte eller afkræfte, om dette skulle være tilfældet.

Befolkningens betjening af alment praktiserende læger fremgår af bilag 9, tabel 2, der viser, at alle de undersøgte kommuner på nær Tranekær har et lavere antal gruppe 1-sikrede pr. læge end gennemsnittet for samtlige amtskommuner.

I bilag 9, tabel 3, er vist den gennemsnitlige udgift pr. gruppe 1-sikret i 1978 i 0-kommunerne, i sammenligningskommunerne og i de respektive amtskommuner. Da det gennemsnitlige ydelseshonorar er sat i forhold til antallet af

tilmeldte gruppe 1-sikrede i kommunen, er den gennemsnitlige udgift påvirket af, hvor mange turister m.v., der har modtaget lægehjælp. Den gennemsnitlige udgift i Læsø, Samsø, Marstal og Ærøskøbing kommuner ligger under den gennemsnitlige udgift i de respektive amtskommuner, mens den gennemsnitlige udgift på Fanø og kommunerne på Langeland overstiger amtsgennemsnittet med mellem 27 og 48 %. Udvalget er ikke bekendt med, at der foreligger særlige samarbejdsaftaler mellem de små sygehuse, f.eks. i Tranebjerg og Ærøskøbing, og de praktiserende læger på stedet. Derimod yder Ribe amtskommune tilskud til lægebetjeningen af Fanø. En sådan ordning er dog ikke almindelig. Det skal imidlertid bemærkes, at der i begyndelsen af januar 1977 indledtes forhandling mellem Sygesikringens Forhandlingsudvalg og Praktiserende Lægers Organisation om en indgåelse af en aftale vedrørende ø-læger, således at det særlige tillæg til lægerne på de øer, hvor der er behov for en lægepraksis, udredes af sygesikringen i modsætning til nu, hvor tillægget udredes af den pågældende kommune. Efter det generelle protokollat i landsoverenskomsten om almen lægegerning var der mellem parterne enighed om at drøfte spørgsmålet om et særskilt tillæg til læger på øer, hvor der er behov for en praksis, men hvor der er et utilstrækkeligt befolkningsunderlag til en sådan. Der var samtidig enighed om, at gruppe 1-sikrede på øer, hvor der ydes et sådant tillæg, ikke kan vælge anden læge end ø-lægen.

Indtil videre har disse forhandlinger beroet som følge af vedtagelsen af lov nr. 133 af 29. marts 1979 om forlængelse af visse overenskomster inden for den offentlige sygesikring.

Det kan i den forbindelse bemærkes, at socialministeriet eller indenrigsministeriet hverken efter den nugældende sygesikringslov eller landsoverenskomsten er tillagt funktioner i forbindelse med praksisplanlægningen.

Med hensyn til speciallægebetjening betyder det forhold, at speciallægerne ikke har tilmeldte patienter, men alene arbejder efter henvisning fra de praktiserende læger, at det ud fra den officielle statistik ikke er muligt at fordele speciallægerne patienter efter bopæl. Da der ikke findes speciallægepraksis i ø-kommunerne, er speciallægebesøg forbundet med et betydeligt tidsforbrug og dertil svarende ulemper.

X. KONKLUSION III - IX.

Bortset fra Fanø har øerne en "skæv" aldersfordeling: kraftig overvægt af ældre, og på Læsø tillige overvægt af børn og unge i undervisningspligtig alder. Befolkningsprognoserne indikerer befolkningstilbagegang på Samsø og Ærø, men en vis tilvækst på Læsø og Fanø.

Udsigten til befolkningstilbagegang er ikke i sig selv karakteristisk for øerne. Spørgsmålet er imidlertid, om øerne er dårligere stillet end andre udkantområder med hensyn til muligheder for at imødegå denne udvikling.

Forholdet mellem beskatningsgrundlag og udgiftsbehov er specielt ugunstigt på Læsø, specielt gunstigt på Fanø med Samsø og Ærø nogenlunde midt imellem. Det dårlige forhold på Læsø genfindes i andre små kommuner, men virkningen bliver stærkere på Læsø, jfr. nedenfor.

På de to store offentlige serviceområder - social- og sundhedsvæsen og skolevæsen - er der intet der tyder på, at ø-kommunerne ikke skulle kunne have en service, der kvantitativt og kvalitativt kan stå mål med forholdene i små kommuner på fastlandet. Eller anderledes udtrykt: en lang række af de organisatoriske og andre problemer, som ø-kommunerne står overfor på disse områder, genfindes i små landkommuner, f.eks. sammenligningskommunerne.

At ø-kommunerne således har problemer til fælles med sammenligningskommunerne betyder imidlertid ikke, at ø-status ikke giver anledning til særlige problemer, som ikke kendes - eller ikke kendes i så stort omfang - i sammenligningskommunerne. Selv om problemerne i vidt omfang er de samme, medfører ø-status nemlig en tendens til, at problemerne forstærkes på øerne. Et simpelt billede af forskellen kan man få ved at sammenligne vilkårene for at få en gymnasieuddannelse, hvis man bor på Samsø og f.eks. i Tranekær kommune. Fra Tranekær til Svendborg er der en god times rejse med bus. Det er en forholdsvis lang transporttid, men det er dog muligt at blive boende hjemme, mens uddannelsen gennemføres, hvilket er udelukket, hvis man bor på Samsø. Selv om problemet i sin kerne er det samme, betyder gennemførelsen af en gymnasieuddannelse derfor væsentlig større miljømæssige ændringer for den unge på Samsø - og betydelig større udgifter for forældrene.

At ø-kommunerne har problemer til fælles med sammenligningskommunerne, skyldes altså, at begge er små samfund beliggende i udkantområder. En række offentlige servicefunktioner har en specialiseringsgrad, der ikke er skønnet forenelig med placering i disse samfund, der følgelig kommer på større eller mindre geografisk afstand af dem. Det der er særegent for øerne er, at af-

standsfaktoren slår igennem med langt større vægt end i fastlandskommunerne og forstærker de problemer, øerne allerede har i deres egenskab af små landkommuner.

Dette gælder først og fremmest med hensyn til offentlige ydelser, der er specialiseret på amtskommunalt/regionalt niveau eller som nødvendiggør et samarbejde mellem flere primærkommuner. Hvis ydelsen er specialiseret på landsniveau (f.eks. visse former for højt specialiseret sygehusbehandling, Det kgl. Teater, Statens Museum for Kunst og lignende) kan man ikke sige, at øernes beboere har større vanskeligheder ved at få adgang til ydelserne end beboerne i andre små landkommuner f.eks. i Jylland. Heller ikke hvis ydelsen er specialiseret på landsdelsniveau (universiteter, landsdelssygehus, landsdelsscener) kan man formentlig tale om afgørende forskelle.

De afgørende forskelle mellem ø-kommunerne og sammenligningskommunerne fremkommer, når man ser på ydelser, der er specialiseret på amtskommunalt/regionalt niveau, f.eks. gymnasieuddannelse. Her betyder afstandsfaktoren en reel forskel i adgangen til ydelsen og vilkårene for at få adgang til den. Tilsvarende gælder, hvor der er tale om en ydelse, der er specialiseret på primærkommunalt niveau, men som dog er af en sådan karakter, at den overstiger den lille landkommunes formåen og derfor kræver et kommunalt samarbejde. Typiske eksempler er skolepsykologi og kontrollerede lossepladser. På sådanne områder er ø-kommunerne i en vanskeligere udgangsposition, fordi samarbejde ofte vil være dyrere og vanskeligere at organisere på grund af af Standsfaktoren.

I nogle tilfælde medfører disse forhold formentlig, at der gives afkald på en offentlig ydelse, som ville være opnåelig under andre forhold. Dette er formentlig tilfældet i forbindelse med revalidering. De manglende muligheder for i revalideringsøjemed at trække på et forgrenet erhvervsliv på øen betyder, at revalidering må ske udenøs, hvilket i praksis ville være ensbetydende med en fraflytning, med alt hvad deri ligger af miljøskift. Derfor er der efter alt at dømme en tendens til i en sådan situation at foretrække en førtidspensionering. En lignende problemstilling genfindes formentlig for så vidt angår dagforanstaltninger på særforsorgsområdet, og det væsentligt færre antal unge fra især Samsø og Læsø, der påbegynder en gymnasieuddannelse, tyder ligeledes på en reelt mindre efterspørgsel.

Udvalgets undersøgelser muliggør ikke en vurdering af, i hvilket omfang af Standsfaktoren i øvrigt bevirker en mindre efterspørgsel efter amtskommunalt/regionalt specialiserede offentlige ydelser. På sygehusområdet synes der ikke at være nogen tendens i denne retning.

Hvis ydelsen efterspørges uanset af Standsfaktoren, viser denne klart sin større vægt ved den fordyrelse, der bliver tale om, f.eks. i forhold til sammenligningskommunerne. Dette er tilfældet på en række områder, f.eks. besøg hos speciallæge og fysioterapeut, gymnasieuddannelse m.v.

Endelig indebærer af Standsfaktoren menneskelige belastninger, som også kendes i sammenligningskommunerne, men forstærkes på øerne. Tydeligst ses det på "gymnasieområdet", hvor de unge væsentlig tidligere end unge fra sammenligningskommunerne tvinges til at skifte miljø, men generelt er tendensen, at efterspørgslen efter de mere specialiserede ydelser på fastlandet pånøder ø-boerne en rejse, der er forbundet med væsentlig flere ulemper, end det kendes andetsteds.

Sammenfattende kan man sige, at udvalgets undersøgelser i kapitlerne III—IX har vist, at ø-beliggenheden skaber visse særlige udgiftsbehov, omkostninger og organisationsproblemer for ø-kommunerne, specielt i relation til amtskommunalt/regionalt specialiserede ydelser og til "samarbejdsopgaver", at der udgiftsmæssigt er tale om beløb af forholdsvis beskeden vægt i kommunernes samlede budgetter, men at de underliggende problemer dog kan være af væsentlig betydning, ikke blot for de enkeltpersoner, der berøres af dem, men også for ø-samfundene, bl.a. fordi de kan antages at påvirke en række forhold af afgørende betydning for deres fremtid, f.eks. befolkningsudviklingen.

Herudover er det iøjnefaldende, at det ikke er muligt at betragte alle 4 øer og 5 kommuner som en homogen gruppe. Fanø skiller sig positivt ud med hensyn til befolkningssammensætning, prognose for befolkningsudviklingen, beskatningsforhold og forhold mellem beskatningsgrundlag og udgiftsbehov. I kapitlerne XI og XII om erhvervsforhold og besejlingsforhold genfindes den samme tendens, som gør det velbegrundet at konkludere, at Fanø kan holdes uden for udvalgets overvejelser og forslag i kapitel XIII.

Omvendt peger en række kvantitative mål på en specielt vanskelig stilling for Læsø: det lave befolkningstal, befolkningens sammensætning, beskatningsforhold og forholdet udgiftsbehov/beskatningsgrundlag. Disse forhold giver kommunen en specielt vanskelig stilling blandt ø-kommunerne.

Til sidst kan der være grund til at nævne, at udvalgets undersøgelser ifølge sagens natur har været koncentreret om at klarlægge de problemer, øerne måtte stå overfor. Det har været opgaven på den kommunale indtægts- og udgiftsside at vurdere, hvor øerne er specielt ugunstigt stillet i forhold til andre små landkommuner. Denne koncentration om problemer kan måske i sig

selv fremkalde det indtryk, at den lille landkommune ensidigt skulle være belastet med problemer, og at der ikke skulle være fordele forbundet med denne kommune-type. Et sådant indtryk ville være misvisende. Det er udvalgets opfattelse, at den lille landkommune på en række områder - f.eks. foranstaltninger for børn og ældre og folkeskolen - i kraft af samfundets overskuelighed rummer muligheder for værdifulde løsninger af opgaver, som kan frembyde nok så store problemer f.eks. i de store bysamfund. Øerne kan dog næppe siges at være specielt begunstiget i denne henseende i forhold til sammenligningskommunerne.

XI. ERHVERVSFORHOLD.

1. En egentlig undersøgelse af øernes erhvervsforhold falder uden for udvalgets kommissorium, jfr. kapitel 1.3. Samme sted er omtalt, at udvalget ikke desto mindre har skønnet, at det ville være uacceptabelt at lade erhvervsforholdene helt ude af betragtning i en fremstilling af de problemer, ø-kommunerne står overfor. Der gives derfor i det følgende en oversigtlig fremstilling af erhvervsforholdene, der er tænkt som supplement til og på visse punkter en uddybning af nogle af de problemer, der er rejst i de foregående kapitler.

2. På to afgørende punkter adskiller øernes erhvervsforhold sig fra forholdene i andre små landkommuner. For det første betyder afhængigheden af færgefarten, at udvekslingen af varer og tjenesteydelser mellem øerne og omverdenen fordyres og besværliggøres. Dette punkt uddybes nærmere i kapitel XII om besejlingsforholdene.

For det andet medfører afhængigheden af færgefarten, at ø-befolkningens muligheder for at udnytte arbejds- eller uddannelses tilbud i andre kommuner enten besværliggøres eller er umulig, hvis bopæl på øen ønskes opretholdt. I andre kommuner, f.eks. i sammenligningskommunerne, kan befolkningen opsøge beskæftigelses- eller uddannelses tilbud i omliggende kommuner uden at skulle skifte bopæl. Denne forskel beror på adgangen til individuel eller kollektiv transport.

Forskelle med hensyn til muligheder for at udnytte beskæftigelsestilbud uden for bopælskommunen kan belyses på grundlag af pendlingsstatistikken, der angiver omfanget af bolig-arbejdsstedsrejser til og fra de enkelte kommuner. De senest offentliggjorte oplysninger om pendlingens omfang stammer fra folke- og boligtællingen i 1970. Disse viser, jfr. bilag 10, tabel 1, at der næsten ikke foregik pendling fra Læsø, Samsø og Ærø til arbejdspladser eller uddannelsesinstitutioner i andre kommuner. Den pendling, der er foregået fra de to kommuner på Ærø, har primært været pendling inden for øen. Fra sammenligningskommunerne androg udpendlingen i 1970 14-19 % af den erhvervsaktive befolkning. Den største udpendling foregik fra Fanø, hvor ca. 1/3 af den erhvervsaktive befolkning i 1970 pendlede bort fra øen. Med undtagelse af Bredebro kommune var indpendlingen til de undersøgte kommuner minimal.

I et vist omfang må oplysningerne om pendlingen betragtes som forældede. Danmarks Statistik arbejder da også med planer om en ny pendlingsstatistik. Uanset dette må de foreliggende oplysninger anses for egnede til at belyse de

principielle forskelle mellem Læsø, Samsø samt Ærø og det øvrige land med hensyn til pendlingsmuligheder.

For indbyggerne på Læsø, Samsø og Ærø udelukker færgetransporten realistiske muligheder for at opretholde den hidtidige bopæl, hvis uddannelses- eller arbejdstilbud skal udnyttes i andre kommuner, d.v.s. uden for øen. Omvendt er færgebetjeningen af Fanø så tilfredsstillende både med hensyn til kort transporttid og mange afgange, at bopælen kan bevares på øen i forbindelse med udnyttelse af det store og varierede udbud af beskæftigelses- eller uddannelsesmuligheder i Esbjerg-området. I det øvrige land, f.eks. i sammenligningskommunerne, giver adgangen til kollektive trafikmidler eller rådighed over privatbil gode muligheder for at pendle til arbejds- eller uddannelses tilbud i andre kommuner, hvis mulighederne anses for utilstrækkelige eller utilfredsstillende i bopælskommunen.

3. De manglende muligheder for pendling fra Læsø, Samsø og Ærø medfører, at øerne i erhvervs- og arbejdsmarkedsmæssig henseende må opfattes som selvstændige oplande eller enheder. Omvendt indebærer mulighederne for pendling fra Fanø kommune og fra sammenligningskommunerne, at disse indgår som dele af et større opland eller en egn.

Oplandsbetragtningen betyder, at løsningen af en kommunes erhvervsøkonomiske problemer må vurderes i en oplandsmæssig eller regional sammenhæng.

For en normal kommune, f.eks. sammenligningskommunerne, er dette ensbetydende med, at den kan forlade sig på erhvervsaktiviteten i omliggende kommuner, uden at dette får uoverskuelige følger for kommunens egne borgere. Omvendt vil en kommunal indsats til fremme af erhvervsudviklingen ikke kunne afgrænses til fordel for kommunens egne borgere.

På de større øer må løsningen på erhvervsøkonomiske problemer vurderes inden for et langt mere afgrænset område. Det indebærer, at behovet for en kommunal og fælles, lokal indsats bliver langt vigtigere end i andre dele af landet. En indsats fra ø-kommunernes side vil dog kun være en første forudsætning for et positivt resultat.

Som selvstændige erhvervsøkonomiske områder udgør Læsø, Samsø og Ærø meget små enheder. Læsø er det mindste område med ca. 2.700 indbyggere, Samsø har ca. 4.900 indbyggere og Ærø ca. 8.800 indbyggere. Fanø og sammenligningskommunerne tilhører oplande med væsentligt flere indbyggere. Sydlangeland og Tranekær kommuner indgår i et opland med center i

Rudkøbing og i videre sammenhæng med tilknytning til Svendborg. Tilsammen har kommunerne på Langeland ca. 16.500 indbyggere. Bredebro kommune indgår som en del af oplandet omkring Tønder, der rummer ca. 35.000 indbyggere. Thyholm kommune er en del af det opland, som med centrum i Struer har godt 30.000 indbyggere. Endelig er Fanø en del af oplandet omkring Esbjerg, hvor Esbjerg kommune alene rummer ca. 80.000 indbyggere.

4. Befolkningens beskæftigelses- og erhvervsforhold kan belyses ved hjælp af erhvervsstatistikken og folketællingsstatistikken. En samlet opgørelse over befolkningens beskæftigelses- og erhvervsforhold fremkommer i forbindelse med folketællingerne. Den seneste tælling er registerfolketællingen fra 1976. Registerfolketællingens erhvervsoplysninger er baseret på bopælskommune og ikke arbejdsstedskommune. Da pendlingen fra Læsø, Samsø og Ærø er minimal, vil bopæls- og arbejdsstedskommune være sammenfaldende. Noget lignende er ikke tilfældet i sammenligningskommunerne og i Fanø kommune. For disse kommuner vil folketællingsstatistikken i højere grad afspejle erhvervsforholdene i de oplande, sammenligningskommunerne tilhører.

Det er kendetegnende for øernes beskæftigelsesforhold, at landbruget er hovederhvervet, hvorimod beskæftigelsen ved fremstillingsvirksomhed er beskeden. Disse erhverv er - sammen med turismen - øernes vigtigste eksport erhverv, idet afsætningsmulighederne ikke er bundet til et snævert afsætningsområde eller opland. Det indebærer, at ændringer i produktion og beskæftigelse inden for disse erhverv bliver særlig betydningsfulde som følge af de afledede virkninger inden for andre erhverv, som er bundet til det lokale afsætningsområde.

5. Beskæftigelsen ved landbrug, gartneri m.v. udgjorde ved registerfolketællingen i 1976 ca. 30 % af den erhvervsaktive befolkning i Læsø, Samsø og Ærøskøbing kommuner svarende til forholdene i sammenligningskommunerne. I Marstal og Fanø kommuner var beskæftigelsesandelen henholdsvis 10 % og 6 %. I landet som helhed var ca. 8 % af den erhvervsaktive befolkning beskæftiget ved landbrug. I opgørelsen af landbrugsbeskæftigelsen er medregnet beskæftigelsen ved fiskeri. Det er dog i det væsentlige kun på Læsø, at beskæftigelsen ved fiskeri har større betydning. Ifølge oplysninger fra fiskeriministeriet var der i 1977 186 erhvervsfiskere på Læsø, hvilket svarer til ca. 7 % af den erhvervsaktive befolkning på øen.

Øernes landbrugsstruktur er præget af en kraftig overvægt af mindre brug, specielt på Ærø. Overvægten af småbrug må antages at ville føre til en fortsat nedgang i øernes landbrugsbeskæftigelse. Hovedparten af landbrugsarealet anvendes til kornproduktion, jfr. bilag 10, tabel 2. I Ærøskøbing og Samsø anvendes i 1978 ca. 70 % af arealet til korndyrkning mod 63 % i landet som helhed. Det modsvares af et relativt stort svinehold. På Læsø anvendtes ca. 40 % af landbrugsarealet som græsningsarealer. Når kvægholdet alligevel ikke er særlig stort, skyldes det formentlig, at en betydelig del af græsningsarealerne må antages at være af marginal karakter. På Samsø er der en forholdsvis stor produktion af specialafgrøder, hvilket fører til en relativt stor arealanvendelse til dyrkning af rodfrugter (kartofler) og af gartneriprodukter. Sparsomme grundvandsreserver på de større øer begrænser eller udelukker dog mulighederne for en intensivering af landbrugsproduktionen gennem kunstig vanding.

Landbrugsproduktionen danner i et vist omfang basis for en lokal forædlingsvirksomhed på øerne, hvorved der sikres beskæftigelse uden for den egentlige landbrugssektor. Svineproduktionen danner på Samsø grundlag for et mindre svineslagteri. Mejeri findes på Læsø, Samsø og Ærø. Disse er dog relativt små. På Samsø forarbejdes visse specialafgrøder på en lokal konserverfabrik. På Læsø findes en fiskeindustri, som dog kun foretager en begrænset forædlingsvirksomhed. På Ærø findes der ud over mejeri ingen virksomheder til forædling af landbrugsproduktionen.

Øernes forædlingsvirksomheder er af relativt beskedne størrelse. Dette kan gøre det vanskeligt at opnå en økonomisk optimal produktionsenhed. Samtidig udgør øerne små og isolerede forsyningsområder, hvilket gør forædlingsvirksomheder meget sårbare over for svingninger, specielt fald i landbrugsproduktionens størrelse og sammensætning. Som eksempler kan nævnes fald i kvægbesætningernes størrelse, omlægning fra animalsk produktion til kornproduktion og generationsskifteproblemer i landbrugsbedrifterne.

I et vist omfang kan forædlingsvirksomhedernes økonomiske fundament sikres eller stabiliseres gennem fusionering med større selskaber. Selv om disse aftaler meget vel kan være økonomisk fordelagtige for øernes landbrugere, medfører de dog, at beslutningskompetencen vedrørende forædlingsvirksomhedens fremtidige udvikling fjernes på øerne.

6. Beskæftigelsen ved fremstillingsvirksomhed omfattede ved registerfolketællingen i 1976 ca. 10 % af den erhvervsaktive befolkning på de større øer, jfr. bilag 10, tabel 3. Dette er en væsentlig mindre beskæftigelsesandel end i andre

dele af landet. I sammenligningskommunerne er 15-20 % af den erhvervsaktive befolkning beskæftiget ved fremstillingsvirksomhed, færrest i sammenligningskommunerne på Langeland. I landet som helhed androg andelen af beskæftigede ved fremstillingsvirksomhed ca. 20 %.

I sammenligning med det øvrige land er forholdsvis flere af de beskæftigede inden for fremstillingsvirksomhed på de større øer beskæftiget i små virksomheder med 0-4 ansatte, jfr. bilag 10, tabel 3.

Af egentlige industrivirksomheder findes der kun ganske få i ø-kommunerne. Antallet af industribeskæftigede pr. 1.000 indbyggere varierede mellem 18 og 45 (Fanø dog 0), med det relativt største antal i Ærøskøbing kommune, jfr. bilag 10, tabel 4. Med undtagelse af Bredebro kommune har sammenligningskommunerne forholdsmæssigt et lignende antal arbejdspladser inden for industrien. I landet som helhed udgjorde antallet af industribeskæftigede pr. 1.000 indbyggere 76.

Det samlede antal industribeskæftigede i landet som helhed har i de senere år været faldende. Dog har udkantområderne haft en fortsat industriel tilvækst. Det foreliggende statistiske materiale om industriudviklingen på de større øer er for spinkelt til at afgøre, om noget tilsvarende er foregået på disse, idet beskæftigelsesudsvingene påvirkes stærkt af forholdene i enkeltvirksomheder.

På Samsø og Læsø er en del af industribeskæftigelsen baseret på forarbejdning af lokale råstoffer fra landbrug, gartneri og fiskeri. På Læsø findes desuden en garnindustri, medens der på Samsø findes enkelte virksomheder, der drives som produktionsafdelinger under større virksomheder beliggende uden for øen.

Industribeskæftigelsen på Ærø findes primært inden for jern- og metalindustrien i virksomheder med tilknytning til skibsfart f.eks. reparationsværfter og lignende.

7. Turismen må på lige fod med landbrug m.v. og med industri betragtes som en del af øernes eksporterhverv. Turisttilstrømningen er formentlig en væsentlig årsag til, at de større øer i forhold til det øvrige land har en relativt stor beskæftigelse inden for detailhandel og inden for restaurations- og hotelvirksomhed m.v. Undersøgelser fra Samsø synes at vise, at hotel- og pensionatsgæster har en væsentlig mere positiv indkomst- og beskæftigelses-effekt end andre gæster, f.eks. sommerhusgæster. Da sommerhusgrundene giver kommunerne mulighed for at udskrive høje grundskatter, kan sommerhusarea-

lerne dog give en værdifuld skatteindtægt, hvilket specielt har betydning for Fanø og Læsø kommuner.

8. Beskæftigelsen inden for bygge- og anlægsvirksomhed beror på bygge- og anlægsaktiviteten inden for den enkelte ø. Ø-beliggenheden giver øernes byggefirmaer en vis beskyttelse mod konkurrence fra andre firmaer. På Samsø er dette beskyttelseselement anslået til ca. 20 % af arbejdslønnen. Omvendt afskærer ø-beliggenheden øernes byggefirmaer fra arbejder uden for øen. Når beskæftigelsen i bygge- og anlægssektoren er forholdsmæssigt lavere på øerne end i det øvrige land, skyldes det formentlig en lavere bygge- og anlægsaktivitet. Dertil kommer, at øernes byggefirmaer - uanset ø-beskyttelsen - har vanskeligt ved at konkurrere med udefra kommende byggefirmaer om nybyggeri af helårshuse og sommerhuse samt om større entrepriser. Den manglende konkurrenceevne skyldes formentlig, at øernes byggefirmaer er ganske små.

9. I et vist omfang kan ø-kommunernes beskæftigelse inden for de private serviceerhverv, primært detailhandel og hotelvirksomhed m.v., forklares ved turisttilstrømningen til øerne. I det væsentlige skal disse virksomheder dog betjene et lokalt afsætningsområde, som omfatter forbrugere og erhvervsvirksomheder inden for den enkelte ø.

Gennemgående har ø-kommunerne en højere beskæftigelsesandel inden for de private serviceerhverv end andre udkantområder, som f.eks. sammenligningskommunerne. Denne forskel må ses i sammenhæng med sammenligningskommunernes muligheder for at udnytte servicefaciliteter i omliggende kommuner, specielt i egnscentre, hvorimod ø-kommunernes relative isolation giver øernes lokale serviceerhverv en vis beskyttelse mod konkurrence fra andre områder. Som eksempel kan nævnes, at beskæftigelse ved detailhandel på øerne varierede mellem 6,6 % og 9,0 % af den erhvervsaktive befolkning i 1976, medens den i sammenligningskommunerne udgjorde ca. 6 %, jfr. bilag 10, tabel 5. I landet som helhed var beskæftigelsesandelen 8,4 %.

En betydelig del af de private servicefunktioner stiller visse mindstekrav til befolknings- eller kundeunderlagets størrelse, hvilket ofte betinger en relativt central placering i det samlede bymønster. Som eksempler kan nævnes forretnings- og erhvervsservice, reparationsvirksomhed og lignende og engroshandel. Både ø-kommuner og sammenligningskommuner har en særlig lav andel af den erhvervsaktive befolkning beskæftiget ved disse (overordnede)

servicefunktioner. Når beskæftigelsesandelen er lavest i sammenligningskommunerne, skyldes det formentlig, at disse betjenes af egne- og regionscentre.

Ø-kommunernes lavere beskæftigelse ved relativt overordnede private servicefunktioner og ø-isolationen medfører, at ø-kommunerne får en dyrere og dårligere betjening end det øvrige land, eventuelt at tilbud overhovedet ikke udnyttes. Af hensyn til vækstmulighederne inden for et områdes regionale eksporterhverv må let adgang til specielt erhvervs- og forretningsservice tillægges særlig vægt.

10. Beskæftigelsen ved transportvirksomhed udgjorde ved registerfolketællingen i 1976 ca. 25 % af den erhvervsaktive befolkning i Marstal og Fanø kommuner, medens beskæftigelsesandelen for landet som helhed var ca. 7 %. Den store overvægt i de to kommuner kan henføres til beskæftigelse inden for skibsfartserhvervet. I den forbindelse har tilstedeværelsen af navigations- og søfartsskoler i de to kommuner en særlig betydning. Det skyldes dels, at skolerne direkte og indirekte skaber lokale arbejdspladser, dels at mange elever bosætter sig mere permanent i de to kommuner efter uddannelsens afslutning.

11. Både i ø-kommunerne og i sammenligningskommunerne beskæftiger den offentlige sektor en forholdsvis mindre andel af den erhvervsaktive befolkning end i det øvrige land. Beskæftigelsesomfanget er i øvrigt påvirket af søfarts- og navigationsskolerne i Marstal og Fanø kommuner og sygehusene på Samsø og Ærø.

Som det fremgår af bilag 10, tabel 6, er ø-kommunernes beskæftigelse især lav inden for overordnede servicefunktioner, d.v.s. hovedparten af statslige og amtskommunale servicefunktioner. Disse funktioner forudsætter som regel en relativt central placering i det samlede bymønster, hvilket udelukker en placering på øerne eller i sammenligningskommunerne. Dog er der en række offentlige eller halv-offentlige institutioner, som ikke stiller særlige krav om lokalisering, eller institutioner, som med fordel kan placeres i relativ isolation, og derfor i princippet kan være beliggende på en ø, f.eks. søfarts- og navigationsskolerne på Fanø og Ærø samt efterskoler og Grønlanderskolen på Samsø.

En udvidelse eller oprettelse af tilsvarende institutioner på de større øer vil i det væsentlige have samme virkning som en tilvækst i øernes regionale

eksporterhverv og dermed bidrage til at stabilisere øernes erhvervsgrundlag.

Betragtes alene beskæftigelsen inden for den kommunale og amtskommunale sektor, var i 1976 ca. 15-17 % af den erhvervsaktive befolkning på de større øer beskæftiget her, medens beskæftigelsesandelen for landet som helhed androg 15 %. Læsø kommune, som ikke rummer amtskommunale institutioner, har i forhold til andre områder en relativt stor andel af den erhvervsaktive befolkning beskæftiget i den kommunale sektor. Dette kan hænge sammen med, at de kommunale administrationsudgifter, og dermed antallet af beskæftigede i administrationen, ligger på et relativt højt niveau. Det skal imidlertid tilføjes, at der uden tvivl er en nedre grænse for størrelsen af en kommunal administration, der er uafhængig af befolkningens størrelse.

12. Da en meget betydelig del af den erhvervsaktive befolkning på de større øer er beskæftiget ved landbrug m.v., vil en opdeling af øernes arbejdsstyrker efter arbejdsstilling vise en overvægt af selvstændige. Ved registerfolketællingen i 1976 var omkring 1/3 af arbejdsstyrken i Ærøskøbing, Samsø og Læsø kommuner selvstændige svarende til niveauet i andre udkantområder, jfr. bilag 10, tabel 7. Denne andel er væsentlig højere end i de respektive amter og i landet som helhed, hvor 14 % af den erhvervsaktive befolkning i 1976 var selvstændige erhvervsdrivende.

Omvendt omfatter ø-kommunernes arbejdsstyrke gennemgående væsentlig færre faglærte arbejdere og funktionærer end arbejdsstyrken i landet som helhed. I landet som helhed var i 1976 ca. 35 % af arbejdsstyrken funktionærer. I Ærøskøbing, Samsø og Læsø kommuner udgjorde funktionærerne - som i sammenligningskommunerne - 15-20 % af arbejdsstyrken. I Marstal og Fanø kommuner svarede andelen af funktionærer til andelen i landet som helhed, hvilket må vurderes i sammenhæng med beskæftigelsen inden for serviceerhvervene, herunder skibsfart.

Med undtagelse af Læsø kommuner har ø-kommunerne relativt færre ufaglærte arbejdere end det øvrige land. Denne undervægt er dog kun tilsyneladende, idet antallet af ufaglærte må vurderes i sammenhæng med antallet af lønmodtagere. Tages der hensyn hertil, er der en klar overvægt af ufaglærte arbejdere i både ø-kommuner og sammenligningskommuner med den største overvægt i Læsø kommune.

13. Omfanget af befolkningens erhvervstilknytning i ø-kommunerne kan belyses ved hjælp af mål for erhvervsfrekvensen, der angiver den erhvervsak-

tive befolkning i forhold til den samlede (voksne) befolkning. Oplysningerne fra registerfolketællingen i 1976 viser, jfr. bilag 10, tabel 8, at mænd i ø-kommunerne har samme erhvervsfrekvens som i det øvrige land, hvorimod kvinder gennemgående har en noget lavere erhvervsfrekvens i ø-kommunerne.

Næsten alle mænd i den erhvervsaktive alder indgår i arbejdsstyrken efter endt skolegang eller uddannelse. Blandt gifte kvinder i alderen 20-49 år udgjorde erhvervsfrekvensen i landet som helhed ca. 10 % i 1976, i ø-kommunerne gennemgående 50-60 %. Dog svarede erhvervsfrekvensen på Samsø blandt denne gruppe kvinder stort set til gennemsnittet for hele landet.

Siden 1976 er der sket en stigning i kvindernes erhvervstilknytning, især blandt gifte kvinder. I hvilken udstrækning denne udvikling har berørt ø-kommunerne, foreligger ikke nærmere belyst. Det må imidlertid skønnes, at der også er sket en stigning i kvindernes erhvervsfrekvens på de større øer, dog således at frekvensen fortsat er lavere på øerne end i det øvrige land.

14. I en undersøgelse af ø-kommunernes forhold må arbejdsløsheden påkalde sig særlig interesse, idet ledighedsniveauet kan benyttes som indikator for ø-kommunernes erhvervsmæssige problemer.

Ledighedens omfang i enkeltkommuner kan belyses på grundlag af de offentliggjorte oplysninger fra det centrale register for arbejdsmarkedsstatistik (CRAM), som er etableret med virkning fra 1979. Det fremgår heraf, at Læsø er et af de områder, som har det største ledighedsniveau, jfr. bilag 10, tabel 9. I april 1979 udgjorde ledighedsniveauet på Læsø (omregnet til fuldtidsledige) 29 % af de forsikrede og i september 1979 17 %, medens det tilsvarende niveau for landet som helhed var 11 % henholdsvis 8 %. Også i forhold til ledighedsniveauet for Nordjyllands amt, som i forvejen er højt, lå Læsø væsentligt højere.

Den høje ledighed på Læsø belyses tillige af, at 50 % af de forsikrede var berørt af arbejdsløshed i løbet af april 1979 og 41 % i september, medens de tilsvarende størrelser for landet som helhed var 20 % og 16 %. Det er imidlertid bemærkelsesværdigt, at antallet af langtidsledige på Læsø er lille, jfr. bilag 10, tabel 10, hvilket antyder, at en væsentlig del af arbejdsstyrken består af løsarbejdere og lignende.

Det kan næppe anses for muligt eller ønskeligt at nedbringe arbejdsløshedsniveauet ved at opmuntre til fraflytning fra øen i større omfang. For det første ville en større fraflytning hurtigt reducere befolkningsgrundlaget under den kritiske grænse for mulighederne for at opretholde øen som et selv-

stændigt samfund. For det andet berører ledigheden både yngre og ældre aldersgrupper. Kun de færreste af disse kan anses for geografisk mobile.

I realiteten bidrager arbejdsløshedsdagpengene ved øens nuværende høje ledighedsniveau primært til at stabilisere øens indkomstgrundlag. Det er imidlertid et åbent spørgsmål, om denne indkomstoverførsel fra det øvrige samfund til Læsø ikke kunne nyttiggøres til andre formål. Eksempelvis vil en offentlig indsats, der reducerer antallet af fuldtidsledige på Læsø med lo på årsbasis, formindske det offentliges udgifter til dagpenge med ca. 3/4 mill.kr. , hvortil kommer skatteprovenuet af en større indkomst hos de beskæftigede.

I de øvrige ø-kommuner svarer ledighedsniveauet med tilnærmelse til ledigheden i det øvrige land. Disse synes heller ikke at være hårdere ramt af arbejdsløshed end sammenligningskommunerne. De to kommuner på Langeland synes snarere at være hårdere ramt af arbejdsløshed end kommunerne på Ærø og Samsø.

15. Sammenfattende kan man sige, at beskæftigelsen i små isolerede oplande som øerne - Fanø dog undtaget - efter alt at dømme er mere sårbar end i andre små landkommuner, der indgår som en del af et større sammenhængende erhvervsområde.

Det skyldes, at ø-beliggenheden udelukker mulighederne for pendling til andre kommuner, hvis beskæftigelsen på øen svigter eller er utilfredsstillende. Øerne må med andre ord i højere grad selv "klare tingene", og sker det ikke, må der enten ske en fraflytning, eller erhvervsaktiviteten bliver lavere, hvilket afspejler sig i en større ledighed og lavere erhvervsfrekvens end i det øvrige land. Sidstnævnte er tilfældet på Læsø.

Ser man dernæst på de fremtidige beskæftigelsesmuligheder på øerne, falder det i øjnene, at disse har en "uheldig" erhvervsstruktur med hovedvægten på de primære erhverv, d.v.s. landbrug og fiskeri, og en meget ringe beskæftigelse ved industri og fremstillingsvirksomhed i øvrigt. Den hidtidige nedgang i landbrugsbeskæftigelsen kan næppe forventes at være afsluttet, idet øernes landbrug har en overvægt af små bedrifter.

En forudsætning for at denne udvikling inden for landbrugssektoren kan modvirkes er, at beskæftigelsen i øernes øvrige eksporterhverv forøges. Disse erhverv omfatter fremstillingsvirksomhed, turisme, visse offentlige institutioner og lignende.

Den lave beskæftigelse ved fremstillingsvirksomhed vanskeliggør en hurtig eller smertefri omstillingsproces. Samtidig må det antages, at vækstmulig-

hederne i små isolerede erhvervsområder som de større øer - alt andet lige - vil være mindre end i et større sammenhængende erhvervsområde. Dette må ses i sammenhæng med, at virksomhedernes lokale afsætningsmuligheder til andre virksomheder og til forbrugere vil være væsentligt mindre på øerne end i det øvrige land. Lokale afsætningsmuligheder har særlig stor betydning for ny-etablerede og små virksomheder.

Samtidig betyder ø-beliggenheden, at øerne i særlig grad må betragtes som udkantområder. Dette medfører omkostningsmæssige ulemper og vanskeliggør kontakt og informationsudveksling med det øvrige land. Disse ulemper er en hæmsko for lokale virksomheder og vil som regel gøre øerne mindre tiltrækkende for virksomheder uden for øerne, der overvejer en ændret lokalisering.

Mulighederne for at udvide beskæftigelsen og indtjeningen fra turismen begrænses af, at turistsæsonen er kort, og af at det er vanskeligt at opnå en rimelig udnyttelse af turistfaciliteterne uden for sæsonen. Planlægnings- og fredningsmæssige hensyn kan også begrænse mulighederne for at udbygge turistfaciliteterne.

Offentlige institutioner og lignende kan kun i begrænset omfang placeres på de større øer, idet institutionerne som regel forudsætter et betydeligt befolkningsunderlag og derfor en central placering. Enkelte institutioner har dog uden større vanskeligheder kunnet placeres på øerne, f.eks. de tidligere nævnte søfarts- og navigationsskoler på Fanø og Ærø og ungdomsskolerne på Samsø.

Også på anden vis gør ø-kommunernes begrænsede størrelse beskæftigelsen på de større øer særlig sårbar. Det beror på, at ret tilfældige udsving i selv ret små enkeltvirksomheders økonomi får langt større konsekvenser for beskæftigelsen end i fastlandskommuner, hvor arbejdskraften kan søge til andre kommuner uden at skulle skifte bopæl.

XII. BESEJLINGSFORHOLD.

1. Besejlingsforholdenes og dermed afstandsfaktorens afgørende betydning for øerne har været det gennemgående tema i de foregående kapitlers beskrivelse af det offentlige serviceapparat og erhvervsforholdene. Tilfredsstillende besejlingsforhold er kort og godt en af de helt afgørende forudsætninger for de større øers mulighed for på længere sigt at opretholde og videreføre et levedygtigt samfund med et økonomisk bæredygtigt erhvervsliv og et tilfredsstillende privat og offentligt serviceapparat.

Kommunernes Landsforenings redegørelse pegede da også på besejlingsforholdene og henstillede til den daværende regering, at der indledtes forhandlinger mellem staten og de implicerede kommuner og amt skommuner om en aftale, der gennem tilskud fra parterne kunne sikre besejlingen på længere sigt, således at takster, sejlhyppighed og driftssikkerhed m.v. fik en rimelig standard .

I dette kapitel gives først en beskrivelse af ø-kommunernes nuværende besejlingsforhold, dernæst en vurdering af behovet for sejlstøtteordninger og endelig foretages en gennemgang af forskellige mulige modeller for sejlstøtteordninger .

2. Eksisterende besejlingsforhold.

Der findes i øjeblikket 3 helårs-færgeforbindelser til Ærø.

Ruten Ærøskøbing-Svendborg, der drives af "D/S Ærø".

Ruten Søby-Fåborg, der drives af "Hurtigruten Fåborg-Ærø K/S", og

Ruten Marstal-Rudkøbing, der drives af "Marstalfærgen K/S".

Fyns amtskommune yder tilskud til ruten Ærøskøbing-Svendborg (budgetteret 1 mill.kr. i 1980). Amtskommunen har endvidere indflydelse på takstfastsættelsen. Ruten drives af Dampskibsselskabet Ærø, der er et privat selskab. Amtskommunen ydede indtil udgangen af 1979 også tilskud til ruten Søby-Fåborg, der indtil 1980 blev besejlet af D/S Ærø. Ærøskøbing kommune ydede indtil udgangen af 1979 ligeledes tilskud til begge disse ruter, hvorefter kommunens tilskud ophørte i forbindelse med omlægningen af amtskommunens tilskudspolitik. Da amtskommunen ophørte med at støtte ruten Søby-Fåborg, og D/S Ærø besejlingen af ruten, etableredes der et lokalt kommanditselskab "Hurtigruten Fåborg-Ærø", der driver ruten fra Søby til Fåborg.

Fåborg kommune har besluttet at støtte dette selskab med et lån på 800.000 kr. , der indtil videre er rente- og afdragsfrit.

Marstal kommune har tidligere ydet kommanditselskabet Marstalfærgen, der driver ruten Marstal-Rudkøbing, et rente- og afdragsfrit lån på 600.000 kr. Herudover dækkes kommanditselskabets driftsunderskud af Marstal kommune. Endvidere har kommunen ønske om at yde garanti for, at selskabet optager et lån på 170.000 kr.

Staten deltager ikke i dag i finansieringen af besejlingen af Ærø.

Besejlingen af Læsø foregår på ruten Vesterø Havn-Frederikshavn. Ruten er siden 1919 drevet af Andelsdampskibsselskabet "Læsø". Der er i maj 1980 indsat en ny færge på ruten.

Ruten har siden 1960 modtaget statsstøtte til driften, idet ministeriet for offentlige arbejder i perioden 1960-1977 har ydet Andelsdampskibsselskabet "Læsø" en driftslånestøtte på i alt ca. 2,5 mill.kr.

I forbindelse med en aftale med Nordjyllands amtskommune om en afvikling af denne støtteordning påtog Nordjyllands amtsråd sig ansvaret for den fremtidige opretholdelse af trafikforbindelsen til Læsø mod vederlagsfrit at overtage statens ret til forrentning og tilbagebetaling af de samlede statslån. Under hensyn til at amtsrådet har overtaget ansvaret for opretholdelse af denne trafikforbindelse, har staten ikke ønsket at deltage i finansieringen af den ny færge, der som nævnt blev indsat på ruten i maj 1980.

Staten er imidlertid i 1978 genindtrådt i en støtteordning vedrørende besejlingen af Læsø under hensyntagen til de vanskelige trafikforhold, til ønsket om at opretholde en stabil færgeforbindelse samt til, at Læsø ikke har fået del i trafikstøtteordningen vedrørende de små øer. I henhold til aktstykke nr. 472 har folketingets finansudvalg således den 31. maj 1978 tiltrådt, at ministeriet for offentlige arbejder yder Andelsdampskibsselskabet "Læsø" et årligt tilskud på maksimalt 500.000 kr. til dækning af 1/3 af selskabets årlige driftsunderskud, forudsat at Nordjyllands amtskommune og Læsø kommune tilsammen dækker de resterende 2/3 af selskabets årlige driftsunderskud. Læsø kommune dækker efter aftale med Nordjyllands amtskommune en del af driftsunderskuddet svarende til $2\frac{1}{2}$ % af selskabets driftsudgifter, eksklusiv renter, afdrag og afskrivninger. Den resterende del af driftsunderskuddet dækkes af amtskommunen. Således påregner amtskommunen at skulle betale ca. 1,8 mill.kr. i underskudsdækning i 1980. Statens maksimumtilskud på 500.000 kr. pristalsreguleres ikke.

Læsø kommune har tilkendegivet, at et af de største problemer med hensyn til trafikbetjeningen af Læsø er, at der kun sejler én færge, og at der således

kan opstå alvorlige forsyningsmæssige problemer, hvis færgen på grund af maskinskade, reparation, havari eller lignende er nødt til at ligge i dok. I en sådan situation er selskabet tvunget til at chartre et skib til opretholdelse af besejlingen. Nordjyllands amtskommune anser sikkerhedsproblemet for løst ved indsættelse af den nye færge pr. 12. maj 1980.

Besejlingen af Samsø foregår for så vidt angår Sjællandstrafikken på ruten Kolby Kås-Kalundborg, der drives af DSB. Jyllandstrafikken foregår på ruten Sælvig-Hou, der drives af Anpartsselskabet "Hou-Samsø ruten".

Efter at DSB's rute mellem Kolby Kås og Århus blev nedlagt fra og med sommerkøreplanen 1979, har Århus amtskommune påtaget sig ansvaret for opretholdelse af færgeforbindelsen til Jylland på Sælvig-Hou ruten, under forudsætning af statens medvirken til, at der i forbindelse med omlægningen blev foretaget en forbedring af rutens havnefaciliteter, og at der kunne opnås en tilfredsstillende ordning med rederiet. Der er herefter indgået en aftale mellem ministeriet for offentlige arbejder, Århus amtsråd, Samsø kommunalbestyrelse, Odder kommunalbestyrelse og Hou-Samsø ruten ApS om de fremtidige rammer for færgedriften mellem Samsø og Jylland.

Samtidig fik Århus amtsråd i medfør af loven om bestyrelse af færgevæsenet af 21. marts 1874 eneretsbevilling til færgedrift mellem Samsø og Jylland. Hermed påtager amtsrådet sig at opretholde ruten samtidig med, at denne beskyttes mod andre færgeruter. Amtsrådet har bortforpagtet færgedriften til "Hou-Samsø ruten ApS" i overensstemmelse med en forpagtningskontrakt, der bl.a. giver amtsrådet indseende med rutens takster, sejlplaner m.v. Det tilsigtes, at selskabet inden for kontraktens rammer kan drives erhvervsmæssigt, hvorved forstås, at rutens indtægter kan dække driftsudgifter, afskrivninger og forrentning samt give et rimeligt overskud. Selskabet driver færgefarten for egen regning og afholder alle hermed forbundne udgifter.

I forbindelse med ordningen har amtskommunen erhvervet den hidtil privatejede Sælvig havn, der udbygges med henblik på færgedriften. Ligeledes etableres en ny fægehavn lige nord for Hou havn. Til de samlede anlægskostninger i Hou og Sælvig yder staten et tilskud på i alt 4,65 mill.kr. (i januar 1979-priser). Tilskuddet ydes til amtskommunen under forudsætning af, at amtsrådet forpligter sig til gennemførelsen af de nævnte projekter.

Der er endvidere indgået aftale om, at DSB vil træde til, såfremt isforhold medfører, at ruten midlertidigt standses.

Færgeforbindelsen fra Sjælland til Samsø drives som nævnt af DSB, og

staten yder hermed et væsentligt tilskud til driften af ruten, ligesom staten står for investeringerne. Samsø kommune deltager ikke i underskudsdekning eller finansiering.

Færgeruten Kolby Kås-Kalundborg indgår ikke i udvalgets overvejelser med henblik på etablering af en færgestøtteordning, jfr. nedenfor. Det gør derimod ruten mellem Sælvig og Hou, idet Samsø er en del af Århus amtskommune og som sådan økonomisk og administrativt tættere knyttet til Jylland end til Sjælland. Samsø kommune er ikke direkte økonomisk engageret i besejlingen af øen.

Besejlingen af Fanø har indtil 1. april 1977 været varetaget af Post- og Telegrafvæsenet. Fra denne dato overgik driften til DSB. Staten dækker rutens driftsunderskud og afholder de fornødne investeringer. Esbjerg og Fanø kommuner deltager ikke i finansieringen af den eksisterende rute.

De eksisterende besejlingsforhold, der er beskrevet ovenfor, kan ikke siges at være etableret efter en forud fastlagt plan for, hvordan ansvarsfordelingen og finansieringen af øernes besejling skulle være, men har i nok så høj grad været bestemt af, at der for (nogle af) øerne har skullet findes konkrete løsninger på en række akutte problemer vedrørende besejlingen. Besejlingen af øerne er i realiteten et "ulovbestemt område", og både ansvarsfordeling og finansiering er derfor stadig - uanset at et voksende amtskommunalt engagement kan konstateres - i høj grad bestemt af historiske forhold.

Som det fremgår af kapitel XI11 er der iværksat et undersøgelsesarbejde i ministeriet for offentlige arbejder med henblik på en vurdering af, om der på længere sigt er behov for en offentlig styring af hele den indenlandske færgetrafik. Dette kan resultere i et forslag til lov om færgefart til afløsning af den gældende lov af 21. marts 1874.

3. Færgeruternes serviceniveau.

I dette afsnit gives en oversigt over ruternes transportkapacitet, sejltider, færgefrekvenser og de forskellige former for rabatordninger, der gælder.

Tabel 1 viser ruternes færgekapacitet, sejltid og sejlfrekvens beregnet som det gennemsnitlige ugentlige antal dobbeltture for henholdsvis sommer- og vintersejlsplanen.

Tabel 2 viser første og sidste afgang og belyser således, sammenholdt med tabel 1, i hvilket omfang indbyggerne i de pågældende ø-kommuner har mulighed for at deltage i forskellige former for aktiviteter på fastlandet (møder,

kulturelle arrangementer, indkøb, lægekonsultation, familiebesøg og lignende).

Tabel 3 viser det transporterede antal passagerer, personbiler og lastbiler samt den transporterede mængde gods til og fra øerne i 1979.

Tabel 1: Besejlingsforhold 1980.

	Færgekapacitet		Sejltid	Frekvens	
	Pass.	Biler	Min.	Sommer ⁶⁾	Vinter ⁵⁾
<u>Ærø</u>					
Søby/Fåborg	200	44	60	35	28 ⁷⁾
Ærøskøbing/Svendborg ¹⁾	300/400(350)	30/35	75	60	40 ⁷⁾
Marstal/Rudkøbing	300	30	60	40	39
<u>Fanø</u>					
Fanø/Esbjerg ²⁾	400/400/199	25/25/0	20	213	140
<u>Læsø</u>					
Læsø/Frederikshavn ³⁾	600(350)	48	90	24 ⁸⁾	15
<u>Samsø</u>					
Sælvig/Hou ⁴⁾	300/250/200	40/27/25	80	77	35
Samsø/Kalundborg	600	60	120	21	17

Kilde: Ministeriet for offentlige arbejder baseret på oplysninger fra de enkelte færgeelskaber.

Noter:

- 1) Kan også medtage jernbanevogne (5 i alt).
- 2) 3 færger, hvoraf den ene kun medtager passagerer.
- 3) Ny færge indsat 12. maj 1980.
- 4) 3 færger. Om vinteren sejles dog kun med en.
- 5) Perioden 30. september 1979 - 31. maj 1980.
- 6) Perioden 1. juni 1980 - 27. september 1980.
- 7) Perioden 30. september 1979 - 31. december 1979.
- 8) Perioden 1. juni 1980 - 31. august 1980.

Anm:

Frekvensen angiver det ugentlige antal dobbeltture. Som følge af skiftende sejlplaner varierer frekvenserne over året. De beregnede størrelser er således gennemsnitsfrekvenser vægtet efter de enkelte sejlplaners varighedsperiode. Færgekapaciteten angiver antallet af passagerer og personbiler, som færgen er godkendt til. En lastbil regnes normalt som svarende til ca. 3 personbiler. (Tallene i parentes angiver specielle vinterværdier).

Tabel 2: Besejlingsforhold . (Rarste og sidste afgang)

Havn	Sommer (højsæson) 1980						Vinter 1979/80					
	Hverdag		Lørdag		Søndag		Hverdag		Lørdag		Søndag	
	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S	F	S
<u>Ærø</u>												
Søby	5.30	18.45	8.15	18.00	7.30	19.15	5.40	15.45	8.15	13.15	9.00	18.45
Fåborg	7.00	20.00	9.30	17.30	9.15	20.30	7.00	17.15	9.30	14.35	7.40	17.25
<u>Ærøskøbing</u>												
Svendborg	4.10	19.30	4.15	19.25	7.15	20.15	3.40	19.30	3.40	18.45	8.30	19.15
Marstal	5.40	21.00	5.40	21.00	8.45	21.40	5.15	21.00	5.15	20.20	10.00	20.40
Rudkøbing	6.10	18.55	7.50	19.50	7.50	19.50	6.10	18.55	7.50	16.50	7.50	19.50
Fanø	7.25	20.10	9.10	21.10	9.10	21.10	7.25	20.10	9.10	18.10	9.10	21.10
<u>Fanø</u>												
Fanø	6.00	0.30	6.00	1.30	6.30	1.30	6.00	0.30	6.00	1.30	6.30	1.30
Esbjerg	5.30	0.00	5.30	1.00	6.00	1.00	5.30	0.00	5.30	1.00	6.00	1.00
<u>Læsø</u>												
Læsø	6.45	15.00	6.45	19.00	6.45	19.00	7.00	14.00	7.00	14.00	8.00	18.30
Frederikshavn	9.00	17.00	9.00	21.00	9.00	21.00	9.30	16.15	9.30	16.15	10.00	20.30
<u>Samsø (1979 tal)</u>												
Sælvig	7.10	18.50	7.10	22.00	7.10	22.00	6.30	19.10	6.30	16.00	6.30	19.10
Hou	7.45	19.15	7.45	22.25	7.45	22.25	8.05	20.45	8.05	17.35	8.05	20.45
Samsø	8.10	21.05	11.50	21.05	11.50	21.05						
Kalundborg	6.00	18.50	9.05	18.50	9.05	18.50						

Kilde: DSB's køreplan

Tabel 3: Transporttal 1979.

	<u>Passagerer</u>		<u>Personbiler</u>		<u>Lastbiler¹⁾</u>		<u>Gods</u>	
	1.000 stk.	pct.	1.000 stk.	pct.	1.000 stk.	pct.	1.000 tons	pct.
<u>Ærø</u>								
Søby/Fåborg	88	20	20,3	26	6,2	31	13,6	18
Ærøskøbing/Svendborg	190	43	31,1	39	8,6	43	43,5 ²⁾	58
Marstal/Rudkøbing	<u>161</u>	<u>37</u>	<u>27,9</u>	<u>35</u>	<u>5,3</u>	<u>26</u>	<u>17,7</u>	<u>23</u>
	439	100	79,3	100	20,1	100	74,8	100
<u>Fanø</u>								
Fanø/Esbjerg	1.520		177,1		22,3		- ³⁾	
<u>Læsø</u>								
Læsø/Frederikshavn	134		18,3		4,6		15,6	
<u>Samsø</u>								
Sælvig/Hou	206		41,2		11,1		31,5	
Kolby Kås/Kalund- borg	130		23,6		2,8		- ³⁾	

Kilde: Danmarks Statistik og Ministeriet for offentlige arbejder.

1) Incl. varevogne og busser.

2) Incl. banegods.

3) Oplysninger foreligger ikke.

Det fremgår af tabellerne, at Fanø har langt de bedste transportmuligheder. Det skyldes for det første den korte overfartstid på 20 minutter og for det andet det meget store antal sejlede dobbeltture. Dette betyder, at befolkningen på Fanø har mulighed for at deltage i aftenarrangementer i Esbjerg, idet sidste afgang herfra er kl. 24.00 og kl. 01.00 på henholdsvis hverdage og i weekenden. Endvidere kan der gennemføres en betydelig bolig- og arbejdsstedstrafik, og hverdagens almindelige besøg støder ikke på større ulemper end dem, der kendes af beboerne i forstadskommuner til større byer i det øvrige land. Fanø må således siges at være forbundet med fastlandet og et større bysamfund i langt højere grad end de øvrige 3 øer. I turistsæsonen kan der dog på grund af kapacitetsproblemer opstå en vis ventetid på overførsel af personbiler.

Ingen af de 3 øvrige øer kan sammenlignes med Fanø. Sejltiden er væsentligt længere (korteste sejltid 1 time på Søby-Fåborg ruten og længste 2 timer på Kolby Kås-Kalundborg linien). Der eksisterer således næsten ingen bolig-arbejds-
stedstrafik, og sejltidens længde kombineret med langt færre afgang og tidlige tidspunkter for seneste afgang fra fastlandet komplicerer almindelige besøg. Mø-
deaktivitet m.v. nødvendiggør således ofte overnatning.

Der findes som nævnt 3 færgeruter til Ærø. Tabel 3 viser den procentvise fordeling af trafik for året 1979. Det fremgår heraf, at ruten Ærøskøbing-Svendborg har været den mest betydningsfulde rute for alle transportkategorier. Ruten Marstal-Rudkøbing er den næstvigtigste rute for så vidt angår passagerer og personbiler, mens ruten Søby-Fåborg på nær transporten af lastbiler har haft den mindste andel af den samlede transport til og fra Ærø i 1979. Med hensyn til transport af gods skal det bemærkes, at der i 1979 på grund af et større anlægsarbejde i Marstal kommune samt særlige forhold i forbindelse med isvinteren har været transporteret ekstraordinært meget gods med færgen fra Rudkøbing.

For de 4 øer under ét må serviceniveauet siges at være lavest på ruten Læsø-Frederikshavn. Der er således året rundt 2 afgang daglig til og fra øen bortset fra en ekstra tur i forbindelse med weekender, højtider og visse helligdage. Hertil kommer de sikkerhedsproblemer, der kan knytte sig til, at øen kun besejles af 1 færge, jfr. ovenfor.

For Samsø's vedkommende betyder øens nærmere tilknytningsforhold til Jylland end til Sjælland, den kortere sejltid og de langt hyppigere afgang, at ruten Sælvig-Hou er den mest benyttede.

Færgetaksterne for 1980 for passagerer, personbiler og lastbiler fremgår af tabel 4. Passagertaksterne på Ærø er 4-5 gange så høje som på Fanø, på Samsø 6-7 gange så høje og på Læsø ca. 7 gange så høje. For person- og lastbilernes vedkommende er taksterne noget mindre differentierede.

Udover de her nævnte færgetakster og de takstreduktioner, der fremgår af sejlplanerne m.v., findes der for hver rute en række rabatordninger, der primært har det sigte at nedbringe transportomkostningerne for de fastboende på øerne og for andre, der ofte har ærinde dér.

Tabel 4: Færgetakster sommer 1980.

kr.	Voksen		Personbil under 6 m		Lastbil ⁴⁾	
	e	t/r	e	t/r	e	t/r
<u>Ærø</u>						
Søby/Fåborg	26	38	52	77	671	1.220
Ærøskøbing/Svendborg	26	38	52	77	671	1.220
Marstal/Rudkøbing	26	38	52	77	671	1.220
<u>Fanø</u>						
Nordby/Esbjerg	-	8	-	56 ¹⁾	213	426
<u>Læsø</u>						
Læsø/Frederikshavn	35	60 ²⁾	128	-	303	606 ⁵⁾
<u>Samsø</u>						
Sælvig/Hou	22	44	70	140	510	1.020
Kolby Kås/Kalundborg	27	54	73 ³⁾	146	599	1.198

Kilde: DSB's sommerkøreplan 1980.

1) Vinterpris 45 kr., rabatkort lo dobb.ture 360 kr.

2) Særlige weekend- og 1-dagsbilletter.

Udvalget har af tidsmæssige, metodemæssige og praktiske årsager ikke fundet det muligt at foretage en egentlig og tilbundsgående undersøgelse af meromkostningernes direkte betydning for øernes erhvervsliv, men har i stedet valgt at anskue problemstillingen ud fra allerede udarbejdede rapporter og beregninger over meromkostninger, der er foretaget i ministeriet for offentlige arbejder.

I et notat til Samsø udviklingsråd, hvori der redegøres for transportforholdenes betydning for en ø's omsætning af varer og serviceydelser, er der givet en række regneeksempler på fragtomkostninger ved transport til og fra Samsø.

Det fremgår af eksemplerne, der er baseret på faktiske oplysninger fra året 1979, at de samlede omkostninger ved lastbiltransport af gods til og fra Samsø udgjorde ca. 3,8 mill.kr. I dette beløb er fradraget den kilometerbesparelse ved landevejstransport, der er opnået på grund af sejladsen.

De 3,8 mill.kr. repræsenterer den samlede omkostning ved godsudvekslingen med det øvrige land, men dette tal er ikke identisk med den samlede meromkostning. Størrelsen heraf kan ikke beregnes eksakt, men i notatet skønnes der over meromkostningerne for forskellige virksomhedstyper.

Først sammenlignes en virksomhed på Samsø med en tilsvarende f.eks. på Sjælland. Begge anvender hovedsagelig råvarer fra oplandet og afsætter færdigvarer jævnt over hele landet. Dette betyder, at godt 50 % af den sjællandske virksomheds afsætning belastes af færgefragt mellem landsdelene, mens 100 % af Samsø-virksomhedens afsætning belastes. Denne situation vil være almindeligt forekommende.

Derefter sammenlignes en virksomhed på Samsø med en tilsvarende f.eks. på Sjælland, hvor begge hovedsagelig anvender råvarer fra oplandet og afsætter færdigvarerne i det sjællandske område. I dette tilfælde belastes den sjællandske virksomhed ikke af færgefragt, mens 100 % af Samsø-virksomhedens afsætning belastes. Også denne situation er almindeligt forekommende.

Endelig sammenlignes en virksomhed på Samsø med en tilsvarende f.eks. på Sjælland, hvor begge hovedsagelig anvender råvarer fra oplandet og afsætter færdigvarerne i Jylland. De to virksomheder belastes her 100 % af færgefarten. Situationen vil imidlertid være sjældent forekommende.

Dette er de tre grundsituationer, som kan opstilles nøjagtigt tilsvarende for indkøb af råvarer, emballage o.s.v. Heraf kan så udvikles en række forskellige kombinationer, men sammenfattende kan det siges, at de to første eksempler vil være de almindeligst forekommende.

Efter udvalgets opfattelse må det afgørende imidlertid være, at erhvervslivet på Samsø, Læsø og Ærø i modsætning til sammenligningskommunerne påføres merudgifter ved transport af gods inden for den amtskommune, hvori øen ligger.

Notatet konkluderer, at et sted mellem 50 % og 100 % af de beregnede fragtomkostninger udgør meromkostninger, når man sammenligner en Samsø-virksomhed med en konkurrent et andet sted i landet, og finder det rimeligt at antage, at Samsø-virksomhedens meromkostninger ligger på 70 %-80 % af fragtomkostningerne. Et mere præcist tal vil måske kunne beregnes, men det vil kræve, at hver enkelt virksomheds indkøbsmønster, konkurrencesituation og markedsandelen øst og vest for Storebælt er kendt, hvilket er et særdeles omfattende projekt.

Herudover peger notatet på en række andre omkostninger af mere generel karakter, der påvirker næringslivet i et ø-samfund: bl.a. omkostningerne ved mange former for reparation og service, der udføres af folk fra fastlandet, hvor ydelserne bliver fordyret på grund af forøget rejse- og ventetid, færgetakster, diæter og eventuelle overnatninger eller flytransport. Den forringede servicedækning medfører endvidere i mange tilfælde forøget driftstab, dårligere kapacitetsudnyttelse og rentabilitet. Hertil kommer, at det er nødvendigt at opretholde et relativt større lager og sortiment af reservedele m.v. på øerne.

Endelig påføres meromkostninger i forbindelse med opretholdelse af en normal direkte kontakt med kunder og leverandører, deltagelse i møder, kurser og lignende.

I rapporten vedrørende anskaffelsen af en ny færge til Læsø-overfarten (juni 1977) angives eksempler på transportomkostningernes betydning for landbrug og byggeri på Læsø.

For et typisk landbrug er de samlede transportudgifter til råvarer og maskiner, reservedele m.v. og til færdige produkter i 1976 anslået til omkring 7.500 kr. på årsbasis. I dette tal er der ikke modregnet de transportomkostninger, som et typisk landbrug på fastlandet almindeligvis må bære.

2

Merudgifter til et parcelhus på 120 m² er i rapporten på samme tidspunkt opgjort til godt 6.000 kr., såfremt huset bliver opført af lokale håndværkere. Er der tale om håndværkere fra fastlandet, medførte dette ifølge oplysninger fra typehusfirmaer en ekstraomkostning på ca. 8.000 kr.

Ministeriet for offentlige arbejder har foretaget en række beregninger over meromkostningerne pr. ton gods transporteret med lastbil til og fra de stør-

re øer. Meromkostningerne er beregnet som forskellen mellem den nuværende sejlads med kørsel i begge ender af sejladsen og omkostningerne ved kørsel hele vejen, såfremt der i sejlrutens linieføring var etableret en fast forbindelse. Der er ved beregningerne bl.a. indlagt den forudsætning, at der er tale om en standardlastbil, hvor lasteevnen bliver udnyttet fuldt ud, og at transporten foretages fra en central by på de enkelte øer til et større bycenter på fastlandet. Der er ved beregningerne endvidere anvendt de af færgeselskabernes opgivne takster, hvorfor der ikke er taget hensyn til rabatter. Dette medfører, at meromkostningerne pr. ton gods formentlig er noget overvurderede. Alt i alt må beregningerne siges at have karakter af regneeksempler.

En sammenfatning af undersøgelsen fra ministeriet for offentlige arbejder opgjort i medio 1979 priser excl. moms viser følgende:

For lastbiltransporter fra Tranderup på Ærø til Odense via ruten Søby-Fåborg eller Ærøskøbing-Svendborg kan meromkostningerne opgøres til ca. 85 kr. pr. ton. Tilsvarende gælder en lastbiltransport fra Tranderup til Spodsbjerg på Langeland via ruten Marstal-Rudkøbing.

For Læsø's vedkommende opgøres meromkostningerne ved en lastbiltransport fra Byrum til Aalborg til mellem 40 og 50 kr. pr. ton gods.

Transporter fra Tranebjerg på Samsø til henholdsvis Århus og Holbæk er på tilsvarende måde beregnet til ca. 60 kr. og 75 kr. pr. transporteret ton gods.

De således beregnede meromkostninger er sammenholdt med de i tabel 3 viste godsmængder.

Det skal i den forbindelse understreges, at regneeksemplerne kun angiver meromkostningerne under de opstillede forudsætninger.

Her skal nævnes forudsætningen om, at de transporterede godsmængder følger de i regneeksemplerne anvendte ruter, mens en del af godset formentlig alene transporteres til og fra den centrale havneby på fastlandet. Det skal også påpeges, at der i regneeksemplerne som allerede nævnt ikke er taget hensyn til rabatordninger. Endvidere skal bemærkes, at de i tabel 3 anførte godsmængder ikke alene dækker gods på lastbil, men også stykgods og - for en enkelt rutes vedkommende - banegods, hvor regneeksemplernes resultat ikke kan anvendes.

Direkte sammenholdt med de i tabel 3 anførte godsmængder fås et beløb på 6 mill.kr. for Ærø, 0,7 mill.kr. for Læsø og 2,2 mill.kr. for ruten Sælvig-Hou.

Det skal understreges, at disse tal ikke direkte viser størrelsen af behovet

for subsidiering af de pågældende øer. Dette skyldes dels de ovenfor nævnte forhold, dels at der i regneeksemplerne er taget udgangspunkt i de eksisterende færgetakster. I den udstrækning, disse takster i forvejen er subsidierede, vil de i regneeksemplerne beregnede meromkostninger være tilsvarende lave. Det forhold gør sig f.eks. gældende for ruten til Læsø. I øvrigt skal det nævnes, at DSB i den første halvdel af 1979 medvirkede ved transport af gods mellem Samsø og Jylland.

5. Modeller for sejlstøtteordninger.

I det følgende gives en oversigt over en række eksisterende sejlstøtteordninger, dels den såkaldte Gotlandsordning, dels forskellige modeller for takstfastsættelse på Bornholmstrafikken, Anholt og den nu etablerede besejlingsordning for "de små øer", d.v.s. øer med mindre end 1.000 indbyggere.

Der blev i 1976 indført en særlig transportstøtteordning for Gotland som afløser for tidligere transportstøtteordninger. Ordningen går ud på, at statens pris- og kartellnamnd fastsætter maksimumspriser for lastbiltransporter af gods til og fra Gotland. Formålet er at opnå en ligestilling af prisberegningerne for godstrafik med lastbil på fastlandet og tilsvarende transporter til og fra Gotland.

De fragtomkostninger, som øens erhvervsdrivende m.fl. skal afholde, fastsættes ud fra det princip, at omkostningerne ved de omtalte transporter ikke må overskride de omkostninger, der ville være forbundet med tilsvarende transporter på fastlandet.

Ved beregning af fragtomkostningerne til og fra Gotland skal transportvirksomhederne tage udgangspunkt i summen af de udkørte km på fastlandet og på Gotland med et tillæg på 100 km eller 150 km afhængig af den valgte færgerute. Transportvirksomhederne kan herefter én gang om året indsende ansøgning om kompensation for merudgifter som følge af søtransporten til statens pris- og kartellnamnd.

De på denne måde udregnede fragtrater medfører, afhængig af de udkørte km, en sænkning i fragtomkostningerne på mellem 20 og 40 % for en last på 10 tons, mens den tilsvarende reduktion af fragtomkostningerne for en last på 100 kg ligger i størrelsesordenen 10-15 %.

Ved etableringen af statsvirksomheden Bornholmstrafikken blev der indført en fragstøtteordning, hvorefter godstaksterne for transporter fra øen blev nedsat meget væsentligt. I 1980 forventes denne direkte fragstøtte til det bornholmske erhvervsliv at udgøre ca. 3,3 mill.kr.

De gældende takster for besejlingen af Bornholm af statsvirksomheden

Bornholmstrafikken er pr. 1. juni 1980 forhøjet, efter at taksterne har været uændrede i 5 år. Det er hensigten, at ændringer i Bornholmstrafikkens takster herefter skal følge kommende ændringer i DSB's takster.

Færgeruten til Anholt drives af et interessentskab bestående af Grenå kommune og Århus amtskommune. Interessentskabet har en eneretsbevilling vedrørende befordring af personer og gods mellem Grenå og Anholt.

Ruten besejles med "Anholtfærgen", der er stillet vederlagsfrit til rådighed af ministeriet for offentlige arbejder. Fra 15. maj 1981 indsættes et nyt skib på ruten. Skibet bygges efter roll on roll off princippet, således at gods m.v. hurtigt kan bringes ombord på skibet. Skibsbyggeriet finansieres af midler fra statens beskæftigelsespulje, idet miljøministeriet har fået folketingets finansudvalgs tilslutning til at yde I/S Grenå-Anholt Færgefart et éngangstilskud på 16,5 mill.kr.

For nogle år siden indførtes en ordning med "ø-kort", hvorefter de fastboende på Anholt blev befordret for halv pris. Da det viste sig, at de fastboendes andel af den samlede persontransport var ret ringe, indførte man for et år siden en ordning, hvorefter fastboende rejser gratis med Anholtfærgen. Med hensyn til befordring af gods m.v. har man i flere år haft en ordning, hvorefter olie, benzin samt fisk transporteres til en specielt lav takst.

Når den nye færge indsættes på ruten den 15. maj 1981, skal færgen "vendes", således at den udgår fra Anholt om morgenen. Det betyder, at besætningen herefter skal være hjemmehørende på Anholt. Baggrunden for at vende Anholtfærgen er dels, at trafikbetjeningen bliver mere hensigtsmæssig, når færgen udgår fra øen om morgenen, og dels at understøtte ø-samfundet ved at lade besætningen bo på Anholt.

I marts 1975 stillede en arbejdsgruppe vedrørende det offentlige politik for de små øer forslag om en trafikstøtteordning til en række små øer med et indbyggertal mellem 20 og 1.000.

Støtteordningen er baseret på, at staten årligt kan anvende et beløb op til 4 mill.kr. til formålet, og at kommuner og amtskommuner hver yder et beløb af mindst samme størrelse som det statslige tilskud.

Formålet med trafikstøtteordningen for de små øer var bl.a. at der formuleredes en takstpolitik, der særligt kom den fastboende befolkning og øernes erhvervsliv til gode.

Desuden skulle der tilvejebringes sikkerhed for, at trafikbetjeningen på længere sigt kunne opretholdes, herunder at der kunne ske en rimelig fornyelse

af færgemateriellet og de havnefaciliteter, der alene benyttes af færgen.

Endvidere burde det overvejes, om trafikforbindelserne på fastlandet var tilstrækkeligt koordinerede med færgefarten.

Fordelingen af statstilskuddet til besejlingen af de enkelte øer foretages på baggrund af en fordelingsnøgle, hvor sejlrutelængden, antal ha landbrugsjord i drift, antallet af personer i den erhvervsaktive alder og øens folketal indgår med vægtene 50 %, 30 %, 10 % og 10 %. Det er en forudsætning for at kommuner og amtskommuner kan opnå andel af statstilskuddet, at de selv yder et tilskud af mindst tilsvarende størrelse, og at de i fællesskab opstiller et målsætningsprincip for trafikbetjeningen af øerne med hensyn til takstpolitik og service-niveau.

Den nyværende trafikstøtteordning udløber med udgangen af 1980. Miljøministeren har imidlertid søgt folketingets finansudvalg om tilslutning til, at ordningen kan videreføres i perioden 1981-83, idet en undersøgelse, foretaget af et embedsmandsudvalg under planstyrelsen har vist, at færgestøtteordningen har haft væsentlig betydning for fastholdelse af levedygtige lokalsamfund på småøerne. Det kan nævnes, at støtterammen søges forhøjet til 6 mill.kr.

6. Konklusion.

Der er i de foregående afsnit redegjort for de aktuelle besejlingsforhold og beskrevet forskellige modeller til færgestøtteordninger.

Udvalget er af den opfattelse, at Fanø klart skiller sig ud fra de øvrige 3 øer, idet besejlingsforholdene her ikke kan siges at adskille sig væsentligt fra transportforholdene i andre oplandskommuner i landet.

For Læsø, Samsø og Ærø gælder det, at transportomkostningerne påfører erhvervslivet meromkostninger og dermed skaber en negativ konkurrencesituation, der kan blive farlig for øerne, når man skal vurdere disses muligheder for at overleve som selvstændige samfund i fremtiden. Dertil kommer naturligvis de mange andre ulemper, der skyldes af Standsfaktoren.

Udvalget er nået til den opfattelse, at en form for statslig subsidiering af besejling af øerne er påkrævet. Som beskrevet ovenfor er de faktiske besejlingsforhold i dag meget forskellige, hvilket har nødvendiggjort, at udvalget overvejede hvilken model for en færgestøtteordning, man burde anbefale. Herfor redegøres i det følgende kapitel XIII.

XIII. UDVALGETS OVERVEJELSER OG FORSLAG.

1. De forudsaftninger udvalget er gået ud fra.

Udvalget er gået ud fra, at der ikke blot i de kommunale råd på de enkelte øer, men også i regering og folketing, er et ønske om, at de større øer skal have mulighed for at overleve som levedygtige samfund i fremtiden, d.v.s. ikke blot som rekreative områder, men også som samfund med en rimelig dækning af de fastboendes behov gennem en tilpas udbygget privat og offentlig service.

Udvalgets undersøgelser har godtgjort, at de problemer, ø-kommunerne står over for, i det væsentlige også kendes i små kommuner i udkantområder andre steder i landet. Undersøgelserne har imidlertid også vist, at de problemer, der generelt belaster små landkommuner navnlig på grund af kombinationen af af Standsfaktoren, det lave befolkningstal og erhvervsstrukturen, har en tendens til at forstærkes på øerne - bortset fra Fanø. Ø-beligheden betyder med andre ord ikke, at ø-kommunerne har problemer, som de små landkommuner ikke har, men at problemerne forstærkes på øerne, især fordi de i langt højere grad end fastlandskommunerne må være "selvforsynende" med hensyn til offentlige og private aktiviteter.

Denne (grads)forskelle mellem øerne og andre små landkommuner har betydning i flere henseender både for enkeltpersoner blandt de fastboende, for ø-kommunerne og for erhvervslivet på øerne. Generelt betyder den, at øerne bliver mere sårbare over for udefra kommende samfundsændringer, fordi de står i en dårligere udgangsposition, når det gælder om selv at påvirke udviklingen. En tilbagegang i befolkningstallet, en forværring af beskæftigelsessituationen eller en skærpelse af myndighedskrav, vil under alle omstændigheder kunne rejse svære problemer for en lille kommune, men vil på øerne typisk slå hårdere igennem, fordi pendling af betydning er udelukket, færgetransporten betyder et højere omkostningsniveau, kommunalt samarbejde besværliggøres eller umuliggøres o.s.v.

Konklusionen herpå må efter udvalgets opfattelse være, at det eksisterende tilskuds- og udligningssystem ikke i tilstrækkeligt omfang tager hensyn til de særlige vanskeligheder, der knytter sig til ø-status.

På denne baggrund er det nødvendigt at overveje, dels hvilke foranstaltninger der kan og bør iværksættes for at give øerne bedre muligheder for at leve videre som selvstændige samfund og for at fjerne eller mindske nogle af de ulemper, der for enkeltpersoner kan være forbundet med at bo på en ø, dels

i hvilket omfang staten bør gå ind i finansieringen af sådanne foranstaltninger.

Med dette udgangspunkt har det for udvalget været væsentligt at afklare, inden for hvilken tidshorisont udvalgets forslag skulle ligge, og hvilke områder udvalget skulle gå ind på. Eller anderledes udtrykt: hvilke foranstaltningstyper og problemområder udvalget ikke skulle gå ind på, fordi de måtte siges at falde klart uden for dets kommissorium og faglige kompetence.

Udvalget er nået frem til følgende standpunkter:

For det første betyder afstandsfaktoren i forbindelse med de lave befolkningstal, at en række offentlige ydelser bliver svære, dyrere, eventuelt umulige at tilvejebringe for kommunerne.

Det har ikke været udvalgets opgave at undersøge om og - i givet fald - i hvilket omfang dette forhold medfører et lavere serviceniveau på øerne end i andre kommuner. Derimod kan der være grund til at nævne, at forholdet næppe er uden betydning, når man f.eks. ser på øernes muligheder for at standse afvandringen (tiltrække tilflyttere).

For det andet betyder afstandsfaktoren, at en række enkeltpersoner på øerne påføres merudgifter ved at skaffe sig andel i offentlige eller private ydelser (typisk: gymnasieuddannelse).

Dette forhold kan antages ikke blot at spille en rolle for de enkeltpersoner, der er genstand for forskelsbehandling, men også at have en vis betydning for øerne som sådan, bl.a. for befolkningsudviklingen.

For det tredje er erhvervsudviklingen af afgørende betydning for øernes eksistens som selvstændige samfund. Øerne er selvstændige arbejdskraftoplande og må være det, fordi det ikke er realistisk at forestille sig pendling til fastlandet. Der kan derfor ikke være tvivl om, at erhvervsudviklingen må påvirkes i en gunstig retning for øerne, hvis deres generelt større sårbarhed skal mindskes.

En vurdering af disse tre problemområder har ført udvalget til den konklusion, at konstruktiv støtte til øerne ved siden af allerede eksisterende tilskud m.v. dels bør have form af en sejlstøtteordning, dels af et tilskud til nedsettelse af udgifterne ved videreuddannelse efter folkeskolen. Sejlstøtteordningen bør udformes således, at dens primære mål er at komme erhvervsudviklingen på øerne til gode og i anden række at billiggøre transport for de fastboende. På disse to områder finder udvalget det velbegrundet, at staten deltager finansielt i samarbejde med de implicerede kommunale råd.

På andre områder har udvalget fundet det vanskeligt at stille forslag til

konkrete foranstaltninger, enten fordi man har ment, at de støttemuligheder, der er indeholdt i gældende lovgivning m.v., for så vidt er tilfredsstillende, men måske ikke udnyttes i tilstrækkelig grad bl.a. i mangel af en bevidst organiseret lokal indsats, eller fordi forslag i hvert fald på kort sigt ville kollidere med overenskomstmæssige og andre hensyn, jfr. i det hele nedenfor.

Som helhed kan udvalgets forslag siges at være af temmelig kortsigtet natur. De har til formål hurtigt at bedre på øernes og enkeltpersoners situation. Det korte sigt skyldes imidlertid ikke kun udvalgets kommissorium og sammensætning. Udvalget har tværtimod indtaget det principielle standpunkt, at det måtte gælde om nogenlunde hurtigt at få peget på mulige løsninger af en række problemer, som har "stået på dagsordenen" for øerne i en årrække, og hvis specifikke karakter af "ø-problemer" udvalgets undersøgelser har klarlagt. Med dette pragmatiske udgangspunkt har udvalget afstået fra at gå ind i overvejelser af mere langsigtede foranstaltningstyper, som ville rejse spørgsmål af principiel natur. Udvalget har således arbejdet på den gældende kommunale inddelings og den gældende kommunale styrelseslovs grund og har ikke overvejet, i hvilket omfang ændringer i inddeling og styrelsesforhold måske på længere sigt kunne rumme fordele for øerne, som måtte tale for at gennemføre sådanne ændringer. Udvalget er heller ikke gået ind i overvejelser af, om der på øerne kunne være behov for særlige regler om kommunal støtte til erhvervslivet, ligesom man har arbejdet inden for rammerne af den eksisterende byrde- og opgavefordeling mellem staten, kommunerne og amtskommunerne.

Endelig har udvalget ikke set dét som sin opgave at tage stilling til de prioriteringer af ressourceanvendelsen, der foretages i de fem ø-kommuner. Disse prioriteringer har slet og ret måttet lægges til grund for udvalgets undersøgelser, der udelukkende skulle belyse den faktiske ressourceanvendelse i ø-kommunerne sammenlignet med forholdene i andre kommuner.

Det betyder ikke, at udvalget anser ø-kommunernes egen prioritering af ressourceanvendelsen for at være uden betydning for spørgsmålet om øernes fremtidsmuligheder. F.eks. forekommer det nærliggende at antage - og antagelsen er blevet bekræftet ved udvalgets møder med ø-kommunerne - at udbygningsgraden på sådanne områder som børnepasning og folkeskole er forhold, der tages i betragtning, når udefra kommende i den erhvervsaktive alder overvejer eventuelt at flytte til øerne. Disse prioriteringer er imidlertid kommunalbestyrelsernes opgave og ansvar.

Med disse begrænsninger mener udvalget, at forslagene rummer realistiske

muligheder for hurtigt at skabe visse forbedringer for øerne eller at mindske nogle af de specifikke ulemper, der i dag er knyttet til at bo på en ø eller drive en erhvervsvirksomhed dér.

Viser det sig imidlertid inden for en kortere årrække, at prognoserne for øernes fremtid ikke har bedret sig, må det tages op til overvejelse om mere langsigtede foranstaltninger er påkrævede.

2. Udvalgets forslag.

a. Udvalget foreslår, at indenrigsministeren bemyndiges til at yde tilskud til nedsættelse af udgifterne ved besejling af Læsø, Samsø og Ærø og ved videreuddannelse af unge bosat på de tre øer.

Det forudsættes, at der mellem de respektive kommuner og amtskommuner indgås en aftale om principperne for fordelingen af tilskuddet og den tekniske gennemførelse af ordningen. I samme aftale fastlægges endvidere rammerne for kommunernes og amtskommunernes støtte til de to formål.

Statstilskuddet til besejling af øerne bør gives således, at det i første række medvirker til at nedsætte eller fastfryse omkostningerne ved transport af gods, og dernæst ved persontransport for de fastboende på øerne. Det bør overvejes, i lighed med den bornholmske fragtstøtteordning, alene at sænke (eventuelt fastfryse) taksterne for transport af gods fra øerne.

Det samlede tilskud (sejlstøtte og uddannelsesstøtte) foreslås sat til 9,3 mill.kr. i finansåret 1982. Beløbet fordeles mellem de 4 kommuner under hensyntagen til sådanne forhold som befolkningstal, transporteret godsmængde, sejltid m.v. Tilskuddet ydes foreløbig for en 4-årig periode og reguleres i perioden i overensstemmelse med reglerne i lov om generelle tilskud til amtskommuner og kommuner.

De foran nævnte aftaler skal godkendes af indenrigsministeren.

b. Udvalget har følgende bemærkninger til forslagene:

Formålet med forslagene er, som nævnt foran, hurtigt at bidrage til at lette øernes konkurrencemæssige situation ved at mindske afstandsfaktorens økonomiske betydning og derudover at give visse økonomiske lettelser for enkeltpersoner, der udsættes for en uacceptabel forskelsbehandling på grund af bopæl på øerne.

Under hensyntagen hertil finder udvalget det vigtigt, at forslagene gennemføres snarest muligt, d.v.s. med virkning for finansåret 1982.

Udvalget har overvejet, om de foreslåede tilskud burde have juridisk grund-

lag i en særlig lov. Man har ikke fundet dette påkrævet, især fordi forslagernes konkrete udfyldning nødvendigvis må bero på forhandlinger mellem de respektive kommuner og amtskommuner, idet de faktiske forhold varierer fra ø til ø.

Udvalget er orienteret om, at ministeriet for offentlige arbejder har iværksat et undersøgelsesarbejde, der på et senere tidspunkt kan resultere i et forslag til lov om færgefart til afløsning af den gældende lov af 21. marts 1874. Et sådant lovforslag ville bygge på den opgave- og kompetencefordeling, som findes i kollektiv-trafik-loven og busloven.

Udvalget finder ikke, at en iværksættelse af udvalgets forslag bør afvente et sådant lovgivningsinitiativ, idet en gennemførelse af udvalgets forslag ikke behøver at binde lovgivers overvejelser om opgave- og kompetencefordeling, ligesom den foreslåede sejlstøtteordning naturligvis må kunne tages op til revision i forbindelse med udarbejdelsen af et sådant forslag.

På dette grundlag finder udvalget ikke, at en særlig lov er et hensigtsmæssigt instrument, hvorimod en tekstanmærkning til finansloven for finansåret 1982 må overvejes, jfr. nedenfor.

Som udvalgets forslag er stillet, bemyndiges indenrigsministeren til at yde tilskud til besejling af øerne og til unges videreuddannelse, således at gennemførelsen af begge støtteformål forudsættes konkretiseret i en aftale mellem de pågældende kommuner og amtskommuner. Der kan indgås aftaler alene om unges uddannelse efter folkeskolen eller om besejling. Aftalerne skal godkendes af indenrigsministeren. Ved godkendelse af aftalerne bør der lægges vægt på, at der skal ske en hensigtsmæssig udnyttelse af de samlede ressourcer, der anvendes til gennemførelse af støtteformålene.

Aftaleformen forekommer udvalget hensigtsmæssig af flere grunde.

De faktiske forhold varierer så meget fra ø til ø, at en ensartet løsning næppe er mulig. Desuden har der i praksis allerede udviklet sig et vist samarbejde mellem amtskommunen og kommunen om visse ø-problemer (uddannelsesstøtte, besejling m.v.), og ø-problemerne har nøje sammenhæng med problemer, som amtskommune og kommune i øvrigt skal samarbejde om på en lang række områder, især hele planlægningsområdet. En aftale som den foreslåede vil derfor både være et smidigt redskab og et naturligt led i den faktiske udvikling, som allerede er sket, og i det regelsæt, som findes på planlægningsområdet.

Udvalget foreslår, at der til begge de nævnte støtteformål i 1982 ydes et statsligt tilskud på i alt 9,3 mill.kr. Tilskuddet foreslås reguleret i overensstemmelse med lov om generelle tilskud til amtskommuner og kommuner og opgjort således:

Merudgifterne ved videreuddannelse efter folkeskolen udgør principielt forskellen mellem udgifterne ved ophold uden for hjemmet og udgifterne ved ophold i hjemmet. Et statstilskud til uddannelsessøgende fra ø-kommunerne skal således først og fremmest dække merudgifterne ved ophold på kostafdelinger. Som anført i kapitel VIII berører merudgifterne primært gymnasieelever. EFG-elever, handelsskoleelever m.v. har som hovedregel mulighed for optagelse på skolehjem ved erhvervsskolerne. Erhvervsskolerne giver normalt en 1-årig basisuddannelse. Hvis transporttiden mellem bopæl og erhvervsskole overstiger en nærmere angiven tidsgrænse, betales der i 1979/80 en opholdsafgift på 19 kr. pr. dag eller 5.320 kr. på årsbasis. Da et skøn over udgifterne ved ophold i hjemmet er behæftet med stor usikkerhed, benyttes i stedet afgiften ved ophold på erhvervsskolernes skolehjem, d.v.s. 5.320 kr. pr. år. Som mål for udgifterne ved ophold uden for eget hjem anvendes den maksimale opholdsafgift ved statens kostskoler, d.v.s. 18.169 kr. pr. år. Endvidere korrigeres der for den amtskommunale støtte til udeboende elever fra ø-kommunerne. Den amtskommunale elevstøtte udgør 3.500-5.600 kr. pr. år. I beregningerne er den amtskommunale elevstøtte på årsbasis fastsat til 5.600 kr. pr. elev.

På dette grundlag kan merudgiften for en udeboende elev fra ø-kommunerne således opgøres til 7.249 kr. pr. elev i 1979/80.

Den samlede pulje for tilskud til uddannelse af unge fra øerne fremkommer som produktet af den ovennævnte merudgift pr. elev og et udtryk for antallet af elever, der er omfattet af ordningen. Det samlede antal er beregnet som produktet af den gennemsnitlige gymnasiefrekvens i 1978/79 (30,2 %) og 3 gennemsnitsårgange pr. 1. januar 1979 i aldersklassen 10-14 år.

Udover gymnasieelever bør visse elever ved de erhvervsrettede uddannelser omfattes af uddannelsesstøtten. Ifølge oplysninger fra det integrerede elevregister kan det påregnes, at ca. 30 % af en årgang påbegynder en sådan uddannelse efter at have forladt grundskolen.

Det er over for udvalget oplyst, at hovedparten af disse elever bliver optaget på skolehjem ved erhvervsskolerne. I de tilfælde, hvor optagelse på skolehjem ikke kan finde sted, bør elever ved de erhvervsrettede uddannelser kunne omfattes af støtten, når der er tale om en uddannelse, der i lighed med gymnasieuddannelsen tilbydes på regionalt niveau. Under hensyntagen til, at gymnasiefrekvensen for ø-kommunerne på nær én ligger under landsgennemsnittet, og til at der i beregningerne er anvendt den højeste opholdsafgift for kostskoler, har udvalget fundet, at den samlede statslige pulje til uddannelsesstøtte er så rummelig, at den også kan omfatte visse elever ved de erhvervsrettede uddannelser.

På dette grundlag er den samlede tilskudspulje opgjort til 1,6 mill.kr. i 1979/80. Opregnet til 1982-priser svarer dette til 2,0 mill.kr.

For så vidt angår fragtstøtten er det ikke muligt på samme entydige måde at opgøre en maksimal statslig tilskudsramme, og rammen må derfor fastsættes skønsmæssigt ud fra en rimelighedsbetragtning, der naturligvis altid vil kunne diskuteres. I kapitel XII er det under en række nærmere angivne forudsætninger beregnet, at de samlede meromkostninger ved transport af gods til og fra Samsø, Læsø og Ærø i 1979 udgjorde knap 9 mill.kr. excl. moms. Dette tal er overvurderet på grund af, at det ikke har været muligt i beregningerne at tage højde for bl.a. rabatordninger. Andre forhold, f.eks. forudsætningen om, at den anvendte standardlastbil altid udnytter sin kapacitet fuldt ud, trækker i den modsatte retning. Udvalget skal under hensyntagen til meromkostningernes højde og til fordelingsvirkningen på de enkelte øer foreslå, at det statslige engagement i en færgestøtteordning udgør i alt 6 mill.kr. i 1980-prisniveau.

I den samlede ramme indgår det nuværende statstilskud, som ministeriet for offentlige arbejder yder til besejlingen af Læsø. Dette tilskud udgør maksimalt 500.000 kr., der foreslås pristalsreguleret.

Udvalget har ikke foretaget nogen konkret vurdering af de enkelte færgeelskabers økonomi. Det har ikke været udvalgets opgave i al almindelighed at undersøge, om trafikbetjeningen af øerne er tilfredsstillende, herunder økonomien i selskaberne. Det udvalget har beskæftiget sig med vedrørende besejlingen er de merudgifter, som ø-beliggenhed må antages at påføre erhvervslivet og den fastboende befolkning. Spørgsmål om ruter, trafiksikkerhed, besejlingsfrekvenser, selskabernes økonomi m.v. måtte i givet fald naturligt henhøre under et udvalg af mere trafikpolitisk tilsnit. De nævnte spørgsmål henhører i øvrigt i første række under de respektive amtskommuner og kommuner i samspil med de rederier, der varetager besejlingen af ruterne, jfr. kapitel XII.

Den samlede ramme foreslås fordelt til kommunerne til anvendelse til de nævnte formål under hensyntagen til den transporterede fragtmængde, sejltiden, antal 16-18-årige samt indbyggertallet.

De foreslåede kriterier må siges at være objektive i den forstand, at ø-kommunerne næppe selv i nævneværdig grad kan påvirke den. Fragtmængden kombineret med sejltiden giver et fornuftigt udtryk for fragtstøttebehovet. Antallet af 16-18-årige (opgjort efter de principper, der er anført ovenfor) afspejler behovet for uddannelsesstøtte, og befolkningstallet den samlede befolkningens transportbehov.

I den tilgrundliggende fordelingsnøgle er den transporterede godsmængde i 1979 kombineret med sejltiden indgået med vægten 0,6, antal 16-18-årige er indgået med vægten 0,3 og den samlede befolkning med vægten 0,1.

Ved anvendelse af den ovennævnte fordelingsnøgle fås følgende fordeling af det samlede statslige støttebeløb på i alt 7,6 mill.kr. i 1980, hvis de to støtteordninger havde været gældende:

Tabel 1. Fordeling af 7,6 mill.kr. i 1980 i henhold til fordelingsnøglen.¹⁾

	Statstilskud til færge- og gymnasiestøttefor- mål 1)		Pr. indbygger
	<u>mill.kr.</u>	<u>pct.</u>	<u>kr.</u>
Læsø	1,6	21	605
Samsø	2,0	26	404
Ærøskøbing	2,6	34	530
Marstal	1,4	19	364
I alt	7,6	100	465

1) Læsø er forlods tildelt 500.000 kr. fra ministeriet for offentlige arbejder.

Statsstøtten udbetales første gang for finansåret 1982. Støttebeløbet vedrørende færgedriften forventes på baggrund af pris- og lønstigningerne fra 1980-1982 at udgøre ca. 7,3 mill.kr. Den foreslåede fordelingsnøgle bør ajourføres i forbindelse med udmåling af tilskud for 1982, hvilket kan indebære ændringer i de relative fordelinger mellem kommunerne. Herudover bør der efter udvalgets opfattelse være mulighed for ved fastlæggelsen af fordelingen for 1982 at foretage mindre justeringer under hensyn til forhold, som ikke afspejles i de valgte kriterier (kommunernes økonomi i al almindelighed, særlige sejlforhold m.v.). I perioden 1983-1985 bør den relative fordeling ligge fast, idet det samlede støttebeløb dog reguleres i overensstemmelse med reglerne i lov om generelle tilskud til amtskommuner og kommuner.

Den del af den samlede tilskudspulje, der vedrører uddannelsesstøtte, er som allerede nævnt opgjort relativt rundeligt for 1980 i forhold til antallet af udeboende gymnasieelever på øerne, idet der er benyttet en gennemsnitlig gymnasiefrekvens. I modsat retning trækker, at støtteordningen kan tænkes at stimulere til en højere gymnasiefrekvens på øerne, og at også andre unge under videreuddannelse uden for øerne bør kunne få andel i støtten på vilkår som nævnt

ovenfor. Dette kan medføre, at statens støtte til den enkelte elev i løbet af 4-års perioden bliver relativt mindre. Det er udvalgets opfattelse, at en eventuel udligning heraf må påhvile de respektive kommuner og amtskommuner.

På grundlag af principperne for støtteordningen fordeler kommunen administrativt støttebeløbet til de enkelte unge. Der bør i denne forbindelse lægges vægt på den faktiske afgift for ophold på kostskole samt muligheden for støtte fra statens uddannelsesstøtte, idet disse beløb er afhængige af forældrenes indkomst.

Den hidtidige amtskommunale elevstøtte forudsættes som allerede nævnt ensartet sat til 5.600 kr. pr. elev i 1980, og derefter reguleret efter pris- og lønudviklingen.

Frugtstøtteordningen har karakter af en "eksportstøtte" til øernes erhvervsliv i stil med den bornholmske frugtstøtteordning. Støtten bør i første række ydes således, at fragtomkostningerne for transport af gods fra (og eventuelt til) øerne fastfryses eller sænkes. Om dette teknisk skal gøres ved at fastfryse eller sænke selve fragttaksterne eller eventuelt på anden måde, må overvejes i forbindelse med aftalen mellem kommuner og amtskommuner. Udvalget er opmærksom på, at en frugtstøtteordning som foreslået kan få til resultat, at der i realiteten ydes offentligt tilskud til de store udenøjs virksomheder, (f.eks. inden for landbruget), som leverer varer fragtfrit til øerne. Disse virksomheder har i forvejen fordel af de omfattende rabatordninger, der fra nogle af færge-selskaberne tilbydes de store faste kunder.

Udvalget har ikke noget klart overblik over problemets omfang, men det er givet, at der er forskelle de fire kommuner imellem.

Støtte til personbefordring bør derimod først overvejes, når der er sikkerhed for frugtstøtteordningen, og bør kun komme de fastboende til gode i form af særlige rabatordninger eller lignende.

Sejlstøtteordningen afviger på visse punkter fra de støtte-modeller, som er beskrevet i kapitel XII. Teoretisk set ville en ordning, der ligestillede færgetransport med transport over land (jfr. "Gotlandsordningen"), på mange måder være en ideel løsning. Den ville dog medføre et betydeligt administrativt besvær, og man kan heller ikke se bort fra, at ligestillingssynspunktet med samme ret ville kunne gøres gældende mange andre steder i landet. Af disse grunde har udvalget ikke kunnet gå ind for en "Gotlandsordning".

I forhold til trafikstøtteordningen for de små øer ligger forskellen navnlig i, at udvalgets forslag både omfatter støtte til unges videreuddannelse og sejlstøtte, og at sejlstøtten først og fremmest har til formål at nedsætte erhvervslivets merudgifter med henblik på at lette konkurrencesituationen for øerne.

Det er delvis en følge af aftalesystemet, at der kan opstå forskelle på takstniveauerne og uddannelsesstøttens højde de fire kommuner imellem. Forskel-

len i kommunernes stilling vil blive yderligere understreget, når man tager de forskellige kommunale og amtskommunale tilskud til besejling i betragtning.

Det har ikke for udvalget været noget mål i sig selv, at forholdene skulle være fuldkommen ensartede fra kommune til kommune. Tværtimod finder man det positivt, at aftaleformen åbner muligheder for lokale prioriteringer under hensyntagen til faktiske forskelle fra ø til ø, til lokale ønsker og hensyn m.v. Udvalget har derfor fundet, at der burde være temmelig vide rammer for forskellige prioriteringer, så meget mere som et krav om meget ensartede forhold formentlig burde have hjemmel i en særlig lov.

Spørgsmålet er imidlertid, hvor vide rammerne bør være. Udvalget har her især anset det for nødvendigt at tage stilling til to spørgsmål: i hvilket omfang statsstøtten bør modsvares af kommunale og amtskommunale bidrag, og hvorledes støtten til Ærø bør kanaliseres.

De implicerede amtskommuner deltager i dag alle tre på investeringssiden i finansieringen af besejlingen af øerne. Herudover yder Nordjyllands og Fyns amtskommuner driftsstøtte til ruterne Frederikshavn-Læsø og Svendborg-Ærøskøbing. Blandt kommunerne yder Læsø og Marstal kommuner driftsstøtte på forskellig vis. Udvalget finder, at statens støtte til besejlingen af de tre øer bør sammenkædes med et amtskommunalt og kommunalt engagement i finansieringen af driften af de respektive ruter. Et amtskommunalt og kommunalt finansieret engagement ligger også bag den eksisterende støtteordning for besejlingen af de små øer ud fra det synspunkt, at der er tale om en opgave, som de berørte kommuner og amtskommuner må tage op for at påvirke ø-samfundenes fremtidsmuligheder, en opgave som kommune og amtskommune i kraft af deres ansvar for planlægningen og med deres lokale kendskab er vel udrustede til at tage op. Dette bekræftes da også af den udvikling, der allerede er sket.

Den forudsatte aftale mellem kommunerne og amtskommunerne må følgelig indeholde retningslinier for omfang og karakter af den kommunale og amtskommunale driftsstøtte i den periode, aftalen skal gælde for. Udvalget finder ikke, at den kommunale og amtskommunale støtte nødvendigvis behøver at stå i et ensartet forhold til statsstøtten på alle de tre øer, hvorimod det vil være ønskeligt i alle tre aftaler at fastsætte maksimumsgrænser for den kommunale og amtskommunale forpligtelse.

For så vidt angår Ærø er udvalget nået til følgende opfattelse:

Udvalget har sat sig ind i de forskellige synspunkter, der på kommunalt og amtskommunalt plan anlægges på besejlingen af Ærø, men ser det ikke som sin opgave at gå ind i behandlingen af dette spørgsmål og har ingen kompetence til

at tage stilling til, hvilken besejlingsmodel der bør foretrækkes. Ud fra det grundlæggende synspunkt, at statstilskuddet har til formål at støtte den enkelte ø i dens konkurrencemæssige situation, finder udvalget, at tilskud til besejling af Ærø må være betinget af, at der indgås en fælles aftale mellem de to kommuner og amtskommunen. Som allerede nævnt bør der lægges vægt på, at der skal ske en hensigtsmæssig udnyttelse af de samlede ressourcer, der anvendes til besejling.

Statens støtte foreslås foreløbig ydet for en periode af 4 år, fra 1982 til og med 1985. Efter dette tidspunkt bør støtteordningen tages op til vurdering.

Det samlede rammebeløb foreslås tilvejebragt ved en overførsel fra statens tilskud til vanskeligt stillede kommuner og amtskommuner efter § 7 i lov om generelle tilskud til amtskommuner og kommuner. Overførelsen kan formentlig ske ved en speciel forelæggelse for folketingets finansudvalg, men udvalget anbefaler, at hjemmelen søges ved en tekstanmærkning til finanslovkontoen for tilskuddet til særlig vanskeligt stillede amtskommuner og kommuner og har derfor - i bilag 11 - skitseret formuleringen af en sådan.

For så vidt angår besejlingen af Samsø over Sælvig-Hou vil en gennemførelse af udvalgets forslag formentlig betyde, at der må ske en forhandling med rederiet med henblik på en tilføjelse til/ændring af den aftale, der er indgået mellem dette og Århus amtsråd.

For så vidt angår besejlingen af Læsø vil en gennemførelse af udvalgets forslag formentlig kræve en genforelæggelse for finansudvalget af grundlaget for den eksisterende statsstøtte (akt. nr. 472/1978).

Udvalget skal endelig anbefale, at det i forbindelse med en gennemførelse af den foreslåede uddannelsesstøtte tages op til overvejelse mellem miljø- og indenrigsministeren om en lignende støtte bør indføres for unge fra de små øer, der er under videreuddannelse.

b. Som nævnt i kapitel IV modtager Læsø kommune i 1980 - som den eneste af ø-kommunerne - tilskud som vanskeligt stillet kommune efter § 7 i lov om generelle tilskud til amtskommuner og kommuner. Tilskuddet gives bl.a. til sænkning af kommunens høje beskatningsniveau. Udvalget anbefaler, at Læsø kommune under forudsætning af et lignende højt beskatningsniveau også i fremtiden får del i tilskuddet og har bemærket sig, at dette er tilfældet i 1981.

c. Af kapitel XI om erhvervsforholdene på øerne fremgår bl.a., at den omstændighed at øerne udgør selvstændige arbejdskraftoplande medfører, at der i højere grad end i andre små landkommuner må udfoldes lokale initiativer med henblik på at fremme erhvervsudviklingen. Det fremgår også, at forventningerne for erhvervsudviklingen ikke er gunstige, hvilket gør sådanne initiativer yderligere nødvendige, samtidig med at de støttemuligheder, som findes i allerede eksisterende lovgivning m.v., udnyttes mest muligt.

Det er udvalgets opfattelse, at værdien af de eksisterende støtteordninger (f.eks. egnsudviklingsstøtten) i væsentlig grad afhænger af, om der på de enkelte øer foregår en bevidst organiseret indsats til fremme af erhvervsudviklingen. Dette forudsætter et samarbejde mellem kommunerne, erhvervsliv og arbejdsmarkedets parter. Samarbejde kan foregå i form af erhvervsråd eller erhvervssekretariater. Sådanne organer findes på Samsø og er under etablering på Ærø. Mangel på hurtige resultater fører ofte til, at erhvervsrådene indstiller arbejdet, men dette må vurderes som led i en langsigtet udviklingsproces.

I det lokale erhvervsudviklingsarbejde er det væsentligt at afklare, hvilke aktiviteter der skal satses på, og hvilke der kan påvirkes lokalt. Da de større øer normalt ikke kan betragtes som særligt attraktive for tilflyttende virksomheder, har det formentlig størst betydning at overveje foranstaltninger til udbygning af eksisterende lokale erhvervsaktiviteter og opvækst af nye. I den forbindelse kan der peges på mulighederne for forædling af lokale råstoffer fra landbrug og fiskeri. Dette forudsætter, at de fornødne produktionsfaciliteter og afsætningskanaler er til stede. På Samsø sker der som tidligere omtalt en vis forædling af landbrugsproduktionen, hvorimod landbrug og fiskeri på Ærø og Læsø i det væsentlige virker som råstofleverandører til fremmede forædlingsvirksomheder. På Ærø findes der desuden en lokal ekspertise inden for skibsfart og reparationsvirksomhed i tilknytning hertil.

Da ø-kommunernes erhvervsudvalg normalt kun kan rekruttere en begrænset lokal ekspertise, vil det være af stor værdi, at disse får mulighed for at udnytte ekstern ekspertbistand til gennemførelse af det fornødne analysearbejde og til formulering af en udviklingsstrategi. Man kan pege på muligheden for et samarbejde med de teknologiske institutter. Egnsudviklingsloven giver visse muligheder for at yde statstilskud til et sådant undersøgelsesarbejde. Støtte er allerede ydet til Samsø udviklingsråd. Derudover har kommuner og amtskommuner naturligvis altid mulighed for at afholde udgifter til dette formål.

Efter lov om egnsudvikling kan staten yde bistand til fremme af den industrielle og anden erhvervsmæssig udvikling i egne af landet, hvor dette må antages at være af væsentlig betydning for befolkningens adgang til at opnå del i samfundets almindelige økonomiske, sociale og kulturelle fremgang. Støtten ydes normalt i form af lavt forrentede statslån til finansiering af anlægsvirksomheder, industri- og servicevirksomheder. Til kommuner kan der ydes lavtforrentede statslån til opførelse af industrihuse. I særlig vanskeligt stillede egne af landet kan der ydes tilskud til dækning af anlægsudgifter, dog maksimalt 25 % af udgifterne.

Ved fordelingen af egnsudviklingsstøtten skal egnsudviklingsrådet tage hensyn til, om den beliggenhed, som vælges for en virksomhed, er hensigtsmæssig for denne, og om stedet, eventuelt på længere sigt, er egnet for en videregående erhvervsmæssig udvikling.

Egnsudviklingsrådets afgørelse om bistand træffes ud fra en samlet vurdering af det forelagte projekt, dets egnsudviklingsmæssige effekt, virksomhedens levedygtighed og rentabilitet samt risiko for staten, der med rimelighed kan accepteres i forhold til projektets karakter og den valgte lokalitet.

Når et projekts egnsudviklingsmæssige effekt bedømmes, indgår en vurdering af behovet for erhvervsmæssig udvikling på det pågældende sted. Over for områder, hvor behovet for erhvervsmæssig udvikling har været særlig stort, har egnsudviklingsrådet fulgt en meget liberal bevillingspraksis.

Efter lov om lån til håndværksvirksomheder og mindre industrivirksomheder yder staten lavtforrentede lån til finansiering af etablering, udbygning og modernisering af håndværksvirksomheder og mindre industrivirksomheder. Lånene ydes til projekter over hele landet, selv om der i et vist omfang er taget hensyn til lokalitetens behov for en erhvervsmæssig udvikling. Ordningen administreres af egnsudviklingsdirektoratet.

Med undtagelse af Fanø er både ø-kommuner og sammenligningskommuner henvendt til gruppen af særlig vanskeligt stillede egnsudviklingskommuner, således at der både kan ydes lån og tilskud til anlægsinvesteringer i industri- og servicevirksomheder i disse kommuner.

Bilag 12 viser omfanget af den bistand, som er ydet til virksomheder på de større øer i perioden 1. april 1974 - 15. juni 1980. Det fremgår heraf, at den største støtte er ydet til Samsø, som har modtaget 5,2 mill.kr., mens Læsø har modtaget 1,3 mill.kr. og Ærø 3,0 mill.kr.

Egnsudviklingsrådet synes gennemgående at følge en liberal bevillingspraksis over **for** områder, hvor behovet for erhvervsmæssig udvikling er særlig

stort. Dette er især tilfældet i ø-kommunerne. Specielt er det vigtigt at følge en lempelig praksis over for beløbsmæssigt beskedne ansøgninger fra ø-kommunernes (gennemgående små) virksomheder.

Endelig synes der at være behov for afklaring af mulighederne for bistand fra EF-støtteordninger. De ordninger, som eventuelt kan komme på tale, er dels støtte i medfør af Bjergdirektivet til de større øers landbrug, dels støtte til infrastrukturinvesteringer fra Den Europæiske Fond for Regional udvikling.

d. En række offentlige ydelser eller ydelser, hvortil der på forskellig måde ydes offentlig støtte, er i dag kun tilgængelige for øernes beboere i større bysamfund på fastlandet, fordi disse ydelser efter deres specialiseringsgrad forudsætter et befolkningsunderlag, der er væsentlig større end øernes.

Som nævnt i kapitel X fremkommer den afgørende forskel mellem ø-kommuner og sammenligningskommuner, hvor der er tale om ydelser, der er specialiseret på amtskommunalt/regionalt niveau, eller som kræver et kommunalt samarbejde. Det er her, at ø-status på afgørende måde kan vise sig som et "handicap". Hvis ydelserne derimod er specialiseret på lands- eller landsdelsniveau, kan man ikke tale om nogen afgørende forskel mellem øernes beboere og beboerne i andre små landkommuner, f.eks. sammenligningskommunerne. Der er stort set de samme ulemper forbundet med at efterspørge disse ydelser for begge befolkningsgrupper.

En mindske af afstandsfaktorens betydning, ud over hvad der følger af den foreslåede sejlstøtteordning, må bestå i enten at overføre ydelserne (eller visse af dem) til øerne eller at sørge for at mindske transportulempen så meget som muligt for de fastboende ved tilpassede afgangstider, sejlfrekvens, rabatorordninger o.s.v.

Af kapitel VII fremgår det, at det i en vis udstrækning har været muligt at afholde kurser under Danmarks Lærerhøjskole på øerne, jfr. bilag 6. I hovedsagen er tendensen dog ganske klar, at det er øernes befolkninger, som må opsøge amtskommunalt/regionalt specialiserede ydelser på fastlandet og ikke omvendt.

For en række ydelsers vedkommende ville en ændring i dette forhold gribe ind i faglige overenskomster mellem de berørte personalegrupper og vedkommende offentlige myndigheder. Det gælder f.eks. et område som speciallægebistand, hvor en bestemmelse om, at speciallægerne i en amtskommune i givet fald skulle have en vis forpligtelse til at betjene ø-befolkningen på øerne, vil være et forhandlingstema mellem speciallægernes organisation og Sygesik-

ringens Forhandlingsudvalg. Et eventuelt forhandlingsudspil i denne retning rejser visse praktiske vanskeligheder (konsultationssted, apparatur m.v.) og måske et afgrænsningsproblem i forhold til afsides liggende landkommuner på fastlandet.

Udvalget mener dog, at det - bl.a. i betragtning af de store offentlige tilskud der gives på dette område - eventuelt via praksisplanlægningen bør overvejes at gennemføre en sådan "besøgsordning". Eventuelt kunne man forestille sig speciallægebesøg på øerne som forsøg i en periode med henblik på at få vurderet omkostninger og fordele og ulemper ved en sådan ordning.

Mindskelser af transportlempen finder man ikke anledning til at gå nærmere ind på. Der er tale om forhold, som først og fremmest må påvirkes af amtskommunerne og ø-kommunerne selv. Kun skal det nævnes, at der åbenbart hyppigt opstår det problem for ø-beboerne, at et "service-besøg" på fastlandet - f.eks. lægebesøg, besøg hos patient m.v. - kan blive så langvarigt, at det er ønskeligt, at der er lokalemæssige faciliteter til rådighed med henblik på hvile inden færgeafgang. Dette problem må dog forholdsvis let kunne løses ved kontakt til amtskommunen, der hyppigt vil have mulighed for at stille et lokale til rådighed (f.eks. på sygehus). Dette er da også sket i flere tilfælde.

e. Med foranstående betænkning betragter udvalget sin opgave som udført. Der er peget på en række specifikke ø-problemer, og der er stillet konkrete forslag til en forbedring af øernes situation. Det er udvalgets håb, at forslagene kan nyde politisk fremme. Som nævnt flere gange i betænkningen er forslagene imidlertid af kortsigtet natur, og udvalget skal derfor anbefale, at en vurdering af disses virkninger inden 4-års periodens udløb sker på baggrund af en samtidig vurdering af udviklingen i øernes situation, eventuelt i form af en ajourføring af betænkningen.

INDENRIGSMINISTERIET

Christiansborg Slotsplads 1,1218 K. - Tlf. (01) 11 69 00 - Giro 5 52 55 00

København, den 25 APR 1979

4.k.kt.j.nr. 14221-9/78
(Bedø anført ved henvendelser)

I skrivelse af 12. december 1978 rejste Kommunernes Landsforening i fortsættelse af tidligere brevveksling atter spørgsmålet om de større øers (Marstals, Ærøskøbings, Fanøs, Samsøs og Læsøs) særlige økonomiske problemer. Landsforeningen ønskede spørgsmålet gjort til genstand for en drøftelse med regeringen.

Landsforeningens henvendelse har været drøftet mellem indenrigsministeriet, miljøministeriet, trafikministeriet og undervisningsministeriet. Der er mellem disse ministerier enighed om, at en undersøgelse på embedsmandsplan af de større øers økonomiske og servicemæssige problemer er ønskelig, inden den af landsforeningen foreslåede forhandling finder sted.

Disse undersøgelser findes mest hensigtsmæssigt at kunne foregå i et embedsmandsudvalg nedsat af indenrigsministeriet og med repræsentation af de nævnte ministerier, landsforeningen og Amtsrådsforeningen i Danmark.

Udvalgets opgave vil være at fremkomme med en redegørelse for de større øers særlige økonomiske og servicemæssige problemer. I samme omfang som udvalget skønner, at denne redegørelse viser, at øernes status som øer kan betragtes som årsag til særlige belastninger af økonomisk og servicemæssig art, kan udvalget udarbejde forslag til foranstaltninger, der sigter til at udbedre disse. For så vidt angår øernes økonomiske problemer, må udvalgets overvejelser om sådanne foranstaltninger foregå inden for rammerne af de overvejelser, som i øvrigt gøres om mulige ændringer i det kommunale finansieringssystem i de kommende år.

Knud Enggaard

/Ole Asmussen

Udvalgets nedsættelse og kommissorium.

Befolkningsstrukturen pr. 1. januar 1979.

Kommuner/ amtskommuner	0-6 år pct.	7-16 år pct.	17-24 år pct.	25-44 år pct.	45-64 år pct.	65-74 år pct.	75 år - pct.	Indbyg- gertal i alt
Fanø	10,0	13,8	12,8	27,4	20,7	9,2	6,0	2.878
Læsø	9,2	18,2	7,5	25,0	23,0	10,8	6,3	2.711
Marstal	7,8	14,0	9,5	24,6	22,2	12,1	9,7	3.941
Samsø	7,6	14,3	7,6	21,1	24,2	14,9	10,3	4.908
Årskøbing	7,2	13,9	6,9	21,8	25,3	14,7	10,3	4.887
Bredbro	11,0	17,1	11,9	24,7	20,3	8,9	6,1	3.945
Sydlangeland	6,8	14,7	9,3	22,3	26,1	12,1	8,7	5.258
Thyholm	9,9	17,0	9,7	23,3	21,9	10,8	7,4	4.006
Tranekær	7,1	13,1	9,3	20,8	26,1	13,6	10,1	4.212
Fyns amt	9,3	15,3	11,4	27,0	21,8	9,2	5,9	451.733
Sønderjyllands amt	9,8	16,6	11,9	26,8	20,6	8,9	5,4	248.984
Ribe amt	10,3	16,9	12,7	27,1	20,5	7,7	4,8	211.492
Ringkøbing amt	11,1	17,4	12,5	27,2	19,9	7,4	4,5	261.025
Århus amt	10,2	15,3	12,4	29,1	19,8	8,1	5,0	571.700
Nordjyllands amt	9,6	16,0	11,8	26,6	21,9	8,7	5,3	479.348
Hele landet	9,4	15,3	11,6	28,0	21,5	8,7	5,5	5.111.534

Kilde: Danmarks Statistik, Befolkningen i de enkelte kommuner.

Udsnit af kommuner sorteret efter størrelse af skalaindkomst og beskatningsgrundlag pr. indbygger.a) Skalaindkomst pr. indbygger.

1.	Nørager	18.124
2.	Møldrup	18.873
3.	Tjele	19.079
4.	Løgstør	19.366
5.	Ålestrup	19.714.
6.	Aulum-Haderup	19.772
7.	Fjends	19.787
8.	Sydney	19.826
9.	Holsted	19.903
10.	Nørre-Djurs	19.926
11.	Trehøje	19.959
12.	Sundsøre	20.030
13.	Allinge-Gudhjem	20.054
14.	Løgumkloster	20.071
15.	Farsø	20.182
16.	Åskov	20.239
17.	Helle	20.311
18.	Arden	20.392
19.	Læsø	20.397
20.	Ærøskøbing	20.452
21.	Nørre-Snede	20.505
22.	Nørhald	20.538
23.	Vinderup	20.549
24.	Thyholm	20.565
25.	Give	20.576
26.	Sindal	20.586
27.	Fjerritslev	20.643
28.	Brovst	20.686
29.	Gjern	20.703
30.	Løkken-Vrå	20.731
31.	Rougsø	20.784

32.	Spøttrup	20.788
33.	Dronninglund	20.811
34.	Nørre-Rangstrup	20.904
35.	Tinglev	20.929
36.	Pandrup	20.980
37.	Samsø	21.001
38.	Bredebro	21.009
39.	Egvad	21.029
40.	Videbæk	21.110
41.	Blåbjerg	21.171
42.	Mariager	21.281
43.	Ulfborg-Vemb	21.284
44.	Hvorslev	21.326
45.	Hasle	21.384
46.	Åkirkeby	21.439
47.	Sæby	21.478
48.	Års	21.505
49.	Tørring-Uldum	21.526
50.	Nibe	21.550
51.	Brædstrup	21.558
52.	Lundtoft	21.649
53.	Bramminge	21.663
54.	Åbybro	21.665
55.	Purhus	21.695
56.	Brørup	21.702
57.	Morsø	21.759
58.	Hals	21.839
59.	Tranekær	21.862
60.	Sydlangø land	21.867

104. Marstal 23.431

229. Fanø 28.443

b) Beskatningsgrundlag pr. indbygger.

1.	Nørager	21.536
2.	Møldrup	21.727
3.	Løgstør	21.761
4.	Allinge-Gudhjem	22.280
5.	Fjends	22.308
6.	Ålestrup	22.401
7.	Løgumkloster	22.473
8.	Tjele	22.630
9.	Aulum-Haderup	22.684
10.	Trehøje	22.686
11.	Holsted	22.816
12.	Sindal	22.899
13.	Ærøskøbing	22.903
14.	Arden	22.940
15.	Give	23.107
16.	Brovst	23.143
17.	Hasle	23.198
18.	Nørre-Snede	23.305
19.	Dronninglund	23.327
20.	Åskov	23.364
21.	Sydthy	23.372
22.	Farsø	23.514
23.	Fjerritslev	23.554
24.	Vinderup	23.572
25.	Tinglev	23.641
26.	Videbæk	23.673
27.	Års	23.692
28.	Helle	23.745
29.	Åbybro	23.913
30.	Åkirkeby	23.933
31.	Nibe	23.960
32.	Brørup	23.976
33.	Nørre-Rangstrup	23.991
34.	Gjern	24.014
35.	Nørhald	24.029

36.	Sundsøre	24.032
37.	Læsø	24.115
38.	Thyholm	24.207
39.	Hvorslev	24.325
40.	Brønderslev	24.335
41.	Bredebro	24.338
42.	Sæby	24.354
43.	Bramminge	24.371
44.	Tørring-Uldum	24.376
45.	Brædstrup	24.520
46.	Mariager	24.577
47.	Lundtoft	24.619
48.	Løkken-Vrå	24.622
49.	Purhus	24.625
50.	Egvad	24.662
51.	Morsø	24.688
52.	Kjellerup	24.743
53.	Støvring	24.848
54.	Marstal	24.904
55.	Ryslinge	24.910
56.	Spøttrup	25.012
57.	Skjern	25.045
58.	Jelling	25.046
59.	Børkop	25.080
60.	Skørping	25.116
61.	Rødekro	25.141
62.	Rougsø	25.155
63.	Sejlfled	25.279
64.	Karup	25.321
65.	Brande	25.362
66.	Samsø	25.375
112.	Sydlangeland	26.841
123.	Tranekær	27.428
256.	Fanø	39.946

Kilde: Indenrigsministeriet

Plejemomsdækning m.v. pr. 1. januar 1979.

	Plejemoms				Bollgltlbud: Antal pensionist- bollger i forh. t. beregnet start- dardforbrug	Plejemomsfore- byggelse: Antal hjemmehjælpere o.l. pr. 100 indb. over 65 år.
	Beregnet start- dardforbrug 1)	Antal pladser til rådighed	Dækningsindeks: Antal pl. i for- hold til ber. standardforbrug	Antal fuldtids- beskæft. pr. 100 plejemomsplad- ser		
Fonø	32	48	150,0	88	144,4	2,9
Læsø	27	49	181,5	57	96,1	4,7
Marstal	69	81	117,4	83	73,0	3,0
Samsø	86	68	79,1	63	49,0	3,0
Frøskøbing	86	76	88,4	63	52,4	3,5
Bredbro	43	54	125,6	48	82,2	2,5
Sydlangeland	79	63	79,7	78	55,3	3,0
Thyholm	49	65	132,7	70	76,5	3,4
Tranekær	77	95	123,4	66	76,6	2,4
Fyns amt	4.801	4.271	89,0	83	84,8	3,2
Sønderjyllands amt	2.334	2.092	89,6	80	77,2	2,8
Ribe amt	1.798	1.931	107,4	73	105,8	3,5
Ringkøbing amt	2.120	2.993	141,2	69	105,1	3,3
Århus amt	5.122	5.540	108,2	78	91,1	3,9
Nordjyllands amt	4.476	4.629	103,4	77	94,0	3,9
Hede landet	49.515	49.515	100,0	80	100,0	3,4

Kilde: Redegørelse om udbygningsplaner, Socialstyrelsen 1979.

1) De gennemsnitlige aldersbetingede plejemomsnppigheder ganget med indb.tallet i de pågældende aldersgrupper.

Tabel 1. Dagpleje og daginstitutioner for børn.

Dækningsgrad ¹⁾		1979			1980		
Kommune	0-2 årige	3-6 årige	7-10 årige	0-2 årige	3-6 årige	7-10 årige	
Fanø	5 (100)	21 (38)	1 (100)	15 (100)	42 (12)	8 (17)	
Læsø	4 (0)	6 (0)	1 (0)	4 (0)	7 (0)	1 (0)	
Marstal	10 (100)	17 (33)	0 (-)	19 (100)	26 (13)	2 (100)	
Samsø	33 (100)	32 (100)	0 (-)	37 (100)	42 (100)	0 (-)	
Årskøbing	7 (60)	23 (27)	3 (86)	7 (64)	32 (42)	4 (89)	
Bredbro	0 (-)	30 (0)	0 (-)	11 (100)	33 (12)	2 (100)	
Sydlangeland	14 (100)	21 (13)	0 (-)	17 (100)	23 (15)	1 (100)	
Thyholm	24 (100)	32 (43)	2 (100)	38 (100)	33 (49)	4 (100)	
Tranekær	17 (100)	28 (47)	1 (100)	19 (100)	34 (54)	3 (100)	
Fyns amt	22 (81)	32 (17)	5 (14)	28 (79)	38 (16)	9 (10)	
Sønderjyllands amt	18 (80)	39 (7)	5 (7)	25 (84)	45 (9)	9 (9)	
Ribe amt	16 (67)	26 (15)	8 (5)	24 (73)	33 (17)	11 (6)	
Ringkøbing amt	22 (74)	27 (22)	9 (5)	29 (79)	33 (22)	12 (7)	
Århus amt	23 (58)	38 (15)	9 (9)	30 (61)	46 (16)	12 (9)	
Nordjyllands amt	17 (86)	25 (16)	5 (7)	24 (88)	31 (19)	7 (9)	
Hele landet	24 (57)	39 (11)	11 (5)	32 (60)	46 (12)	16 (5)	

Kilde: Redegørelse om udbygningsplaner, socialstyrelsen 1979.

1) Antal pladser pr. 100 børn. I parentes er angivet dagplejepladsernes procentvise andel af det samlede antal pladser.

Tabel 2. Dagpleje og daginstitutioner for børn opdelt efter kommune type (1980).

Dækningsgrad Kommunetype	Antal pladser pr. 100 børn		
	0-2 årige	3-6 årige	7-10 årige
<u>Hovedstadsområdet:</u>			
Hovedstaden	44	78	37
Gamle forstæder ¹⁾	42	65	26
Nye forstæder ²⁾	46	56	25
<u>Øvrige land:</u>			
Regionscentre ³⁾	26	45	14
Egnscentre ⁴⁾	27	39	13
Lokalcentre ⁵⁾	28	34	7
Landkommuner ⁶⁾	26	32	6
<u>Hele landet</u>	32	46	16

Kilde: Redegørelse om udbygningsplaner, socialstyrelsen 1979.

1) Kommuner med mindre end 12 pct. af folketallet mellem 0-6 år.

2) Kommuner med mere end 12 pct. af folketallet mellem 0-6 år.

3) Største bymæssige bebyggelse er 40.000 indbyggere eller derover.

4) Største bymæssige bebyggelse er 10.000-39.999 indbyggere.

5) Største bymæssige bebyggelse er 2.000-9.999 indbyggere.

6) Største bymæssige bebyggelse er mindre end 2.000 indbyggere.

Tabel 3. Uddannelse m.v. i 1977 efter bilstandslovens § 42.1.

Videregående skolegang m.v.	Læringsuddannelse	Opdrætnings- og revalideringsinst.	Optrækningsmyndigheder	Kursus i 1-3 års varighed	Uddannelse i 1-3 års varighed	Udd. 3 års varighed over	Hovedpersoner i alt
Fanø	2	-	-	3	1	3	9
Læsø	1	1	1	-	-	-	4
Marstal	1	-	1	-	-	1	3
Samsø	4	1	3	-	1	1	10
Ærøskøbing	3	-	1	-	-	-	4
Bredbro	2	-	3	1	1	-	7
Sydlangeland	1	1	2	1	-	-	5
Thyholm	4	2	2	1	1	-	11
Tranekær	1	-	3	-	1	-	5
Fyns amt	1.131	229	301	218	287	189	2.382
Sønderjyllands amt	315	41	60	60	48	34	592
Ribe amt	299	43	84	49	44	91	665
Ringkøbing amt	412	105	227	59	85	16	920
Århus amt	1.238	329	321	317	456	423	3.393
Nordjyllands amt	344	96	75	82	102	61	763
Hele landet	8.136	1.927	2.070	2.370	2.529	1.970	19.633

Kilde: Danmarks Statistik. Kommunefordelt bilstandslovsstatistik 1977, tabel 2.

Tabel 4. Folkepensionister under 67 år pr. 1. januar 1979.¹⁾

	Antal folke- pensionister under 67 år	Antal i pct. af antal 60-66-årige
Fanø	23	11,3
Læsø	37	14,1
Marstal	60	17,6
Samsø	74	16,0
Ærøskøbing	78	13,4
Bredebro	56	23,9
Sydlangeland	67	13,9
Thyholm	43	12,6
Tranekær	65	14,6
Fyns amt	4.666	13,9
Sønderjyllands amt	2.634	16,5
Ribe amt	1.948	14,6
Ringkøbing amt	2.238	14,0
Århus amt	5.125	13,8
Nordjyllands amt	5.049	14,5
Hele landet	49.274	13,5

Kilde: Danmarks Statistik. Statistiske Efterretninger, 1979, A 4.

1) (Amts- og landstal, dog pr. 31. december 1977).

Tabel 5. Antal invalidepensionister pr. 1. januar 1979 fordelt på aldersgrupper.¹⁾

	18-24 år (andel)		25-44 år (andel)		45-54 år (andel)		55-66 år (andel)		I alt 18-66 år	(Andel) af samlede indb. tal
Fanø	0	(-)	7	(0,0)	15	(5,4)	36	(9,8)	58	(3,3)
Læsø	1	(0,5)	7	(1,0)	21	(7,7)	51	(12,1)	80	(5,1)
Narstal	2	(0,6)	20	(2,1)	26	(6,5)	66	(11,5)	114	(5,0)
Samso	5	(1,5)	23	(2,2)	32	(6,1)	86	(10,5)	146	(5,4)
Årskøbing	3	(1,0)	30	(2,8)	33	(6,0)	90	(10,5)	156	(5,6)
Bredbro	5	(1,3)	19	(2,0)	35	(8,4)	56	(12,0)	115	(5,1)
Sydlangeland	10	(2,5)	23	(2,0)	43	(6,5)	105	(12,2)	181	(5,8)
Thyholm	2	(0,6)	17	(1,8)	33	(8,1)	75	(13,2)	127	(5,7)
Tranekær	1	(0,3)	14	(1,6)	38	(7,7)	102	(13,9)	155	(6,4)
Fyns amt	333	(0,7)	2.560	(2,1)	3.442	(6,9)	7.792	(13,2)	14.127	(5,2)
Sønderjyllands amt	217	(0,9)	1.210	(1,8)	1.588	(5,7)	3.627	(12,6)	6.642	(4,5)
Ribe amt	194	(0,8)	1.072	(1,9)	1.471	(6,5)	3.257	(13,4)	5.994	(4,7)
Ringkøbing amt	252	(0,9)	1.273	(1,8)	1.638	(6,1)	3.683	(12,5)	6.846	(4,4)
Århus amt	477	(0,7)	3.605	(2,2)	4.479	(7,8)	9.906	(14,8)	18.467	(5,3)
Nordjyllands amt	482	(1,0)	2.874	(2,3)	3.825	(7,2)	8.889	(14,3)	16.070	(5,6)
Hele landet	3.950	(0,8)	28.212	(2,0)	36.232	(6,5)	82.834	(12,7)	151.228	(4,8)

Kilde: Danmarks Statistik og Statistiske Efterretninger 1979, A 4.

1) I parentes angives invalidepensionisternes procentvise andel af indbyggertallet i den pågældende aldersgruppe.

Efteruddannelse af folkeskolelærere.

Under udvalgets besøg på Samsø oplystes det, at Danmarks Lærerhøjskole i flere tilfælde havde afholdt kurser for øens folkeskolelærere. Der blev udtrykt stor tilfredshed med denne kursusvirksomhed på øen, idet lærernes tidsforbrug ved deltagelse i efteruddannelse herved reduceredes stærkt.

Udvalget har ønsket at undersøge, om ø-kommunernes lærere var væsentligt vanskeligere stillet end deres kolleger på fastlandet med hensyn til videre- og efteruddannelsesmuligheder i Danmarks Lærerhøjskoles regie. Udvalget har rettet henvendelse til Lærerhøjskolen for at få oplysning om omfanget af og betingelserne for afholdelse af kurser på de større øer.

Lærerhøjskolen har gennem sine afdelinger i Århus, Odense, Aalborg og Esbjerg indhentet oplysninger, der sammenfattes nedenfor.

Samsø.

Øens lærerkreds er meget aktiv med hensyn til undersøgelse af ønsker og behov for kurser. Der er normalt afholdt ét kursus om året på øen.

Der er i de senere år gennemført følgende kurser:

1976/77: Matematik 1.-7. kl., 17 deltagere.

1977/78: Intet.

1978/79: Samtidsorientering, 9 deltagere.

1979/80: Tysk sprog, 13 deltagere.

1980/81: Dansk 6.-10. kl., 24 deltagere, og "Efterskolens placering i 80'ernes uddannelsesbillede", studiekreds, 16 deltagere.

Det har gennem lærerkredsens forarbejde været muligt at opnå rimelige holdstørrelser. Det største problem er, at der er meget store udgifter til dækning af kursuslærernes rejseudgifter. Dette skyldes, at taxi-fly er den eneste transportform, der giver en rimelig kort rejsetid for kursuslæreren.

Ærø.

Der har været afholdt følgende kurser fælles for Ærøskøbing og Marstal kommuner:

1977/78: Matematik 1.-7. kl., 23 deltagere.

1978/79: Orienteringsfag, 23 deltagere.

1979/80: Dansk, A3 deltagere.¹⁾

1980/81: Intet.

1) Hvert kursus er opdelt i 4-5 blokke, hvoraf lærerne kan udvælge et ønsket antal. Alle blokkene i et fag udgør et årskursus på 105 timer.

I 1981/82 forventes afholdt et kursus i specialpædagogik.

Kursusvirksomheden begrænses ikke af manglende tilslutning, men af vanskeligheden ved at finde undervisere, der er villige til at rejse til Ærø for at undervise nogle få timer. På grund af kursernes opdeling i blokke har det dog været muligt at gennemføre kurserne med forskellige undervisere, således at den enkelte undervisers rejseaktivitet kan begrænses til 7-9 gange pr. kursusår.

Tidligere har der været afholdt kortere fuldtidskurser på Ærø, men disse kurser griber forstyrrende ind i skolernes arbejde og er derfor stillet i bero.

Læsø.

På Læsø har der aldrig været arrangeret årskursus, men følgende kortere kurser har været afholdt:

1977/78: Metoder og materialer i specialundervisningen, 30 timer, 7 deltagere .

1978/79: Undervisning i samtidsorientering, 6 timer, 14 deltagere, og
Klasselærerens særlige opgaver, 6 timer, 18 deltagere.

Selv om Lærershøjskolen kan betale kursuslærernes rejse- og opholdsudgifter, anser man det for tvivlsomt, om det er muligt at skaffe (tilstrækkelig) kvalificerede undervisere til længerevarende kurser. Dette skyldes, at der ikke kan ydes betaling for underviserens rejsetid.

Fanø.

På grund af de hyppige færgeforbindelser er der ingen problemer forbundet med deltagelse i kurser afholdt af Lærershøjskolens afdeling i Esbjerg. Optagelsesprocenten for lærere fra Fanø ligger over gennemsnittet for lokalafdelingens område. Det har derfor ikke været aktuelt at afholde kurser på Fanø.

Problemerne omkring efteruddannelse af folkeskolelærere fra de øvrige større øer kan herefter sammenfattes således:

Udgifterne til videreuddannelse af en "ø-lærer" er betydeligt højere end udgifterne til videreuddannelse af en "fastlandslærer". Dette skyldes, at Lærershøjskolen dels ser bort fra sædvanlige minimumsholdstørrelser, dels har ret store udgifter til rejser og ophold for kursusundervisere, selv om man ofte samler kursusvirksomheden i større "bundter".

Lærerne på de nævnte øer vil ofte være henvist til videreuddannelse i folkeskolens "store" fag og funktioner. Dog skal det nævnes, at der i forbindelse

med sommerferiekurser, som er koncentrerede heltidsugekurser, og heltids-
årskurser med vikarportion, tages særligt hensyn til ansøgere fra ø-samfund,
således at de derved får mulighed for også at få dækket behov for videreud-
dannelse i andre "mindre" fag og funktioner. Disse kurser foregår fortrinsvis
i afdelingsbyen eller i København, hvor der er mulighed for at bo på Emdrup-
«
borgkollegiet i kursusperioden.

Antal 17-24-årige mænd og kvinder i procent af antal 16-årige pr. 1. januar 1979
(antal 16-årige = 100).

	16 årige		17 årige		18 årige		19 årige		20 årige		21 årige		22 årige		23 årige		24 årige	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Fanø	100	100	121	138	164	163	114	113	214	144	300	106	264	144	93	119	186	100
Læsø	100	100	31	42	38	68	52	63	59	32	55	68	52	79	31	74	52	74
Narstal	100	100	100	37	85	57	85	67	131	63	131	67	123	53	138	60	115	60
Samsø	100	100	100	25	89	64	83	72	86	42	50	67	67	44	64	61	78	44
Årskøbing	100	100	72	44	94	72	59	56	88	44	47	56	53	44	63	67	75	69
Bredbro	100	100	117	97	111	67	109	64	100	49	109	59	97	62	57	49	57	82
Sydlangeland	100	100	67	121	75	77	47	54	68	90	65	51	39	67	67	54	54	46
Thyholm	100	100	85	75	100	72	68	94	74	78	53	50	74	66	62	88	74	72
Tranekar	100	100	109	58	88	86	91	83	103	33	45	53	58	42	103	61	67	64
Fyns amt	100	100	97	98	95	97	93	93	94	95	93	94	94	96	96	96	90	95
Sønderjyllands amt	100	100	98	94	98	95	96	88	91	80	86	80	87	77	84	72	78	76
Ribe amt	100	100	98	100	96	96	96	91	93	91	90	94	89	89	88	88	88	88
Ringkøbing amt	100	100	98	97	98	95	94	93	94	85	89	86	86	86	83	82	86	81
Århus amt	100	100	99	99	97	101	95	101	104	110	112	111	120	115	120	117	120	120
Nordjyllands amt	100	100	98	98	96	99	90	91	91	91	89	90	89	87	86	87	85	85
Hele landet	100	100	98	98	98	98	96	95	97	96	98	96	99	98	99	97	97	97

Kilde: Danmarks Statistik, Statistisk tabelværk 1979:III.

Tabel 1. Folkeskolens elevafgang 1975-76 efter uddannelsesplacering pr. 1. oktober 1976.

Kommuner	Under uddannelse							Under uddannelse i alt	Uddannelse afbrudt	Uddannelse fuldført	Samlet elevafgang (antal)
	Uddannelse ikke påbegyndt	Gymnasium m. v.	Handels- og kontoruddannelse	Jern- og metaluddannelse	Bygge- og anlægsuddannelse	Levnedsmiddel-serviceuddannelse	Anden uddannelse				
Marstal	38	16	18	13	2	7	4	60	2	-	45
Ærøskøbing	51	19	17	6	-	6	1	49	-	-	69
Fanø	29	23	19	15	8	4	-	71	-	-	48
Samsø	54	11	9	5	9	5	6	46	-	-	109
Læsø	47	11	23	6	2	9	-	51	2	-	47
Syddanmark	63	12	12	3	4	2	2	38	-	-	88
Tranekær	50	20	18	6	2	-	4	50	-	-	54
Bredbro	46	16	20	10	2	4	1	54	-	-	80
Thyholm	54	18	17	2	2	5	-	45	1	-	95
Kommuner i:											
Fyns amt	53	19	14	6	3	3	2	46	1	0	6.886
Sønderjyllands amt	46	18	20	6	4	3	1	54	0	0	4.337
Ribe amt	48	18	19	7	5	3	1	52	0	0	3.509
Ringkøbing amt	48	18	20	5	5	3	1	51	0	-	4.643
Århus amt	48	23	16	5	3	3	1	51	1	0	8.468
Nordjyllands amt	46	21	18	6	3	3	1	53	0	0	7.690
Hele landet	48	22	16	5	3	3	1	51	1	0	77.285

Kilde: Oplysninger fra Danmarks Statistik.

Tabel 2. Folkeskolens elevafgang 1975-76 efter uddannelsesplacering pr. 1. oktober 1977.

Kommune	Under uddannelse										Uddannelse fuldført
	Uddannelse ikke påbegyndt	Gymnasium m.v.	Handels- og kontoruddannelse	Jern- og metaluddannelse	Bygge- og anlægsuddannelse	Levneds- og serviceuddannelse	Anden uddannelse	Under uddannelse i alt	Uddannelse afbrudt		
pct.											
Marstal	16	18	16	16	2	9	4	64	4	16	
Årskøbing	38	17	7	9	-	3	3	39	4	19	
Fanø	15	27	10	15	8	4	6	71	-	15	
Samsø	40	12	4	5	9	4	5	40	4	17	
Læsø	40	11	4	6	-	6	-	28	8	23	
Syddanmark	47	15	7	6	7	8	2	44	2	7	
Tranekær	35	20	13	9	4	2	2	50	2	13	
Brædstrup	32	19	6	12	4	2	-	44	2	21	
Trykholm	44	19	4	6	4	6	2	42	2	12	
Kommuner i:											
Fyns amt	37	21	11	10	4	3	2	51	3	9	
Sonderjyllands amt	31	20	12	10	5	3	2	52	3	14	
Ribe amt	33	20	9	10	6	3	2	50	3	14	
Ringkøbing amt	34	20	12	8	6	3	1	50	3	13	
Århus amt	33	24	12	9	4	3	2	54	3	9	
Nordjyllands amt	32	23	11	10	5	3	1	55	3	10	
Hele landet	34	24	11	9	4	3	2	53	4	9	

Kilde: Oplysninger fra Danmarks Statistik.

Tabel 3. Folkeskolens elevafgang 1976-77 efter uddannelsesplacering pr. 1. oktober 1977.

Kommuner	Under uddannelse							Uddannelse i alt	Uddannelse afbrudt	Uddannelse fuldført	Samlet elevafgang (antal)
	Uddannelse ikke påbegyndt	Gymnasium m.v.	Handels- og kontoruddannelse	Jern- og metaluddannelse	Bygge- og anlægsuddannelse	Levneds- og serviceuddannelse	Anden uddannelse				
Marstal	35	26	19	13	-	3	3	65	-	-	62
Ærøskøbing	42	18	22	6	1	10	1	58	-	-	72
Fanø	23	44	15	10	-	-	8	77	-	-	39
Samsø	44	17	14	5	8	6	4	56	-	-	115
Læsø	48	16	27	2	4	-	2	52	-	-	44
Sydlangeland	56	12	19	5	1	5	4	44	-	-	86
Tranekær	49	19	13	6	4	9	-	51	-	-	68
Bredbro	46	13	19	16	4	-	-	53	1	-	68
Thyholm	58	16	17	5	1	3	1	42	-	-	107
Kommuner i:											
Fyns amt	48	20	17	7	3	3	2	52	0	0	6.877
Sønderjyllands amt	46	19	20	8	4	3	1	54	0	0	4.300
Ribe amt	44	20	22	7	4	2	1	56	0	0	3.492
Ringkøbing amt	48	19	21	6	3	3	1	52	0	0	4.449
Århus amt	45	24	17	5	3	3	2	54	0	0	8.279
Nordjyllands amt	43	23	21	6	4	3	1	57	0	0	7.815
Hele landet	45	24	17	6	3	3	1	54	0	0	76.666

Kilde: Oplysninger fra Danmarks Statistik.

Tabel 1. Indlæggelser, sengedage og gennemsnitlig liggetid på sygehuse 1978.

Indekstal: landsgennemsnit = 100.

Kommune	Amtskommune	Indlæggelser		Sengedage		Gennemsnitlig liggetid	
		Antal	Indeks	Antal	Indeks	Antal	Indeks
Marstal		772	105	7.017	84	9,1	80
Ærøskøbing		831	105	8.201	74	9,9	84
	Fyn	76.089	97	793.726	101	10,4	104
Læsø		353	76	3.824	79	10,8	104
	Nordjylland	79.330	96	747.894	96	9,4	96
Samsø		1.078	117	16.690	153	15,5	130
	Århus	96.839	98	901.200	96	9,3	98
Fanø		490	98	5.389	108	11,0	110
	Ribe	35.957	101	352.504	105	9,8	104

Tabel 2. Betjening af alment praktiserende læger.

Kommuner	Antal læger	Tilmeldte gruppe 1-sikr. (gennemsnit 1978)	Gennemsnit befolkning 1978	Antal gruppe 1-sikrede pr. læge	Antal indbyg- gere pr. læge
Læsø	2 (heraf 1 ama- nuensis)	1.970	2.701	985	1.351
Samsø	3	3.742	4.892	1.247	1.631
Ærøskøbing	5	3.840	4.896	768	979
Marstal	3	2.995	3.965	998	1.322
Fanø	3	1.958	2.835	653	945
Thyholm	3	2.869	3.990	956	1.330
Bredebro og Løgumkloster	6 (heraf 1 ama- nuensis)	7.374	10.734	1.229	1.789
Sydlangeland	3	3.705	5.263	1.235	1.754
Tranekær	2	2.665	4.176	1.333	2.088
Amtskommunerne excl. Københavns og Frede- riksberg kommuner	2.343	3.078.124	4.449.916	1.314	1.899

Kilde: Amtsrådsforeningen i Danmark.

Tabel 3. Gennemsnitlig udgift pr. gruppe 1-sikret 1978.

Kommuner	Amtskommuner	Grundydelse, skånetillæg og tillægsydelse (kr.)			Ydelseshonorar i alt (kr.)	Laboratorieundersøgelser
		§ 83 stk. 1+3	§ 83 stk. 2, 4, 5	§ 84		
Læsø		88,27	33,21	53,93	175,43	5,84
	Nordjylland	124,39	7,91	57,72	190,03	13,63
Samsø		90,71	15,44	51,04	163,23	5,53
	Århus	121,90	11,48	66,44	201,56	11,08
Ærøskøbing		104,21	27,80	57,03	190,36	6,01
	Fyn	123,99	8,94	62,53	195,82	10,62
Marstal		113,26	6,07	54,49	174,24	7,37
	Fyn	123,99	8,94	62,53	195,82	10,62
Fanø		136,30	39,49	106,10	284,24	15,18
	Ribe	126,55	9,51	66,15	203,60	13,93
Thyholm		126,29	4,69	51,94	208,13	26,44
	Ringkøbing	125,38	9,81	66,76	207,49	13,42
Bredbro og Løgumkloster		122,92	4,47	52,62	180,05	10,24
	Sønderjylland	127,97	10,62	62,53	201,14	12,27
Sydlangeland		141,68	26,24	121,98	290,68	12,41
	Fyn	123,99	8,94	62,53	195,82	10,62
Tranekær		126,57	23,98	97,40	248,77	8,40
	Fyn	123,99	8,94	62,53	195,82	10,62

Anm.: Opgørelsen omfatter ikke basishonorarer og honorarer for attester og tandudtrækninger.

Differencen mellem ydelseshonorar i alt og summen af ydelserne under §§ 83 og 84 skyldes udgifter, der ikke er fordelt på de nævnte "paragraffer".

" 83, stk. 1 og 3, omfatter grundydelse (konsultationer, telefonkonsultationer, receptfornyelser og besøg) m.m. som er givet til lægens egne patienter i normal dagarbejdstid (mandag-fradag kl. 08-16).

§ 83, stk. 2, 4 og 5, omfatter ydelser som er givet inden for normal dagarbejdstid til nabolægens patienter og patienter der midlertidigt opholder sig uden for eget praksisområde (f.eks. turister).

§ 84 omfatter ydelser der er givet uden for normal dagarbejdstid, d.v.s. i vagtperioden. Det må bemærkes, at udgifterne er relateret til antallet af tilmeldte gruppe 1-sikrede i området. Udgiften pr. sikret under § 83, stk. 2, 4 og 5, (og § 84) kan derfor være høj, hvis mange passanter (turister) har modtaget lægehjælp.

Kilde: Amtsrådsforeningen i Danmark.

Tabel 1. Aktiv dag- og natbefolkning (pendling).

	(1)	(2)	(3) %	(4)	(5) %	(6)	(7)	(8)	(9)=(1)+(8)
	Aktiv nat- befolk- ning 1)	Aktiv dag- befolk- ning 2)	Aktiv dag- befolkning i % af ak- tiv natbe- folkning	Udpending 3)	Udpending i % af natbefolk- ning	Indpend- ling 4)	Indpend- ling i % af dagbe- folkning	Uoplyst arbejds- sted	Aktiv be- folkning i alt
Fanø	1.016	724	71	337	33	45	6	247	1.263
Læsø	1.117	1.108	99	16	1	7	1	113	1.230
Marstal	1.304	1.308	100	72	6	76	6	469	1.773
Samsø	2.244	2.247	100	8	(o)	11	(o)	167	2.411
Ærøskøbing	2.271	2.241	99	93	4	63	3	187	2.458
Bredbro	1.654	1.574	95	297	18	217	14	83	1.737
Sydlangeland	2.446	2.170	89	352	14	76	4	258	2.704
Thyholm	1.760	1.483	84	327	19	50	3	159	1.919
Tranekær	1.724	1.523	88	270	16	69	5	185	1.909

Note 1) Som aktiv natbefolkning regnes de erhvervsaktive personer, der har bopæl i kommunen.

Note 2) Som aktiv dagbefolkning regnes de erhvervsaktive personer, der har arbejdssted i kommunen, uanset bopælskommunen.

Note 3) Fanø kommune: Heraf 327 med arbejdssted i Esbjerg kommune. Ærøskøbing kommune: Heraf 59 med arbejdssted i Marstal kommune. Bredbro kommune: Heraf 181 med arbejdssted i Tønder kommune. Sydlangeland kommune: Heraf 207 med arbejdssted i Rudkøbing kommune og 93 med arbejdssted i Svendborg kommune. Thyholm kommune: Heraf 242 med arbejdssted i Struer kommune. Tranekær kommune: Heraf 179 med arbejdssted i Rudkøbing kommune og 75 med arbejdssted i Svendborg kommune.

Note 4) Bredbro kommune: Heraf 61 med bopæl i Tønder kommune og 66 med bopæl i Skærbæk kommune. Sydlangeland kommune: Heraf 50 med bopæl i Rudkøbing kommune.

Kilde: Folke- og boligtællingen den 9. november 1970. (Statistisk Tabelværk).

Tabel 2. Samlet dyrket areal fordelt på anvendelse pr. 2. juni 1978.

Samlet dyrket areal	Heraf anvendt til:									
	Korn		Rodfrugt		Græs og grøn-foder i om-driften		Frø		Gartneri-produkter	
ha	ha	Andel pct.	ha	Andel pct.	ha	Andel pct.	ha	Andel pct.	ha	Andel pct.
Fanø	626	22,4	13	2,1	169	27,0	-	0,0	1	0,2
Læsø	2.508	54,3	79	3,1	618	24,6	10	0,4	1	0,0
Marstal	1.265	60,2	90	7,1	179	14,2	-	0,0	11	0,9
Samsø	8.234	68,1	874	10,6	586	7,1	297	3,6	324	3,9
Erskøbing	6.201	71,4	434	7,0	772	12,4	96	1,5	28	0,5
Brødrebo	10.843	55,1	791	7,3	3.393	31,3	67	0,6	-	0,0
Syddangeland	9.510	63,4	682	7,2	1.102	11,6	971	10,2	197	2,1
Thyholm	6.238	72,0	332	5,3	790	12,7	-	-	0	0,0
Tranekær	7.894	63,1	362	4,6	928	11,8	1.149	14,6	49	0,6
Fyns amt		64,7		10,9		8,6		5,6		3,8
Sønderjyllands amt		58,9		7,3		23,0		1,7		0,1
Ribe amt		49,9		9,8		25,9		0,4		0,3
Ringkøbing amt		62,3		9,7		19,3		0,5		0,1
Århus amt		68,4		5,9		10,8		4,5		0,6
Nordjyllands amt		61,9		8,1		14,7		1,3		0,2
Hele landet		63,1		9,1		14,0		3,5		0,8

Kilde: DS, Landbrugsstatistik 1978, Tabel 17.1.

Tabel 3. Antal beskæftigede ved fremstillingsvirksomhed.

	I alt		Heraf mindre virksomheder	
	Personer	Pct.	Personer	Pct.
Fanø	88	7,3	29	2,4
Læsø	120	10,9	48	4,4
Marstal	187	11,6	56	3,5
Samsø	234	10,5	66	3,0
Frøskøbing	304	13,4	91	4,0
Bredbro	366	21,1	54	3,1
Sydlangeland	424	17,8	93	3,9
Thyholm	349	19,5	47	2,6
Tranekær	266	15,1	50	2,8
Fyns amt	-	23,8	-	2,6
Sønderjyllands amt	-	21,8	-	2,0
Ribe amt	-	18,4	-	2,4
Ringkøbing amt	-	24,7	-	2,9
Århus amt	-	20,0	-	2,4
Nordjyllands amt	-	18,9	-	2,3
Hele landet	-	20,0	-	2,3

Kilde: Registerfolketællingen 1976.

Tabel 4. Antal virksomheder og beskæftigede inden for industrien 1977.

	Antal virksomheder med 6 beskæftigede og derover	Samlet personel	Antal beskæftigede pr. 1000 indb. pr. 1.1.78	Stigning/fald (+) i industriansatte i pct.
Fanø	0	0	0	-
Læsø	2	49	18	16,7
Marstal	4	109	27	+12,8
Samsø	6	112	23	+25,8
Ærøskøbing	9	223	45	54,8
Brødrebo	6	335	86	35,1
Sydlangeland	8	102	19	20,0
Thyholm	3	81	20	+16,5
Tranekær	7	110	27	19,6
Fyns amt			89	+11,6
Sønderjyllands amt			85	+ 0,9
Ribe amt			72	1,8
Ringkøbing amt			100	5,5
Århus amt			73	8,6
Nordjyllands amt			68	+ 0,0
Hele landet			76	+ 9,7

Kilde: Danmarks Statistik, Industristatistik 1977. (Statistiske Meddelelser).

Tabel 5. Antal beskæftigede inden for detailhandel 1976.

	Antal	Pct.
Fanø	103	8,5
Læsø	73	6,6
Marstal	145	9,0
Samsø	174	7,8
Ærøskøbing	190	8,4
-----	-----	-----
Bredbro	105	6,0
Sydlangeland	136	5,7
Thyholm	99	5,5
Tranekær	119	6,7
-----	-----	-----
Fyns amt	-	8,4
Sønderjyllands amt	-	8,3
Ribe amt	-	8,3
Ringkøbing amt	-	7,9
Århus amt	-	8,8
Nordjyllands amt	-	8,3
-----	-----	-----
Hele landet	-	8,4
-----	-----	-----

Kilde: Registerfolketællingen 1976.

Tabel 6. Den erhvervsaktive befolknings fordeling på erhvervshovedgrupper, 1976.

	Landbrug, fiskeri m.m. pct.	Fremstil- lingsvirk- somhed, byg- geri, pct.	Handel, ser- vice, pri- vate tjene- ster, pct.	Offentlige ydelse m.m. pct.	Uoplyst pct.	I alt pct.	I alt antal personer i erhverv
Fanø	6,1	17,5	50,1	24,1	2,1	99,9	1.211
Læsø	28,3	17,6	27,9	23,3	2,9	100,0	1.099
Marstal	10,3	18,5	50,0	18,6	2,7	100,1	1.609
Samsø	31,7	18,4	27,6	20,1	2,2	100,0	2.229
Ærskøbing	32,0	18,4	31,0	16,7	1,9	100,0	2.265
Bredbro	29,6	30,1	20,2	15,6	4,6	100,1	1.736
Sydlangeland	33,2	25,7	20,9	17,9	2,3	100,0	2.382
Thyholm	27,5	26,1	19,9	18,9	7,7	100,1	1.788
Tranekær	29,9	23,7	24,3	19,6	2,4	99,9	1.765
Fyns amt	10,7	32,1	31,6	22,6	3,0	100,0	208.932
Sønderjyllands amt	13,9	30,0	30,5	22,2	3,3	99,9	112.377
Ribe amt	15,8	27,9	31,6	21,7	3,0	100,0	96.936
Ringkøbing amt	17,4	33,0	27,6	18,2	3,9	100,1	122.398
Århus amt	7,9	28,3	35,6	25,4	2,9	100,1	262.097
Nordjyllands amt	14,3	28,3	30,8	22,7	4,0	100,1	218.297
Hele landet	8,4	27,9	35,2	25,1	3,3	99,9	2.447.343

Kilde: Danmarks Statistik. Registerfolketællingen 1976. Bind 1. Tabel 2.

Tabel 7. Den erhvervsaktive befolknings fordeling på arbejdsstilling, 1976.

	Selvstændige	Medhjælpende hustruer	Funktionærer	Faglærte arbejdere	Ikke-faglærte arbejdere	Lønmodtagere u.n.a.	I alt	I alt personer i erhverv
Fanø	16,4	4,4	38,5	10,6	13,4	16,8	100,1	1.211
Læsø	31,1	3,3	15,9	6,5	28,7	14,6	100,1	1.099
Mørstal	22,8	5,0	35,7	10,4	14,9	11,2	100,0	1.609
Samsø	32,8	9,2	19,8	8,5	17,1	12,5	99,9	2.229
Årskøbing	35,8	11,7	20,8	9,1	17,5	5,3	100,2	2.265
Bredbro	27,0	12,4	17,7	8,2	26,4	8,4	100,1	1.736
Syddangeland	30,9	9,2	14,3	7,6	21,0	17,1	100,1	2.382
Thyholm	31,2	7,8	15,7	8,3	23,3	13,8	100,1	1.788
Tranekær	28,8	7,5	16,9	9,5	20,4	16,9	100,0	1.765
Fyns amt	15,1	4,1	31,0	13,2	23,2	13,4	100,0	208.932
Sønderjyllands amt	17,2	5,7	28,8	12,0	21,3	15,0	100,0	112.377
Ribe amt	18,0	5,9	27,0	12,1	20,9	16,1	100,0	96.936
Ringkøbing amt	20,0	6,2	25,3	11,6	23,5	13,5	100,1	122.398
Århus amt	13,7	3,3	35,0	13,3	19,9	14,9	100,1	262.097
Nordjyllands amt	18,8	5,2	27,5	12,2	20,9	15,5	100,1	218.297
Hele landet	13,9	3,5	35,4	12,3	19,9	15,0	100,0	2.447.343

Kilde: Danmarks Statistik. Registerfolketællingen 1976, Bind I, tabel 2.

Tabel 8. Befolkningen på 16 år og derover fordelt på køn og aldersgrupper samt kvinder fordelt på ægteskabelig stilling. Erhvervsfrekvens i procent.

	I alt	16-19 år	20-24 år	25-29 år	30-34 år	35-39 år	40-49 år	50-59 år	60-66 år	67-69 år	70-74 år
	Pct.										
Fanø											
Erhvervsfrekvens i alt	56	39	74	76	74	83	74	62	45	11	6
Mænd i alt	75	45	78	93	93	99	96	89	74	27	9
Kvinder i alt	38	33	66	59	55	61	52	37	17	2	3
Ugifte kvinder	45	33	76	72	100	100	67	82	27		9
Gifte kvinder	38	100	50	55	49	58	47	30	16	4	
Forhen gifte kvinder	22			100	100	100	91	52	17		4
Læsø											
Erhvervsfrekvens i alt	54	52	76	77	73	79	73	59	43	14	10
Mænd i alt	74	64	93	98	95	99	96	87	74	25	16
Kvinder i alt	33	38	57	54	46	56	49	31	15		2
Ugifte kvinder	38	35	63	75		50	45	60	20		
Gifte kvinder	35	100	50	51	45	52	48	28	14		
Forhen gifte kvinder	19				100	100	60	43	15		4
Marstal											
Erhvervsfrekvens i alt	51	47	78	78	69	71	75	60	39	12	7
Mænd i alt	72	64	83	94	97	96	94	89	71	23	13
Kvinder i alt	30	29	71	57	31	43	55	33	13	2	2
Ugifte kvinder	34	30	82	67	60		78	33	8	5	
Gifte kvinder	33		57	54	29	44	49	31	16		
Forhen gifte kvinder	18		100	83		75	81	42	9	3	4

fortsættes.....

Tabel 8 fortsat

	I alt	16-19 år	20-24 år	25-29 år	30-34 år	35-39 år	40-49 år	50-59 år	60-66 år	67-69 år	70-74 år
						Pct.					
Samsø											
Erhvervsfrekvens i alt	56	44	87	86	84	79	83	73	51	22	14
Mænd i alt	72	52	96	96	95	91	98	92	80	39	24
Kvinder i alt	41	35	77	73	72	68	68	54	25	5	3
Ugifte kvinder	48	34	85	88	70	50	75	44	43		20
Gifte kvinder	47	50	66	68	73	68	68	54	26	4	
Forhen gifte kvinder	16			100	67	80	76	57	16	10	3
Ærøskøbing											
Erhvervsfrekvens i alt	56	43	84	79	82	78	82	74	53	18	14
Mænd i alt	73	57	92	96	97	95	96	91	81	35	25
Kvinder i alt	39	31	75	60	64	57	68	56	26	2	3
Ugifte kvinder	37	30	86	82	57	50	44	54	9		
Gifte kvinder	46	67	53	56	63	56	69	57	29		1
Forhen gifte kvinder	17		100	75	100	100	81	49	20	6	7
Bredbro											
Erhvervsfrekvens i alt	62	49	81	86	85	89	83	71	47	7	6
Mænd i alt	77	60	92	96	97	98	97	92	73	13	13
Kvinder i alt	46	33	70	73	71	78	69	49	22	2	1
Ugifte kvinder	44	33	77	80	100		40	57	46		
Gifte kvinder	54	25	61	72	69	77	70	49	21		
Forhen gifte kvinder	16		100	80	100	100	86	44	18	5	3

fortsættes.....

Tabel 8 fortsat

	I alt	16-19 år	20-24 år	25-29 år	30-34 år	35-39 år	40-49 år	50-59 år	60-66 år	67-69 år	70-74 år
<u>Sydlangeland</u>											
Erhvervsfrekvens i alt	56	41	84	86	80	83	79	68	47	18	7
Mænd i alt	72	56	94	96	94	98	94	90	75	35	13
Kvinder i alt	39	24	70	76	63	69	62	45	15	3	1
Ugifte kvinder	40	24	68	83	56	100	50	80	24	11	7
Gifte kvinder	44	100	74	75	62	70	62	42	13	2	
Forhen gifte kvinder	15		100		100	20	67	53	15	3	
<u>Thyholm</u>											
Erhvervsfrekvens i alt	61	44	85	86	84	86	81	68	52	31	15
Mænd i alt	78	58	92	98	94	98	97	92	82	58	28
Kvinder i alt	44	31	78	71	69	74	66	48	20	6	4
Ugifte kvinder	37	30	81	67	50	100	45	59	20	14	7
Gifte kvinder	51	100	77	72	69	72	66	48	20		2
Forhen gifte kvinder	19				80	100	71	41	19	14	3
<u>Tranekær</u>											
Erhvervsfrekvens i alt	52	44	81	82	84	84	79	67	44	12	5
Mænd i alt	68	61	90	96	98	95	96	89	68	22	11
Kvinder i alt	37	27	69	63	69	75	62	45	18	2	
Ugifte kvinder	39	27	76	100	63	100	67	47	17		
Gifte kvinder	43		58	56	70	72	62	47	18	2	
Forhen gifte kvinder	14		100	60	67	100	80	38	17	4	

fortsættes.....

Tabel 8 fortsat

	I alt	16-19 år	20-24 år	25-29 år	30-34 år	35-39 år	40-49 år	50-59 år	60-66 år	67-69 år	70-74 år
						Pct.					
<u>Fyns amt</u>											
Erhvervsfrekvens i alt	61	45	79	82	83	83	80	69	48	16	8
Mænd i alt	76	57	85	92	96	96	95	90	75	29	15
Kvinder i alt	47	32	74	73	68	69	66	50	22	5	2
Ugifte kvinder	50	32	75	80	78	73	73	65	30	11	4
Gifte kvinder	52	54	71	71	67	68	64	47	22	3	1
Forhen gifte kvinder	25		65	73	78	80	75	54	20	7	3
<u>Sønderjyllands amt</u>											
Erhvervsfrekvens i alt	62	45	82	84	82	82	80	69	45	14	6
Mænd i alt	77	56	89	95	97	97	96	91	73	26	11
Kvinder i alt	46	34	75	71	67	68	64	47	18	3	2
Ugifte kvinder	48	33	76	85	77	74	65	60	27	6	4
Gifte kvinder	51	64	72	69	66	67	63	45	18	2	1
Forhen gifte kvinder	22		80	79	79	84	78	53	17	5	2
<u>Ribe amt</u>											
Erhvervsfrekvens i alt	64	49	82	83	82	83	80	70	48	16	8
Mænd i alt	79	62	90	95	97	97	95	89	74	30	14
Kvinder i alt	48	36	73	70	66	68	66	49	22	4	3
Ugifte kvinder	51	35	76	82	74	66	65	57	27	10	6
Gifte kvinder	53	54	68	67	64	67	65	48	23	2	1
Forhen gifte kvinder	26		78	80	83	79	77	52	18	6	4

fortsætter.....

Tabel 8 fortsat

		16-19 år	20-24 år	25-29 år	30-34 år	35-39 år	40-49 år	50-59 år	60-66 år	67-69 år	70-74 år
		Pct.									
<u>Ringkøbing amt</u>		I alt									
Erhvervsfrekvens i alt		66	48	84	86	84	82	72	51	21	11
Mænd i alt		80	60	91	96	97	96	91	77	37	20
Kvinder i alt		52	35	77	76	71	68	52	24	5	3
Ugifte kvinder		52	34	77	87	84	72	63	32	9	5
Gifte kvinder		57	62	77	73	71	67	50	25	3	1
Forhen gifte kvinder		27	72	80	86	76	78	56	20	7	4
<u>Århus amt</u>											
Erhvervsfrekvens i alt		62	44	73	80	82	79	68	47	17	8
Mænd i alt		76	54	76	86	94	94	89	74	30	15
Kvinder i alt		48	34	70	72	69	65	49	22	5	2
Ugifte kvinder		53	34	69	78	80	72	63	34	13	5
Gifte kvinder		53	53	70	71	67	63	47	22	3	1
Forhen gifte kvinder		27	65	73	77	78	73	53	20	6	3
<u>Nordjyllands amt</u>											
Erhvervsfrekvens i alt		61	44	81	83	81	79	68	47	15	8
Mænd i alt		77	57	88	94	96	94	89	73	28	15
Kvinder i alt		46	30	73	71	67	63	48	21	3	2
Ugifte kvinder		48	30	74	81	76	64	60	25	6	3
Gifte kvinder		51	52	72	69	65	63	47	22	2	
Forhen gifte kvinder		23	100	68	76	79	72	48	17	5	3

fortsætter.....

Tabel 8 fortsat

	I alt	16-19 år	20-24 år	25-29 år	30-34 år	35-39 år	40-49 år	50-59 år	60-66 år	67-69 år	70-74 år
<u>Hele landet</u>											
Erhvervsfrekvens i alt	63	47	79	83	84	84	81	71	50	18	8
Mænd i alt	78	57	84	92	96	96	94	90	76	31	15
Kvinder i alt	50	36	74	74	71	71	68	53	26	7	3
Ugifte kvinder	54	36	75	82	81	77	73	67	36	13	5
Gifte kvinder	54	56	72	71	69	70	66	50	25	4	1
Forhen gifte kvinder	30	48	73	79	82	82	78	59	25	8	4

Kilde: Danmarks Statistik. Registerfolketællingen 1976.

Tabel 9. Personer berørt af ledighed april og september 1979.

	April Personer be- rørt af le- dighed i pct. af forsikrede	April Fuldtidsledi- ge i pct. af forsikre- de	September Personer be- rørt af le- dighed i pct. af forsikrede	September Fuldtidsledi- ge i pct. af forsikre- de
Fanø	26	14	20	10
Læsø	50	29	41	17
Marstal	25	12	20	10
Samsø	23	13	16	7
Ærøskøbing	24	13	14	7
Bredbro	22	8	13	5
Sydlangeland	34	19	27	14
Thyholm	33	17	26	12
Tranekær	28	15	19	10
Fyns amt	22	12	18	9
Sønderjyllands amt	19	10	15	7
Ribe amt	24	12	19	8
Ringkøbing amt	23	11	17	7
Århus amt	21	11	18	9
Nordjyllands amt	28	15	22	10
Hele landet	20	11	16	8

Kilde: Danmarks Statistik. Arbejdsløshedsstatistik.

Tabel 10. Antal fuldt ledige i uge 38 (september) 1979 efter ledighedens varighed.

	1 uge		2-4 uger		5-13 uger		14-26 uger		27-52 uger		I alt	
	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.	Antal	Pct.
Fanø	14	22	16	25	19	29	5	8	11	17	65	100
Ikseø	18	26	31	44	15	21	3	4	3	4	70	100
Marstal	12	16	22	30	26	36	3	4	10	14	73	100
Samsø	11	19	10	18	17	30	4	7	15	26	57	100
Ærøskøbing	10	18	18	33	18	33	7	13	2	4	55	100
Bredbro	5	11	12	26	21	47	5	11	3	7	46	100
Sydlangeland	28	19	29	19	58	37	13	9	22	15	150	100
Thyholm	9	10	24	26	36	39	9	10	15	16	93	100
Tranekær	13	15	16	19	34	41	11	13	10	12	84	100
Fyns amt		12		19		39		10		19		100
Sønderjyllands amt		13		21		39		11		16		100
Ribe amt		21		23		35		9		12		100
Ringkøbing amt		17		24		37		8		13		100
Århus amt		10		19		37		12		22		100
Nordjyllands amt		13		20		38		10		17		100
Hele landet		12		21		37		11		18		100

Udkast til tekstanmærkning m.v.

a) Tekstanmærkning.

FFL 1982

Til § 13. Indenrigsministeriet.

Dispositionsrammer m.v.

Nr. xx ad 8.ol.52.o3.

Indenrigsministeren bemyndiges til inden for et beløb af 8,8 mill.kr. i 1982 at yde tilskud til Læsø, Samsø, Ærøskøbing og Marstal kommuner. Tilskuddet ydes til nedsættelse af udgifterne til færgedrift ved besejling af Læsø, Samsø og Ærø samt til videreuddannelse af unge på de tre øer, der i forbindelse med uddannelse er nødt til at tage ophold uden for øen. Den del af bevillingsrammen, der ikke udnyttes i 1982, kan overføres til senere finansår.

b) Anmærkning til tekstanmærkning.

FFL 1982.

Til § 13. Indenrigsministeriet.

Dispositionsrammer m.v.

Ad tekstanmærkning nr. xx ad 8.ol.52.o3.

Færgestøtteordningen til besejling af Læsø, Ærø og Samsø og støtten til unges videreuddannelse er begrundet i et ønske om at bidrage til at lette de ovennævnte øers konkurrencemæssige situation ved at nedsætte eller fastfryse omkostningerne ved transport af gods, samt at yde støtte til videreuddannelse af unge, der på grund af uddannelsesinstitutionens beliggenhed er nødt til at tage ophold uden for øen. Støttebeløbet udbetales til den pågældende kommune. En forudsætning for udbetaling af tilskud til de nævnte støtteformål er, at kommunen og amtskommunen indgår en aftale om den nærmere gennemførelse af støtteformålene, herunder i hvilket omfang kommunen og amtskommunen selv deltager i finansieringen. Aftalen skal godkendes af indenrigsministeriet.

Tilskuddet ydes foreløbigt i finansårene 1982-1985 og reguleres i perioden i overensstemmelse med reglerne i § 6, stk. 2, 3. og 4. pkt., i lov om generelle tilskud til amtskommuner og kommuner.

Oversigt over egnsudviklingsstøtte ydet til virksomheder på de større øer i perioden 1. april 1974-15. juni 1980.

Samsø.

	Håndværkerlån		§ 6-lån		Investeringstilskud		Flyttetilskud		I alt
	antal tilsagns- beløb 1.000 kr.	antal tilsagns- beløb 1.000 kr.	antal tilsagns- beløb 1.000 kr.	antal tilsagns- beløb 1.000 kr.	antal tilsagns- beløb 1.000 kr.	antal tilsagns- beløb 1.000 kr.	antal tilsagns- beløb 1.000 kr.	1.000 kr.	
1974/75	-	-	1	789	1	100	-	-	889
1975/76	-	-	-	-	2	345	1	18	363
1976/77	1	200	1	635	1	145	-	-	980
1978	1	30	1	300	-	-	-	-	330
1979	2	200	1	1.435	2	1.050	-	-	2.685
I alt	4	430	4	3.159	6	1.640	1	18	5.247

Læsø.

1974/75	-	-	1	620	1	350	-	-	970
1980	-	-	1	240 x)	1	110	-	-	350
I alt	-	-	2	860	2	460	-	-	1.320

Fanø.

1975/76	1	75	-	-	-	-	-	-	75
1977/78	1	125	-	-	-	-	-	-	125
1980	1	60	-	-	-	-	-	-	60
I alt	3	260	-	-	-	-	-	-	260

Erø.

1974/75	1	30	2	810	1	90	-	-	930
1977/78	1	85	4	1.605	1	200	-	-	1.890
1980	1	190	-	-	-	-	-	-	190
I alt	3	305	6	2.415	2	290	-	-	3.010

x) Lånet er givet til maskinanskaffelser (1.300.000 kr.) på Læsø samt til tilbygning (1.950.000 kr.) i Frederikshavn.

Kilde: Egnsudviklingsdirektoratet.